Tartu Riiklik Ülikool

NSV Liidu ajalookateeder

H e l j u K a l l u s

Tehase "Võit" ajalugu aastail 1940-1965

Diplomitöö

Juhendaja: M. Lõhmus,

ajalootead. kand.

NSV Liidu aj. xat.
inv. nr. 1927

Tartu 1966

S I S S E J U H A T U S.

Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade praeguse Tartu Põllutöömasinate tehase "Võit" arengust aastail 1940-1965, kusjuures lühidalt on puudutatud ka praeguse tehase eelkäijate tegevust aastail 1885-1940. Töös on põhitähelepanu pühendatud tehase kollektiivi raskustele ja rõõmudele tootmistöös sõjajärgsel taastamisperioodil ning viisaastakutel ja seitseaastakul.

Diplomitöö teema valiku tingisid kaks asjaolu.

NLKP programmis öeldakse: "Intensiivselt peab arenema uurimistöö ühiskonnateaduste valdkonnas, mis moodustavad ühiskonna arengu juhtimise teadusliku aluse. Peamiseks sel alal on kommunistliku ülesehitustöö praktiline uurimine ja teoreetiline üldistamine."[1]

Kuna kommunistliku ülesehitustöö teostajateks on ka meie maa kümnete tuhandete tööstusettevõtete tööliskollektiivid, siis on just tehaste ajaloo ja tootmistöö arengu uurimine üheks teeks,

---

[1] NLKP programm, Tallinn, 1961, lk. 113.

mis lubab hiljem teha suuremaid üldistusi kommunismi ehitamise konkreetse käigu kohta. Sest "me hindame kommunismi ainult siis, kui ta on majanduslikult põhjendatud". [1]

Teiseks ajendiks Tartu Põllutöömasinate tehase "Võit" [x] ajaloo koostamisel oli tehase suur juubel - 1965.a. möödus 80 aastat päevast, mil C. J. Lesta asutas väikese rauatöökoja, millest kujunes praegune põllutöömasinate tehas.

Kuigi juba Maksim Gorki juhtis tähelepanu tehaste ajaloo kirjutamise tähtsusele, et umbkaudu saada ettekujutuse meie tööstuse ja uue töössesuhtumise kujunemisest, on kuni viimase ajani ettevõtete ajalugude koostamisele pööratud vähe tähelepanu. Esimesi samme selles osas on küll astunud mitmete tehaste juurde moodustatud koduloöringid, kuid kokkuvõtliku kirjutiseni on siiani jõudnud alles vähesed ettevõtted. Seni on ilmunud"100 aastat Kreenholmi Manufaktuuri"[2] ja H. Linnuse "Masinaehitustehas "Ilmarine" 1859-1959" [3], mis kujutavad endast populaarset lühiülevaadet ettevõtete arengust. Sindi, Mõisaküla ja Pärnu tekstiilivabrikute, Kunda tehaste ja põlevkivikaevanduste kohta kirjutatud ajalood on vormistatud diplomitöödena TRÜ NSV Liidu ajaloo kateedri

---

[1] V.I. Lenin, Teosed, 29.kd., lk. 168.

[x] edaspidi lühendatult tehas "Võit"

[3] 100 aastat Kreenholmi Manufaktuuri, 1857-1957, Tallinn, 1957.

[4] H. Linnuse "Masinaehitustehas "Ilmarine" 1859-1959, Tallinn, 1959

juures, kus neid ka säilitatakse käsikirjadena.

Tartu 21 tööstusettevõtte [1] ajaloo kohta on teadaolevatel andmetel kirjutatud vaid üks uurimus: L. Kutsari diplomitöö „Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadi ajalugu aastail 1945-1962." [2]

Käesoleva töö kirjutamisel on allikmaterjalidena kasutatud tehase arhiivi ja ~~ka~~ teiste arhiivide ~~arhiivi~~materjale, ajakirjanduses (ajalehed "Postimees", "Tartu Kommunist", "Edasi") avaldatud materjale tehase kohta ning tehase koduloorингis säilitatavaid materjale.

Kirjandusest on kasutatud E. Kulli tööd "Masinaehitus Eesti NSV-s" [3] ning teatmeteoseid.

Töö koostamisel esines nii kergendavaid asjaolusid kui ka raskusi. Suure eeltöö on ära teinud tehase koduloorинg, mis asutati 1961. aastal. [4] Ringi tööst tuleb juttu edaspidi, kuid siinkohal ei saa jätta märkimata seda entusiasmi, millega ringi üks asutajatest, praegune koduloorингi esimees sm. Ü. Tõruvere on kogunud ja kogub ning säilitab kõike tehase ajalukku puutuvat.

---

[1] 25 aastat Nõukogude Eestit, Statistiline kogumik, Tallinn, 1965, lk. 136.

[2] L. Kutsar, Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadi ajalugu a. 1945-1962, diplomitöö, ~~Tallinn~~ Tartu, 1963, käsikiri TRÜ NSVL ajaloo kateedris.

[3] E. Kull, Masinaehitus Eesti NSV-s, Tallinn, 1960.

[4] vestlusest Ü. Tõruverega.

Sm. Tõruvere on ka ajalehes "Edasi" kümnetes artiklites valgustanud tehase elu, olles aastate jooksul üheks aktiivsemaks "Edasi" kirjasaatjaks ~~üldse~~. Sm. Tõruveret võib täie õigusega nimetada üheks käesoleva töö juhendajaks. Tema oli ka see, kes viis käesolevate ridade kirjutaja kurssi tehase elu ja tootmistööga. Omalt poolt püüab käesoleva töö autor anda oma tööga väikese panuse, et tehase koduloorin saaks edukalt täita (vabaõhuline) ettevõtete koduloorin gide vahelise kodu-uurimusliku võistluse kohustuse ühe punkti: koostada ja välja anda trükis tehase "Võit" ajalugu käsitlev almanahh 1.juuliks 1967.a. [1]

Mõnevõrra kergendas töö kirjutamist ka TPI majandusteadus-konna üliõpilase Virve Maide diplomiprojekt planeerimisest tehases "Võit". [2] Kuid kahjuks hõlmab nimetatud töö tehase tootmistegevust ainult 1965. aastal. Tehase "Võit" ajaloo üksikküsimusi käsitlevad ka eriseminaritööd, mida on töö kirjutamisel kasutatud.

Töö kirjutamisel esinenud põhiliseks takistavaks asjaoluks tuleb lugeda ajanappust. Töö tuli vormistada ühe kuu jooksul, mis on ebaloomulikult lühike aeg satsionaarsetele üliõpilastele.

---

[1] Kodu-uurimusliku võistluse kohustused Tartu Põllutöömasinate tehases "Võit", 1966.a., tehase koduloorin gi materjalid.

[2] V. Maide, Проект усовершенствования методики планирования в цехах основного производства на Тартуском заводе сельскохозяйственных машин „Выйт", Тарту 1965, käsikiri tehases „Võit".

Mittesatsionaarsetele üliõpilastele on selleks ette nähtud kaks kalendrikuud. Materjali töö tuli koguda tingimustel, mis on võrdsed mittesatsionaarsete üliõpilastega - jooksva õppetööga paralleelselt.

Käesoleva töö puhul aitas ajanappust mõnevõrra leevendada tehase kodulooringi liikmete poolt tehtud eeltöö materjali kogumisel. Tehase kodulooringi liikmed olid intervjueerinud eelnevalt mitmeid tehase tööveterane ning kodulooringis säilitatakse nende kirjalikke mälestusi. Tehase kodulooringi aktiivne liige, tööveteran, endine tehase sepp Karl Lill koostas tehase kohta ajakirjanduses ilmunud materjalide osalise bibliograafia, mida töö kirjutamisel oli mõnes osas võimalik kasutada. Ajalehematerjalide ühekülgsus on tavaliselt takistuseks nende kasutamisel, kuid tehase "Võit" kohta on enamus artikleid kirjutatud tehase oma töötajate poolt, kes on kompetentsed valgustatavates küsimustes, seetõttu sai enamust materjalist kasutada. 6350 ajalehenumbri leht-leheline läbisirvimisel oleks ajakulu olnud vähemalt 40 8-tunnist tööpäeva. Tänu sm. Lille eelnevale tööle õnnestus seda aega nüüd lühendada ligi poole võrra.

See on muidugi üks positiivne näide ajahäda leevendamiseks. Teisest küljest esines asjatuid ajakadusid tarbetult raisatud aja näol kaustade otsimisel, tehases vajaliku inimese ootamisel, aga ka tehasesse sõitmisel ja sealt tulekul. Samuti on

tehase koduloorингi poolt kogutud hulgaline materjal korrastamata.

Tehase ajaloo koostamiseks vajalik materjal on laiali pillatud mitmetes kohtades. Alaliselt säilitatavad materjalid aastatest 1940, 1945 kuni 1957 on üle antud Tartu Linna ja Rajooni Arhiivile. Materjale aastatest 1958 kuni 1966 säilitatakse tehase arhiivis, mis kahjuks on siiani korrastamata. Seetõttu jäid ehk nii mõnedki huvitavad andmed saamata. Näiteks on kaduma läinud tehase pass 1947. aastast, mida siiski on tehases nähtud, kuid mis jäigi kättesaamatuks. Saksa fašistliku okupatsiooni aegse\ tehaseajaloo kohta ei õnnestunud leida dokumentaalset materjali ei ORKA-st ega Tartu arhiividest. See lõik tehase ajaloost vajab veel uurimist. Käesolevas töös on seetõttu piirdutud vaid tolleaegse töömehe mälestustega, sest töö põhieesmärgiks on tehase ajaloo valgustamine sõjajärgsel perioodil.

Need ja mõned väiksemad raskused ei suuda siiski üles kaaluda tehaserahva vastutulelikkust.

Töö koosneb kolmest peatükist.

Esimeses peatükis on antud lühike ettevalmistav ülevaade tehase ajaloost asutamise päevist kuni saksa fašistliku okupatsiooni lõpuni.

Järgmine peatükk on pühendatud perioodile tehase taastamisest kuni seitseaastaku alguseni. Peatükk näitab "Võidu" kuju-

nemist spetsialiseeritud põllutöömasinate tehaseks. Kolmas peatükk valgustab seitseaastakut tehases. Siin vaadeldakse tootmisnäitajate kõrval eriti neid tegureid, mis on eduka tootmistöö aluseks tehases - tööliskollektiivi ühiskondliku aktiivsuse kasvu avaldusi (ratsionaliseerimistegevus, sotsialistlik võistlus jne.), ühiskondlike organisatsioonide tegevust, uue töössesuhtumise kujunemist jms.

I PEATÜKK

T e h a s e a j a l u g u a a s t a i l

1885 - 1940

E t t e v õ t t e a r e n g a a s t a i l

1885 - 1940

Masinaehituse alged Eesti NSV territooriumil ulatuvad 19. sajandi kahekümnendatesse aastatesse, mil tekkisid esimesed metallist tootmisriistu valmistavad töökojad. 1890. aastal oli Eestis juba 9 masinaehituse ja metallitöötlemise ettevõtet, mis kuulusid suurtööstuse [1] hulka. Neis töötas kokku 1 326 töölist, kes moodustasid 10,6 protsenti kogu suurtööstuse tööliste arvust. Metallitööstus oli seega tööliste arvult teisel kohal pärast tekstiilitööstust. [2]

Umbes samal ajal, 1885. aastal asutas Carl Julius Lesta Tartusse Liiva ja Maarja tänava (praegu Kalmistu tänav) nurgale

---

[1] Suurtööstus, s.o. ettevõtted, milles oli 16 töölist ja enam.

[2] Nõukogude Eesti majandus 1940-1960, Tallinn, 1960, lk.285.

rauatöökoja. [1] Töökoda tootis metallaedu ja -väravaid naabruses asuvatele kalmistutele, tegi lukksepatöid. [2] C. J. Lesta ise oli spetsialist metallitööde alal. Paralleelselt dekoratiivse metallsepise valmistamisega arenes töökojas selle loomisest peale ka kivitööstuse eriharu. 1896.a.-1911.a. töötas töökojas kivitahuja Aleksander Jürgenson, kelle töö oli kõrge meisterlikkusega. [3]

Metallitöötlemise seadmed töökojas olid primitiivsed. Enamus mehhanismidest töötas inimjõul. Metallaedade dekoratiivosad toodi valmiskujul sisse Saksamaalt ning liideti kokku vabriku ruumes sepakoevituse teel või neetühneudstega. [4]

1897.a. suvel hävis tulekahjus suurem osa Lesta vabriku hooneist, mis olid puitehitused. Hävis ka palju toodangut, materjali, seadmeid. [5]

Samal aastal alustati uute telliskivist hoonete ehitamist. Esimesena valmis mehhaanikaosakonna hoone, mille katusele kinnitati dekoratiivne tuulelipp aastaarvuga 1897. (Selliseid dekoratiivseid tuulelippe valmistati Lesta töökojas ka teistele Tartu

---

[1] Ü. Tõruvere, Tehase "Võit" ajaloost, lk. 2, käsikiri tehases "Võit".

[2] Näitus tehases „Võit".

[3] Ü. Tõruvere, Tehase ..., lk. 2.

[4] samas.

[5] "

hoonetele).

Vabrik asutati 4 200 000 rublase põhikapitaliga. [1] Võeti kasutusele 6 HJ petrooleumimootor ja teisi uuemaid mehhanisme ning seadmeid. Sajandivahetusel, kui rajati vabriku valutöökoda, hakati laialdaselt valmistama mitmesuguseid malmesemeid, malmist ja vasest majapidamistarbeid. [2]

Töötingimused vabrikus enne Esimest Maailmasõda olid rasked. Tööpäev kestis hommikul kella 6-st õhtul kella 20.30-ni. Hommikueineks ja lõunasöögiks olid vaheajad. Üldist kindlustust tööõnnetuste vastu ei olnud. [3]

1905. aasta revolutsioonilistele sündmustele elas vabriku kollektiiv elavalt kaasa. Streik Lesta vabrikus kestis kaks nädalat. Töölised nõudsid palgalisa, paremaid töötingimusi ja tööpäeva lühendamist. Üheks aktivistiks vabrikus oli tol ajal tööline Rudolf Mägi. Kuid väljaastumine lõppes tööliste lüüasaamisega. Lesta vallandas töölised,öeldes: "Minge koju ja streikige seal edasi." [4]

Enne Esimest maailmasõda ja sõja ajal toodeti vabrikus kaubavaguneid, mitmesuguseid platvorme, sõjaväevankreid ja -kööke

---

1 EestiMaa, Rahvas, Kultuur, Tartu 1926, lk. 642.

2 Ü. Töruvere, Tehase..., lk. 3.

3 samas.

4 " "

ning mitmesuguseid tagavaraosi ligi 3 000 000 rubla väärtuses. [1]

Kahe maailmasõja vaheline periood kujunes Lellepi vabrikule katsumusterohkeks, sest kodanliku Eesti lahkulöömine Nõukogude Venemaast halvendas tunduvalt Eesti masinaehituse ja metallitöötuse olukorda. Eesti tooted ei suutnud konkureerida Lääne-Euroopa arenenud tööstusriikide toodanguga.

Lellepi metallivabrik jäi küll püsima, kuid tootis põhiliselt individuaaltellimustele toetudes. [2]

Vabriku ebakindel olukord peale Esimest maailmasõda nähtub ka ankeedi vastustest. Nimelt organiseeris Eesti kaubanduse ja Tööstuse Ministeeriumi Statistikajaoskond Eesti tööstusettevõtete olukorrast ülevaate saamiseks 1919. aastal ankeedi. Lellepi vabriku ankeedivastustest [3] selgub, et toormaterjaliga on raskusi, valitseb alaline toormaterjali puudus. Küsimusele, kust saadakse toorainet, on vastatud - juhuslikult. Töölisi oli vabrikus 30 (25 meest ja 5 naist [4]). Elektrivoolu sai vabrik linna vooluringist. Tähtsamad tööriistad: treipingid, puurmasinad, jõhaamer. Toodetakse ainult tellimise peale. Tulevikust midagi head ei loodeta.

---

1 "Eesti Statistika" nr. 12, Tallinn 1923, lk. 61.

2 "Postimees" nr. 9, 10. jaan. 1925.

3 ENSV ORKA, f. 1831, nim. 1, s.-ü. 4082 (lehed nummerdamata).

4 1919. aastal võeti esmakordselt vabrikusse tööle 3 naist (valukotta).

Vabriku säilitamiseks moodustati 1919. aastal aktsiaselts. Nimelt omandas 1917. aastal Lesta vabriku ostu teel tööstur Hans Lellep. 1919. aastal sai vabrik uue nimetuse - - Aktsiaselts Tartu Metallivabrik Georg ja Hans Lellep, mis püsis 1940. aasta sügiseni, kuigi 1933. aastal anti vabrik üle I. Kollele. [1]

Kodanliku Eesti algaastail tegi eesti kodanlus katse taastada suurmasinaehitus. Algas nn. "lahtiste kraanide poliitika": asutati palju uusi ettevõtteid. Suurtööstusettevõtete arv masinaehituses ja metallitööstuses suurenes Eestis aastail 1921-1923 19-lt 38-le. [2]

A/s G. ja H. Lellepi Metallivabriku olukord paranes 20-ndatel aastatel. Seda näitab ka järgnev tabel.

---

[1] Tehase "Võit" koduloo ringi materjalidest.

[2] E. Kull, Masinaehitus Eesti NSV-s, Tallinn 1960, lk. 17.

Tabel 1 [1]

A/s G.ja H. Lellepi Metallivabriku toodangu väärtus ja tööliste arv aastail 1919-1926.

	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Vabriku toodang (miljonites eesti markades)	...	1,9	4,7	7,1	10,7	14,0	...	....
Tööliste arv	30	30	40	47	...	...	58	73

....- andmed puuduvad

Tabelis toodud andmed näitavad, et 20-ndate aastate keskpaiku oli vabrik üle saanud mõõnaperioodist. Viie aasta (1920--1924) jooksul kasvas toodangu väärtus ligi 7,4 korda. Tööliste arvu kasv on märksa tagasihoidlikum. Kaugeltki ei saavutatud 1913.-1914. aasta taset, mil vabrikus töötas aastas keskmiselt sada töölist. [2]

Vabriku kinnisvara koos töörajatistadega moodustas 20-ndatel aastatel 21-23 miljonit eesti marka. [3]

---

[1] "Eesti Statistika" 1923, 1925, 1926; ~~T. Kalev,~~ (nim.), ORKA, f. 1831; Eesti Maa-Rahvas.Kultuur.

[2] "Eesti Statistika" nr. 12, Tallinn, 1923, lk.60.

[3] Eesti Maa, Rahvas, Kultuur, lk. 642.

1921.-1922. aastal uuendati vabriku põhikapitali, vabrikut täiendati uute masinatega. [1]

Toodangu kasv neil aastail saavutati mitte tööliste arvu suurendamise vaid tööviljakuse kasvu arvel. Tööviljakuse tõusule aitas kaasa uute masinate ja mehhanismide muretsemine. Ka tooraine probleem lahendati neil aastatel rahuldavalt.

Tabel 2 [2]

A/s G. ja H. Lellepi Metallivabriku

varustamine tooraine ga aastail 1920 – 1923.

	1920	1921	1922	1923
Välismaalt saadud tooraine väärtus (eesti markades)	265 000	1 470 000	2 525 000	1 200 000
Sisemaalt saadud tooraine väärtus (eesti markades)	60 000	100 000	120 000	600 000

Tabelist on näha, et sise- ja välismaise tooraine koguhulk

---

[1] T. Kalev, A/s Tartu Metallivabrik G. ja H. Lellep (aastad 1920-1940), Eriseminaritöö, lk. 10, käsikiri TRÜ NSV Liidu ajaloo kateedris.

[2] Eesti Maa, Rahvas, Kultuur, lk. 642.

neil aastail kasvas, kusjuures välismaise tooraine koguväärtus ületas tunduvalt sisemaise tooraine koguväärtuse. Ometi on näha, et kodumaise tooraine osatähtsus tooraine koguväärtuses nende nelja aasta jooksul tõusis. Kui 1920. aastal moodustab välismaise tooraine väärtus 81,5 % tooraine koguväärtusest (kodumaist toorainet vaid 18,5 %), siis 1923. aastal on välismaise tooraine osatähtsus kahanenud 66,7 %-le. Seega moodustas kodumaine tooraine 1923. aastal juba ühe kolmandiku tooraine koguväärtusest.

"Lahtiste kraanide" poliitika lõppes fiaskoga. Juba 1923-1924. aastal hakati Eesti suurmasinaehitust likvideerima. Masinaehituses ja metallitööstuses töötavate tööliste arv väheneb kapitalismi ajutise stabilisatsiooni perioodil (1925-1929) 19 protsendi võrra. [1] Peale fašistliku diktatuuri kehtestamist Eestis 1934. aastal hakati masinaehitusele ja metallitöötlemise tööstusele vaatama kui teisejärgulisele tööstusharule. Jäi alles vaid põllutöömasinate tootmine Eesti põllumajanduse tarbeks, kuigi ka sel alal tuli Eesti toodangul võistelda odavate välismaiste masinatega.

Tartu oli ainsaks suuremaks linnaks Eestis, kus kodanliku

---

[1] E. Kull, Masinaehitus ..., lk. 22.

diktatuuri perioodil toimus mõningane suurtööstuse areng. 1939. aastal töötas Eestis masinaehituses ja metallitöötlemise tööstuses ainult 15,3 % suurtööstuses töötavate tööliste üldarvust, kuid Tartus oli see arv 23,3 %. [1]

Seega jäi Tartu suurtööstuse tähtsamaks haruks siiski masinaehitus ja metallitööstus. Sellel alal oli Tartus mitmeid omavahel konkureerivaid ettevõtteid, nagu metallivabrik, A. Hosrichteri vase- ja masinatööstus, aktsiaselts "Tegur", Tartu Telefonivabrik ja mõned väiksemad ettevõtted. Lellepi vabrik suutis konkurentsis püsima jääda, kuid ilmselt ainult suurte pingutuste hinnaga, seda eriti 1929. aastal alanud majanduskriisi tingimustes. Kuna tootmisnäitajate kohta 30-ndatest aastatest andmeid leida ei õnnestunud, vaatleme tööliste arvu sel perioodil. Graafik 1 [2]

---

[1] Nõukogude Eesti majandus 1940-1960, T . 1960, lk. 140.

[2] ENSV ORKA, f. 1831, nim. 1, s.ü. 4124 ja samas, s.-ü. 4136 (leheküljed nummerdamata).

Graafik 1

Töötajate arv Lellepi metallivabrikus aastail 1929 ja 1933.

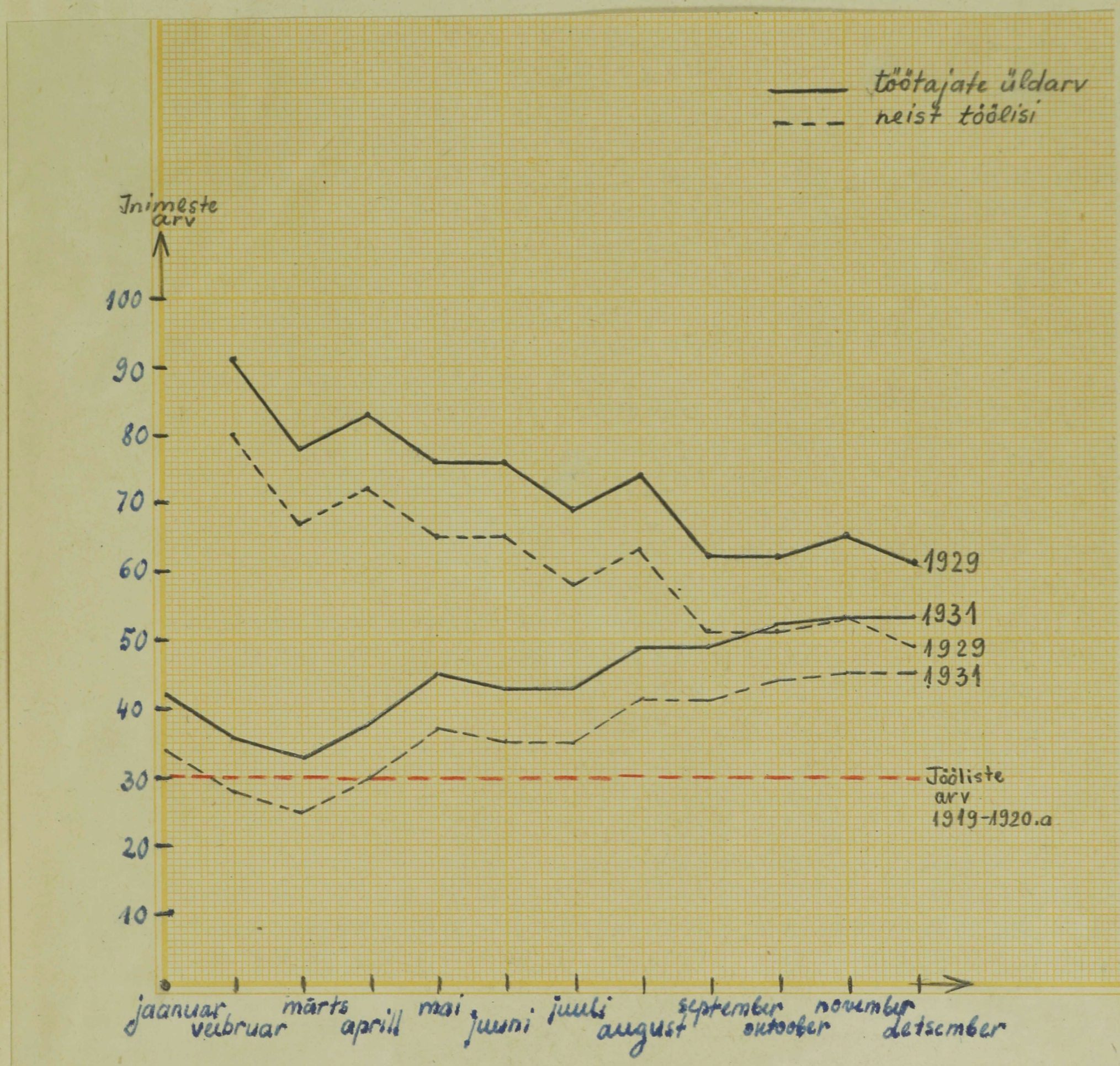

Graafikul näeme töötajate ja tööliste arvu kahel kriisiaastal antuna kuude kaupa. 1929. aasta tööliste arvu kõver graafikul on küll hüplev ning kolmel kuul aastas on tööliste arv tõusnudki, kuid üldtendents on languse suunas. Aasta algul vabrikus töötanud tööliste arv (80) langeb aasta lõpuks peaaegu poole võrra (detsembris 49 töölist). Üldse töötas Tartu metallitööstuses 1929. aasta lõpul üle 1 000 töölise. [1]

Kuigi 1930. aasta kohta andmed tööliste arvu kohta puuduvad, pole kahtlust, et ka sel aastal oli tööliste arvus domineerivaks langusetendents, mis oma haripunkti saavutas 1931. aasta märtsis, kui vabriku tööliste arv ei küündinud isegi 1919-1920. aasta tööliste arvuni. Aprillikuust alates kuni aasta lõpuni on märgata küll tööliste arvu pidevat tõusu, kuid ilmselt ei suudetud ka järgnevatel aastatel pilti tööliste arvu osas oluliselt muuta, sest ka 1933. aastal oli ettevõttes vaid 45 töölist. [2]

Tööliste arv tõusis oluliselt alles 30-ndate aastate lõpul; alates 1937. aastast, mil tööliste arv ettevõttes tõusis sajale töölisele aastas. [3]

---

[1] "Tööliste Hääl" nr. 1, jaan. 1930, lk. 14.

[2] "Tööliste Hääl" nr. 3, märts 1933, lk. 76.

[3] "Tööliste Hääl" nr. 11, november 1937, lk. 257.

Üksikud teated ajakirjanduses Lellepi vabriku tööliste töötasu kohta 30-ndatel aastatel näitavad, et selles osas polnud midagi rõõmustavat. Ajakiri "Tööliste Hääl" kirjutab 1930. aastal: "Valajad ja mõned mehhaanikaosakonna töölised teenivad tükitööga kuni 4 krooni ja vähe rohkem päevas, teiste teenistus ei ole kadestamise väärt." [1] 1933. aastal: "Lellepi metallitööstuses on olukord endine ... Kui tööline oma normi täis ei jõua teha, siis ei saa ta ettenähtud tunnipalka, vaid ainult niipalju, kui ta teenis tükitööga, mille hinnad nii võimatu madalalt on kalkuleeritud, et ei teenita 8 sentigi tunnis. Teine kord, kui suure pingutusega teenitakse veidi enam, siis arvestatakse üle, normaal tunnipalga ulatuv teenistus maha, sest mõnel eelmisel korral polevat suudetud täita normi." [2] 1937. aastal: "Töötasu on viimasel ajal alanenud, sest tööd on vähe." [3]

Seega iseloomustab 30-ndaid aastaid töötasu pidev langus Lellepi vabrikus.

Ka tööliste töötingimused olid kodanlikul perioodil alla keskmise: "Tööstuse ruumid on vanad ja sellepärast jätab kord

---

[1] "Tööliste Hääl" nr. 1, jaanuar 1930, lk. 14.

[2] "Tööliste Hääl" nr. 3, märts 1933, lk.76.

[3] "Tööliste Hääl" nr. 11, november 1937, lk. 257.

ka mõndagi soovida," kirjutab "Tööliste Hääl".[1]

Lellepi perioodil täienes pidevalt vabriku toodangu nomenklatuur. 1921. aastast alates hakati valama suuri (4-10 pangelisi) loomatoidu malmpadasid.[2] Ühe Rootsi firma etalooni järgi organiseeriti vähesel määral ka nelja hobusega veetavate rehepeksumasinate tootmist, kuid nende tootmine lõpetati aasta pärast. Vabrikus toodeti veel veskisisseseadeid koos Francis-süsteemi veeturbiinidega, õhukindlaid ahjuuksi,-siibreid, pliidiraudu, teraslabidaid, loomade kablutuskette jms.[3] Eriti hinnatud olid vabrikus toodetud triikrauad, mis suutsid konkureerida isegi välismaa omadega.[3]

Järjest suurema tähtsuse toodangus omandasid põllutööriistad.

Põllutööriistade tootmist Tartus stimuleerisid eeskätt Tartut ümbritseva laialdase põllumajandusrajooni vajadused. Toodeti rehepeksumasinaid, laialtkülvimasinaid, hobuse-loorehasid, heksilimasinaid jms.[4] 1935. aastal juurutati tootmisse reaskülvaja, mille mudeli eeskujuks olid välismaised masinad.[5]

---

1 "Tööliste Hääl" nr. 11, november 1937, lk. 257.

2 Tehase "Võit" kodulooringi materjalidest.

3 samas.

4 "Postimees" nr. 93, 4.apr. 1931.

5 Tehase "Võit" kodulooringi materjalidest.

30-ndatel aastatel oli tootmises juba üle 200 toodangu-artikli. [1] Seejuures oli toodang ka küllalt kvaliteetne ning leidis tunnustust mitmetel näitustel. Juba 1922. aasta juunis avatud tööstus- ja kaubandusnäitusel Tallinnas sai vabrik malmi- ja rauatööde eest teise auhinna - väikese hõbeauraha [2] ning lokomobiili ja rehepeksumasina eest esimese auhinna - suure hõberaha. [3] 1925. aastal Tartus korraldatud näitusel võitis vabrikus valmistatud viljapeksumasin esimese auhinna - suure hõberaha. [4] 1935. aastal Tartus korraldatud tööstus- ja põllumajandusnäitusel võitsid vabriku tooted jälle kõrgeima auhinna.[5]

Milline oli Lellepi vabriku tööliste osa Tartu tööliste streigiliikumistes, ametiühingu tegevus jne.? Selle kohta on andmeid vähe. Ometi võib mõndagi järeldada Tartu Metallitööliste Ühingu tegevusest, sest ühingusse olid koondunud Tartu Telefonivabriku, Jaan Ratniku metallivabriku jt. ettevõtete tööliste kõrval ka Lellepi metallivabriku töölised.

Eesti ametiühinguliikumine tärkas peamiselt 1905. aasta

---

1 Eesti Metallist. Metallitööstuse käsiraamat, T. 1934, lk. 15--16

2 "Postimees" nr. 191, 14.juunil 1922.

3 "Postimees" nr. 192, 15. juunil 1922.

4 "Postimees" nr. 66, 22.märtsil 1925.

5 Tartu Näituse Album, 4.-7. sept. 1936., lk. 69-71.

revolutsiooniliste sündmuste järel. Esimesed ametiühingud asutati Tartus ja Narvas 1907. aastal rätsepate poolt. Metallitööliste ametiühing Tartus tekkis 1912. aastal. 1913. aastal oli Tartu Metallitööliste Ühingus 125 liiget. [1] Võib ainult oletada, et sinna kuulus töölisi ka tolleaegsest C.J.Lesta vabrikust. Pärast 1924. aasta 1.detsembri ülestõusu mahasurumist ja ametiühingute laialisaatmist kulus mitu aastat, enne kui hakkas juuri ajama uus töölisorganisatsioonide võrk. Tõus ametiühinguliikumises algas uuesti 1927. aastal. Aprillis asutasid metalli-, maalri- ja rätsepatööliste ametiühingud Tartu Töölisühisuste Keskliidu, kuhu 1928. aastal kuulus üle 700 liikme. Metallitööliste ametiühing oli sel ajal umbes 80-liikmeline. [2] Järgneval aastal liikmete arv kasvas.

Ometi näib, et Lellepi metallivabriku tööliskonna osa ametiühinguliikumises ei olnud 1930-ndate aastateni suur, sest 1930. aastal kirjutab "Tööliste Hääl", et Lellepi vabrikus on "organiseeritud töölisi vähe, tööliste vanemat ei ole juba aastate jooksul olnud - kardetakse värava taha saatmist." [3]

Ei tohi muidugi unustada, et 1930. aasta oli kriisiaasta ning

---

[1] "Tööliste Hääl" nr. 9, sept. 1930, lk. 138.

[2] "Tööliste Hääl" nr. 1/2, mai 1928.

[3] "Tööliste Hääl" nr. 1, jaanuar 1930, lk. 14.

vabrikus oli vähe töölisi, kuid ilmselt avaldasid tööliste meeleolule n gatiivset mõju ka ebaõnnestunud streigid vabrikus 20-ndatel aastatel. 20-ndate aastate algus on ainuke ajajärk, mil teadaolevatel andmetel toimusid vabrikus streigid. Ajakirja "Eesti Statistika" andmed näitavad, et järgnevatel aastatel Lellepi vabrikus streike ei toimunud.

Millest oli siis tingitud töötajate aktiivsuse tõus? Nagu eespool nägime, kujunesid kahekümnendad aastad vabriku tootmistegevuses tõusuperioodiks. Uuendati põhikapitali, vabrikut täiendati uute masinatega, toodangu maht ja nomenklatuur kasvasid jne. See tõi aga ühtlasi kaasa tööliste ekspluateerimise tõusu, töö intensiivistumise. Vabriku väike tööliskollektiiv (30-50 inimest) suutis ilmselt ühise keele leida ning võtta osa mitmetest streikidest.

1920. aasta mais toimus mõnepäevane streik Tartu metallitööstustes, millest võtsid osa ka Lellepi töölised (keda oli tol ajal 30). Streik lõppes kaotusega.[1] 1921. aasta augustis toimus väljaastumine, mis pidi ametiühingute kesknõukogu organiseerimisel kujunema üldstreigiks. 8. augustil läksid töölt ära ainult Lellepi vabriku töölised, umbes 30 inimest.[2] 9. augustil

---

[1] "Postimees" nr. 139, 27.mail 1920.

[2] "Postimees" nr. 178, 8. aug. 1921.

liitusid nendega 20 nahavabriku ning 30 lauavabriku töölist. [1] Töölised nõudsid palgalisa. Kuid streik kestis ainult kolm päeva, sest oli näha, et üldstreik on läbi kukkunud. Streik lõpetati organiseeritult: nõupidamisel 10.augusti õhtul otsustasid töölised 11. augustil jälle tööle asuda. [2] On veel teada, et streigipäevi töölistele kinni ei makstud. [3]

Suurim streik Lellepi metallivabrikus toimus teadaolevatel andmetel 17.juulist kuni 7. augustini 1922. aastal, s.o. 17 päeva. [4]

Streigi algatasid a/s "Teguri" töölised 11.juulil. Nõuti palgalisa. Peagi liitusid nendega ka Haubneri metallivabriku töölised ning 17.juulil ka Lellepi vabriku töölised. Viimased nõudsid 35 %-list palgakõrgendust ning laupäeval 8-tunnilise tööpäeva palka (laupäeval töötati 7 tundi). [5]

Moodustati streigikomitee, kes pidas 21.juulil tööandjatega läbirääkimisi, kuid need ei andnud töölistele positiivseid tulemusi.

---

1 "Postimees" nr. 179, 10.aug. 1921.

2 "Postimees" nr. 181, 11.aug. 1921.

3 "Eesti Statistika" nr. 54, T. 1926, lk. 11.

4 samas, lk. 10.

5 "Postimees" nr. 161, 20. juulil 1922.

30. juulil toimus metallitööliste üldkoosolek, kus otsustati streiki jätkata. Streikijatele saadeti Tallinnast abiraha.[1]

Kuid peagi toimus tööliste meeleolus muutus. Ilmselt ei jätkunud siiski materiaalseid vahendeid streigi jätkamiseks. 8. augustil alustasid Lellepi vabriku töölised uuesti tööd.[2] "Teguri" ja Haubneri vabriku töölised alustasid tööd 17.augustil.[3]

Streik lõppes töölistele kaotusega. Kaotus oli tingitud nii tööliste nõudmiste ebajärjekindlusest kui ka vähesest organiseeritusest. Ametiühinguliikumine oli nõrk. Kahjuks pole andmeid,kui palju oli Lellepi vabrikus ametiühingu liikmeid 1922. aastal, mil ettevõttes töötas üldse 47 töölist (vt. tabel 1).

30-ndatel aastatel, eriti alates 1936. aastast alates, tugevnes ametiühinguliikumine Tartus märgatavalt. Kui 1936. aasta algul oli Tartu Töölisühingute Keskliidu ümber koondunud 444 ametiühinguliiget, siis juba sama aasta maikuus oli nende arv 1 200.[4]

---

[1] "Postimees" nr. 171, 1.augustil 1922.

[2] "Postimees" nr. 178, 9. augustil 1922.

[3] "Postimees" nr. 186, 18. augustil 1922.

[4] "Tööliste Hääl" nr. 5, mai 1936, lk. 80.

Metallitööliste Ühisuses kasvas liikmete arv aasta esimese viie kuuga 27-lt 160-le. [1]

Kodanliku Eesti lõppaastail kasvas ametiühinguliikmete arv Lellepi vabrikus seoses tööliste arvu kasvuga. Kahjuks puudub ülevaade vabriku ametiühinguorganisatsiooni tegevusest, sest dokumentaalsed materjalid hävisid sõjatules.

x

Esimesed 55 aastat praeguse tehase "Võit" arengus möödusid küllaltki mitmekesiselt. Vabrik elas üle mitmeid tõusu ja languseperioode. Esimene tõusuperiood saabus sajandivahetusel, kui vabrik sai uued hooned, valukoja ja uusi masinaid. Tõus saavutas haripunkti 1913-1914. aastal, mil vabrikus töötas 100 töölist. Järgnes langus, mis 1919.-1920. aastal oleks võinud lõppeda katastroofiga, kuid aktsiaseltsi moodustamisega päästeti vabrik ning järgnes 20-ndate aastate tõus, mis kujunes vabriku tootmistegevuse arengus suurimaks tõusuks üldse kuni nõukogude võimu kehtestamiseni. 1929-1933 aasta kriis vapustas Lellepi vabrikut tublisti. Toibuda suudeti sellest alles 30-ndate aastate lõpuks.

---

1 "Tööliste Hääl" nr. 6, juuni 1936, lk. 97.

Eelnimetatud tõusu- ja mõõnaperioodid vabriku tootmistegevuse arengus ei kajasta aga tööliskollektiivi olukorda ja arengut tol perioodil. Säilinud nappide andmete varal võib öelda, et tööliste tööolud mainitud ajajärgul oluliselt ei paranenud, räägimata palgast, mis pidevalt langes just kodanlikul perioodil.

Tööliste ühiskondlik aktiivsus leidis väljenduse streigikatsetes 1920-ndate aastate algul. Vahepeal soikunud ametiühinguliikumine saavutas vabriku tööliste hulgas haripunkti kodanliku diktatuuri lõpuaastail. Seda kinnitab ka see fakt, et otsekohe peale nõukogude võimu kehtestamist jätkus vabrikus tegevus ametiühingu liinis, ning loodi partei-algorganisatsioon, nagu näeme käesolevas töös järgnevalt. Ilma eeltööta oleks selline aktiivsuse järsk tõus olnud mõeldamatu.

Kvalitatiivselt uuele ajajärgule "Võidu" arengus pani aga aluse esimene nõukogude aasta, kui tehas asus rahuldama sotsialistliku põllumajanduse kasvavaid vajadusi.

E s i m e n e n õ u k o g u d e a a s t a

"V õ i d u s" (a u g u s t 1940 - j u u l i 1941)

1940.a. revolutsioonilised sündmused Eestis sütitasid ka Tartu töölisklassi. Üheks esireas sammujaks siinsetes revolutsioonilistes üritustes oli A/s Tartu Metallivabriku G. ja H. Lellepi tööliskollektiiv. Vabriku lipu all marssis tehase kolonn ka ülelinnalisele miitingule nõukogude voimu väljakuulutamise puhul Eestis. Kolonni esireas sammusid seltsimehed A. Asari, K. Solvak, Adamson, Müller, Lang jt. töölisliikumise aktivistid, nagu on näha säilinud fotolt.

1940.a. augustis sai vabrik töörahva omandiks. 13. augustil 1940.a. täiendati vabariigi valitsuse otsusega natsionaliseerimisele kuuluvate tööstusettevõtete nimestikku a/s Tartu Metallivabrikuga G. ja H. Lellep.[1] Haruldase dokumendina on säilinud natsionaliseerimise akt[2], milles on loetletud 12

---

1 "Postimees" nr. 219, 15. aug. 1940.

2 Tartu Linna ja Rajooni Arhiiv, f. 541, nim. 1, s./ü 7.

leheküljel kogu ülevõtetud vara alates viilidest-puuridest ja lõpetades suurte metallitöötlemispinkidega.

Vabriku esimeseks tööliskomissariks ja hiljem direktoriks (23. septembrist) sai August Tuuling (praegune pensionär), kes endise vormija-valajana oli juba kodanliku vabariigi lõpuaastail vabriku tööliste poolt valitud töölisvanemaks. [x] Käitiskomitee esimeheks 1940.-41. aastal oli töölisliikumise aktivist Johannes Meos.

1940. aastal natsionaliseeriti ja liideti vabrikuga Jaan Ratniku Metallitööstus, mis asus Leningradi maantee ja jalakäijate silla rajoonis, praeguse bensiinijaama kohal. 1941. aastal sai see metallitööstus sõjatules kannatada ning hiljem ei peetud otstarbekaks tema taastamist. [1]

Lellepi metallistööstus oli üks Tartu 90-st augustikuus natsionaliseeritud ettevõttest 3. Juba 1.dets.-ks tõusis masinaehituse ja metallitööstuses sots.-sektori osatähtsus 99,3 %-ni. 9. sept. toimunud vabriku töötajate üldkoosolekul arutati muuhulgas ka vabriku uue nime küsimust. Juba varem valitud komisjonile oli laekunud neli ettepanekut. Töötajate

---

[x] 1965. a. autasustas ENSV Ülemnõukogu Presiidium sm.A.Tuulingut aukirjaga aktiivse osavõtu eest nõukogude võimu taaskehtestamisel Eestis.

[1] Ü. Tõruvere, Tehase ..., lk. 4.

üksmeelselt heakskiidul otsustati käitisele anda uus ajakohane nimi - a/s Tartu Metallivabrik G. ja H. Lellep sai Tartu Metallivabrikus "Võit". [1] 18. nov. avaldati ka ENSV Rahvakomissaride Nõukogu vastav otsus. [2] Nime "vaderiks" oli vabriku tolleaegne töömees V. Rückel, kes praegu töötab Tartu Aparaaditehases. [3]

Töötajate initsiatiiv ja suur töötahe andsid esimesel nõukogudeaastal (juuli-aug. 1940 kuni 1941.a. juuli) suurepäraseid tulemusi.

Juba 1940.a. septembris oli vabriku läbimüük 45 000 krooni (eelmisel aastal 25 000 krooni). [4] Kui 1939.a. oktoobris oli käitise rahaline käive 1,5 miljonit senti, siis 1940.a. oktoobris tõusis see summa juba enne kuu lõppu 6 miljonile sendile. [5]

1941.a. jaanuaris korraldas Metallitööliste Ametiühingu Tartu Komitee Töölismajas näituse "Tartu metallitööstused". Näitusel olid toodud võrdlevad andmed 1940. jaanuarikuu ja 1941.a. jaanuari kohta.

---

1 "Postimees" nr. 246, 11.sept. 1940.

2 "Tartu Kommunist" nr. 43, 18.nov. 1940.

3 Ü. Tõruvere, lk. 4.

4 "Postimees" nr. 259, 24. sept. 1940.

5 "Tartu Kommunist" nr. 20, 21.okt. 1940.

Tabel 3 [1]

Mõningaid näitajaid tehase "Võit" kohta

aastail ~~a-tel~~ 1940-1941.

	1940.a. jaan.	1941.a. jaan.	Tõus
Tööliste arv	104	204	ligi 2 x
Toodangu väärtus (rublades)	19 725	193 370	ligi 10 x
Palkade summa (rublades)	8 100	82 182	üle 10 x

Käitise esimese kvartali plaan ületati mitme näitaja osas, kuid külvimasinate väljalaske plaan täideti vaid 58,9 %-liselt, toormaterjali hilise kohalejõudmise tõttu.[2]

Poolaasta tootmisplaan täideti juba 1.juuniks 1941 107-%-liselt, kuid toormaterjali puudumise tõttu jäi plaan täitmata lukkude ja käepidemete alal. Suuresti ületati plaan reas-külvimasinate valmistamise osas. Hekslimasinaid valmistati teise kvartali jooksul küll ainult 26 ettenähtud 100 asemel, kuid poolaasta plaan täideti ka selles osas, sest esimeses kvartalis

---

1 "Tartu Kommunist" nr. 58 (136), 9. märtsil 1941.

2 "Tartu Kommunist" nr. 85 (163), 10. apr. 1941.

valmistati hekslimasinaid üle plaani. [1]

Uhkusega võis Metallivabrik "Võit" esimesel maidemonstratsioonil näidata käitise poolt valmistatud külvimasinat.

Eriti hiilgavalt täitis oma plaani valuosakond, kus pidevalt ületati antud ülesandeid. Näiteks mais pidi valatama 46 tonni, valati aga 90,4 tonni malmivalu. [2] Vahetult enne nõukogude korra taaskehtestamist andis käitise valukoda keskmiselt 20 tonni malmivalu kuus. [3]

1940-41. aastal valmistati vabrikus ka mullaveo kallutatavaid vagonette. [4]

Muidugi, arvud ei suuda peegeldada neid suuri raskusi, mis esimesel nõukogude-aastal tuli üle elada käitise kollektiivil. Ja neid raskusi polnud vähe, eriti varustusalaseid. Ka tootmisbaasi ei saanud lugeda heaks. Oli ju Lellepi vabrikult päranduseks saadud vaid mõned vanad hooned ja ajast-arust läinud masinapark. Millega siis seletada neid suuri töövõite, mida vabriku kollektiiv sel ajal saavutas? Eelkõige tuleb vastust otsida tööliskollektiivis endas. Töölised on kogu tootmistegevuse üheks aluseks, ja Tartu Metallivabriku "Võit" esimese nõu-

---

1 "Tartu Kommunist" nr. 133 (211), 8.juunil 1941.

2 "Tartu Kommunist" nr. 133 (211), 8.juunil 1941.

3 Ü. Tõruvere, Tehase "Võit" ajaloost, lk. 5.

4 näitus "80 aastat tehast "Võit" ".

kogude aasta töötulemused näitavad, et tol perioodil oli uus tööliskollektiiv käitise tootmistegevuse arengus otsustavaks teguriks. Tõsi, vähemalt pool kollektiivist olid juz samad inimesed, kes olid aastaid, mitmeid isegi kümneid aastaid tööd rüganud, ka Lellepi vabrikus. Ent nüüd, uues, oma vabrikus, olid need inimesed otsekui ümber kasvanud. Tehases loodi partei-algorganisatsioon. Suure entusiasmiga asuti tööle, tehti plaane tehase tulevikuks, organiseeriti sotsialistlikku võistlust, elavnes ~~a/ü~~ ametiühigu- töö. Mitte väiksema tähtsusega polnud ka Eesti NSV valitsuse abinõud tööliste töötasu reguleerimisel (16. septembrist 1940.a. tõsteti tööstusettevõtete tööliste töötasu keskmiselt 45 %) [1], kaotati meeste ja naiste töötasu ebavõrdsus ühesugusel tööl [2] jms.), töötajate palgalise puhkuse sisseseadmine (aprillis 1941); sotsialistliku võistluse organiseerimine jne.

Kodanlikus Eestis kummitas G. ja H. Lellepi metallivabriku töölisi alatine hirm tööta jääda.

---

[1] vt. ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP KK otsus 16. septembrist, "Tartu Kommunist" nr. 1, 28. sept. 1940.

[2] vt. ENSV Ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus, "Tartu Kommunist" nr. 1, 28. sept. 1940.

Nüüd muutus olukord järsult. Tartu metallitöölistele kindlustati. 25. aug. 1940.a. Riigivolikogu poolt vastuvõetud ENSV konstitutsiooni § 90 põhjal õigus tööle. Juba 28. augustiks oli käitisesse senisele 104-le juurde võetud 30 töölist. [1] Töörohkuse poolest oleks rohkemgi töölisi vaja läinud, kuid ruumikitsikus tegi takistusi. Koridorid, kõrvalkäigud ja trepikojadki kasutati ära töötamiseks või panipaigaks. Mitmed tellimused tuli tagasi lükata . Ruumipuudus viiski mõtted käitise laiendamisele. Kollektiivselt tehti plaane tehase väljaehitamiseks kindla generaalplaani alusel. Juba 1940.a. augustis olid käitisel esitatud projektid juurdeehitusteks. Tartu linnapea K. Jalak (samuti endine metallitööline) arvas pärast ringkäiku vabrikus, et tööstushooned peaks tegema kolmekordseks seniste ühekorruseliste hoonete baasil. [2] Kuid isegi nendel töörohketel kuudel suutis ENSV valitsus võtta ette uue suure ülesande - vana tehase laiendamise asemel kohapeal otsustati Ropka linnaossa rajada uus suur tööstusrajoon. Sinna kavandatigi uued hooned kummitööstusele "Põhjala" ning metallivabrikutele "Võit" ja "Tehnik" [3]. Metallivabriku "Võit" (ja temaga ühendatud J. Ratniku metallivabriku)

---

1 "Postimees" nr. 232, 28. aug. 1940.

2 samas.

3 "Tartu Kommunist" nr. 86 (164), 11.apr. 1941.

uus krunt asus Raua ja Vase tänavate nurgal. Hoone valmimisel oleks vabrikutest kujunenud Lõuna-Eesti suurim põllutööriistade vabrik tööliste arvuga kuni 1 000 inimest. [1] Kuidas sellise tehase loomine teoks sai, loeme II ja III peatükis. Valitsus eraldas hoone ehitamiseks krediidi. Vabriku täielikuks valmisehitamiseks nähti ette kaks aastat, kuid valukuur kavatseti käiku anda juba 1941. aastal. [2] Ehituse eeltöödega jõuti mõne kuu jooksul lõpule, ning 1941.a. aprilli keskel asuti täie energiaga tööle, kusjuures ehitusele rakendati 150-200 töölist. Neist osa oli majutatud samasse ehitatud barakis, milles vois elada isegi talvel. [3] Riikliku Ehitustrusti nr. 3 ehitajad asusidki tööle. "Põhjala" ja "Võidu" ehitusplatside vahel oli organiseeritud isegi sotsialistlik võistlus. [4] Kõik need ja teisedki plaanid jäid aga seekord teostamata fašistliku Saksamaa kallaletungi tõttu NSV Liidule 1941.a. suvel.

Seda sõnamurdlikku akti ei saanud töölised ette näha, ent tagasi vaadates tundub, nagu oleks "Võidu" töötajad just selle aasta jooksul püüdnud anda oma parima, et täielikumalt ära kasutada võimalust töötada ühiskonnale - iseendale. Paljud

---

1 "Tartu Kommunist" nr. 20, 21. okt. 1940.

2 "Tartu Kommunist" nr. 86 (164), 11.apr. 1941.

3 samas (~~"Tartu Kommunist" 86...~~).

4 "Tartu Kommunist" nr. 136 (214), 12. juunil 1941.

vanad kogenud töölised ei läinud nüüd vanaduspuhkusele, kuigi neil see võimalus avanes. Ja nende töökogemusi oli noorel nõukogude vabrikul väga tarvis. Peeter Imma, 66-aastane tööline, kes oli Lellepi vabrikus töötanud 16 aastat, vastas küsimusele, kas tal pole aeg puhkusele minna: "Ei, nüüd ei lähe. Ajan jónni oma tervisega. Tahan töötada uue ühiskonna kasuks, töörahva heaks. Oleme ju nüüd ise vabriku peremehed ja see on suur kohustus, kus kõige kibedamal töö-ajal ei tohi vilunud tööjõud end tagasi tõmmata."[1] Sellised mõtteavaldused iseloomustasid ka mitmeid teisi vabriku veterane. Inimesed tundsid, mida tähendab tõeline tööröõm.

Uus töössesuhtumine tingis ka töö organiseerimise uute vormide tekkimise. Nende kiire ellurakendamine oli võimalik tänu sellele, et rida uusi töömeetodeid oli juba Nõukogude Liidu teistes käitistes omale eluõiguse saanud.

21. oktoobrist 1940.a. viidi peaaegu kogu vabrik üle tükitööle.[2] Tükitöö alusel maksti tasu 90 protsendile käitise töötajatest. Ajatööl olid vaid hoovitöölised, koristajad, elektrimontöörid jt.[3]

---

[1] "Postimees" nr. 216, 12. aug. 1940.

[2] "Tartu Kommunist" nr. 20, 21.okt. 1940.

[3] "Tartu Kommunist" nr. 92 (170), 19. apr. 1941.

1. aprillist 1941.a. seati käitise osakondades sisse tootmisgraafikud, kuid neid kavatseti koostada ka igale töötajale. Algust tehti sellega valukojas.[1] Graafikute kaudu kontrolliti iga päev töö tulemusi.

Eriti iseloomulik sotsialistlikule ühiskonnale on töövõistlus. Ka "Võidus" tehti käitisesisese võistlusega algust 1.novembril 1940. aastal. Võistlus toimus ~~SSOR-i~~ Suure Sotsialistliku Oktoobirevolutsiooni 23. aastapäeva tähistamiseks. Otsustati töö produktsiooni tõsta 15 % võrra.[2]

1940.a. septembris moodustasid kolm ettevõtte lööktöölist omavahel brigaadi, Ants Randväli (39.a.), Elmar Tõnnis (33.a.) ja Johannes Soe (30.a.) hakkasid külvimasinate taldrikuid kokku monteerima kollektiivselt. Kui varem tegi igaüks enda jaoks osad valmis ning alles siis asus nende kokkupanemisele, siis nüüd jaotati töö omavahel ära. Tänu tööjaotusele tegid 3 meest ära 5 mehe töö.[3]

Kolme töökaaslase eeskujule järgnesid ka teised töölised. Nii hakkasid valukuuri naised töötama paarikaupa ja nendegi töö-viljakus tõusis.

Ka reaskülvimasinate monteerimiseks moodustati brigaad.

---

1 "Tartu Kommunist" nr. 98 (176), 26. apr. 1941.

2 "Tartu Kommunist" nr. 20, 21.okt. 1940.

3 "Postimees" nr. 259, 24. sept. 1940.

Kui üksikult töötades pani iga mees kahe nädala jooksul kokku 8 külvimasinat, siis ~~artelli~~ brigaadi (3 meest) asutamise algul pandi sama ajavahemiku jooksul kokku 46 ja hiljem juba 51 masinat.[1] Tööjaotuse sisseviimisega suurenes märgatavalt tööliste vilumus. Kuid produktsiooni tõstmisel oli suur tähtsus ka ~~artelli~~ brigaadi liikmete omavahelisel heal läbisaamisel ja väärilisel töötasul, nagu ütlesid töömehed ise. Kui kodanlikul ajal palkasid vähendati 4-5 korda, siis esimesel nõukogude aastal palgad pidevalt tõusid. Eriti suur oli tõus ~~artelli~~ brigaadi liikmete palkades. Kui üksikult töötades teenis tööline ~90 krooni kuus, siis oktoobris sai iga reaskülvimasinaid kokku monteeriva brigaadi liige 400 krooni kuus.[2] Jaanuarikuu palgad eesrindlikel töölistel ületasid 1 000 rubla.[3] Tükitöö alusel töötavad naised teenisid samuti hästi. Näiteks stantsijate palk kahe nädala eest oli pidevalt üle 200 rubla.[4] Oli viidud sisse ka preemiate süsteem.

1941. aasta aprillis oli "Võidus" juba 3 kolmeliikmelist brigaadi. (moodustati ka teine brigaad reaskülvimasinate kokkumonteerimiseks). Külvimasinaid monteerivad brigaadid korralda-

---

1 "Tartu Kommunist" nr. 47, 22.nov. 1940.

2 "Tartu Kommunist" nr. 47, 22.nov. 1940.

3 "Tartu Kommunist" nr. 51 (129), 1.märtsil 1941.

4 Tartu Kommunist" nr. 133 (211), 8.juunil 1941.

sid omavahel kuuajalise kestusega sotsialistliku võistluse, mis lõppes 10.aprillil. [1] Sotsialistliku võistluse organiseerimisel tõusid "Võidu" töötajad Tartu linnas esirinda. Eesti NSV esimese aastapäeva tähistamiseks algas 1.juunil sotsialistlik võistlus Tartu Täpsusmehhaanika Tehasega (endine Telefonivabrik). Väljakutsujaks pooleks oli Täpsusmehhaanika tehas. Tootmisalastele kohustustele lisandusid veel kohustused tööliste enesearendamise ja poliitilise kasvatuse alal. "Võit" võttis omalt poolt veel täiendavateks kohustusteks: [2]

1. Tõsta töödistsipliin 100 %-le.

2. Organiseerida koduperenaiste aktiiv, kes ilustab tehast ja aitab organiseerida puhtust, korda ja abimajapidamist.

3. Organiseerida "Võidus" kaks stahhanovlaste brigaadi.

Tähelepanu äratab 2. punkt lisakohustustest, mis on üks omapärasemaid sotsialistliku võistluse kohustustes üldse. Mõte on hea, kuid kahjuks pole teada, kuidas selle punkti täitmine edenes. Kuid on põhjust arvata, et koduperenaised tulid tehaserahvale appi korra loomisel, sest ülejäänud sotsialistliku võistluse kohustused täideti.

---

[1] "Tartu Kommunist" nr. 92 (170), 19.apr. 1941.

[2] "Tartu Kommunist" nr. 126 (204), 31.mail 1941.

Häid tulemusi saavutati ratsionaliseerimisliikumises. Lukksepp Jaan Kruus, kes oli metallitöö alal töötanud juba 29 aastat, valmistas ise mitmed puuduvad mehhanismid. Näiteks ei saanud "Võit" 1941. aasta kahe esimese kvartali jooksul täita plaani lukkude valmistamise alal, sest puudusid lukuvedrud. Sm.Kruus valmistas ise vastavad valtsid ning plaan täideti. Kui tekkis puudus poltidest, valmistas lukksepp August Kangur ise stantsimispressi poltide valmistamiseks. [1] Need olid muidugi hädalahendused, kuid just vanemate töömeeste abiga välditi neil aastatel sageli tööseisakuid.

Töölistele, kes ei omanud metallitöö alal vastavat ettevalmistust, korraldati tehnilise miinimumi kursused, mille lõpetas 53 töölist (neist 14 naistöölist). [2] Vanemad töölised õpetasid noortöölisi välja ka individuaalselt.

"Võidu" juhtkond ning ühiskondlikud organisatsioonid eesotsas partei-algorganisatsiooniga pidasid võitlust töödistsipliini rikkujatega, keda karistati nii hoiatustega kui ka madalamasse kategooriasse üleviimisega. [3] Nende abinõude tulemusena töödistsipliin tõusis.

---

1 "Tartu Kommunist" nr. 133 (211) , 8.juunil 1941.

2 samas.

3 "Tartu Kommunist" nr. 92 (170), 19.aprillil 1941.

Töötajate initsiatiiv ja ühised jõupingutused viisid ettevõtte kollektiivi suurele töövõidule: "Võit" tuli teisele kohale ülevabariigilises metallitööstuse ettevõtete vahelises sotsialistlikus võistluses. Metallitööstuse Peavalitsuse ja Metallitööliste Ametiühingu poolt asutatud rändpunalipu sai Tallinna kaalutööstus "Vega". Järgnesid kolm Tartu käitist: "Võit", "TAV" ja "Edu". [1]

"Võidu" töötajad ei piirdunud ainult tööalaste saavutustega. Kordaminekuid on ka muudel aladel. Juba 19. oktoobril avati pidulikult klubiruumid, mis asusid Jaan Ratniku masinavabriku endise omaniku eluruumides. [2] Klubi ruumidesse toodi üle ka varem avatud töölispere häälekandja, seinaleht "Tõusev Päike". Intensiivselt asusid uutes ruumides tööle male-, foto-, tehnika- ja näitering. Muusikaringi orkester sai kiiduavalduste osaliseks juba klubiruumide avamisel. Mõne aja pärast tõi näitering lavale O. Lutsu näidendi "Ärimehed" jne. [3] Aktiivselt tegutsesid ettevõtte sportlased. Malering organiseeris võistluse saapavabrik "Kungla" maletajatega. Sõprusvõistluse Tartu Telefonivabriku võistkonnaga võitis nii võrkpallis (geimid 9:15, 15:7, 16:14)

---

1 "Tartu Kommunist" nr. 143 (221), 20.juunil 1941.

2 "Tartu Kommunist" nr. 20, 21.okt. 1940.

3 samas.

kui ka korvpallis (69:9) "Võidu" meeskond. [1] Septembris võistles esmakordselt ka ettevõtte jalgpallimeeskond.

Käitisel oli kavatsus asutada oma töölistele ka puhkekodu (asukohana olid kõne all kas Vasula või Ülenurme) [2], avada laste päevakodu jne., kuid need plaanid jäi sel aastal teostamata. Jõuti sisse seada pesemisruumid ja söögiruum. Kui kodanlikul ajal pidi iga tööline töö lõppedes kusagilt nurgast paja võtma, vee soendama ja seejärel pesemiskohta otsima, siis nüüd olid pesemiseks ette nähtud avarad duširuumid. [3]

Esimesel nõukogude aastal oli "Võidus" ka hulgaliselt raskusi, tehti vigu jne. Kuid kõik see ei suutnud peatada tööindu. Lisaks eelpool mainitud varustusalastele raskustele esinesid töötakistused meistrite passiivsuse tõttu. Juhtus, et töölistel ühe töö lõppemisel tuli oodata teist tööd, kuni meister mõtles ja tööd otsis, mis mõnikord kestis terve tunni. [4] Selline käitumine meistrite poolt oli tingitud nende ideoloogilis-poliitilisest meelestatusest nõukogude võimu vastu. Oli ju osa meistreid tol ajal veel kodanliku Eesti aegsed meistrid, sest nõukogulikku

---

[1] "Tartu Kommunist" nr. 58, 5. dets. 1940.

[2] "Tartu Kommunist" nr. 47, 22.nov. 1940.

[3] "Tartu Kommunist" nr. 51 (129), 1.märtsil 1941.

[4] "Tartu Kommunist" nr. 67 (145), 20.märtsil 1941.

kaadrit ei jätkunud kõikjale. Vanad meistrid näitasid end silmakirjalikult nõukogude-meelsetena, et säilitada töökohta.

Esimese nõukogude aasta üheks suureks saavutuseks oli töölisklonna ühiskondliku aktiivsuse tõus. Tartu Metallitööliste Ametiühingu liikmete arv tõusis juba esimese kuu jooksul peale nõukogude võimu kehtestamist mitmekordseks ning ulatus 14. augustiks 1940. aastal juba ligi 900-le. [1] Eesti NSV Metallitööliste Ametiühingusse kuulus enne 1940. aasta 21. juunit 1 700 liiget, 1941. aasta märtsiks oli see arv tõusnud 7 900-ni. [2] Ka "Võidus" astus enamus töölisi ametiühingusse. Ametiühingukomitee esimeheks valiti Johannes Mõeos.

Partei-algorganisatsioon loodi "Võidus" juba 1940. aastal. Algul tegutseti võrdlemisi tagasihoidlikult, kuid 1941. aastal asuti aktiivselt tööle. Peeti koosolekuid, kus koos tootmis--tehnilise personaliga ja käitisekomiteega arutati plaani täitmisega seoses olevaid küsimusi. Partei-algorganisatsiooni korraldusel peeti naistepäeva puhul klubi ruumes pidulik aktus, viidi läbi koosolek Pariisi Kommuuni aastapäeva tähistamiseks. [3]

1941. aasta suvel lahkusid "Võidu" juhtkond ja aktivistid

---

1 "Postimees" nr. 219, 15. aug. 1940.

2 "Tartu Kommunist" nr. 63 (141), 15.märtsil 1941.

3 "Tartu Kommunist" nr. 67 (145), 20.märtsil 1941.

viimaste hulgas hävituspataljoni ridades. Täies koosseisus võtis relva kätte "Võidu" viieliikmeline partei-algorganisatsioon (liikmed), kes hiljem astusid Eesti Laskurkorpuse ridadesse.[1] August Tuuling tegi läbi pika sõjatee patareikomandörina ning tuli peale sõda tagasi kodulinna. Osvald Võti ja Karl Solvak langesid Eesti Rahvuskorpuse ridades Velikije Luki vabastamise lahingutes. Robert Klaos käis partisani-luurajana viis korda okupeeritud Eestis ning langes mõni kuu pärast Tartu vabastamist bandiitide käe läbi Tartu valla partorgi ametikohal.[2] Need tehase "Võit" esimesed kommunistid andsid oma tegudega unustamatut eeskuju kõigile töötajaile.

x

Okupatsiooniajal omandas Eesti masinaehitus ja metallitöötlemise tööstus jälle valdavalt remonditööstuse iseloomu. Saksa fašistliku Okupatsiooni ajal[3] jäi vabriku toodangu nomenklatuur põhiliselt endiseks. Monteeriti külvimasinaid, valati igas suuruses padasid, masinaosi, pliidiplaate jms. Kuid tööd oli märksa vähem. Vabrikus tekkisid paari kuu pärast puudujäägid ning pank pitseeris kõik seadmed ja mehhanismid.

---

1 Ü. Tõruvere, Tehase ..., lk. 5.

2 samas, lk. 6.

3 andmed okupatsiooniajast - vestlusest E. Halliku ja Ü. Tõruverega.

Mõned töömehed peitsid fašistliku okupatsiooni päevil keldritesse puure, viile ja teisi väiksemaid tööriistu, et Tartu vabastamisel saaks otsekohe tööd alustada.

"Võidu" töölistest töötas enamus vabrikus ka okupatsiooni ajal, kuigi tööliste arv sel ajal vabrikus vähenes.

Veidi aega enne Tartu vabastamist, ~~hävisid~~ hävisid 1944. aasta suvel vabriku hooned sõjatules.

x

Kokkuvõtteks võib öelda, et esimesel nõukogude aastal pandi "Võidus" alus sotsialistlikule tööliskollektiivile, kes hakkas edasi arenema sõjajärgsel perioodil. Ühistes muredes ja rõõmudes moodustus ettevõttes töölistest ühtne pere, kes suutis tootmisnäitajad selle lühikese ajaga viia tasemele, mis jäi Lellepi vabrikus kättesaamatuks kogu kodanliku periodi jooksul. Just esimesel nõukogude aastal tekkis töölistel oma tehase tunne.

1944. aasta suvel taganedes hävitasid fašistid küll tehase hooned, kuid "Võidu" endiste tööliste oma tehase tunne jäi. See tunne tõi endised töölised peale sõda tagasi, "Võitu" taastama ning arendama.

II PEATÜKK

T e h a s "V õ i t" a a s t a t e l 1944-1958

T e h a s E e s t i NSV r a h v a m a j a n d u s e t a a s t a m i s e j a m a a s o t s i a l i s t-l i k u i n d u s t r i a l i s e e r i m i s e p e r i o o d i l (1944 - 1950).

Eesti NSV territooriumi vabastamisega fašistlikust okupatsioonist 1944. aasta sügisel algas Nõukogude Eesti tööstuse taastamine. Vabariigi majandusjuhtide peatähelepanu oli suunatud masinaehituse ja metallitöötlemise tööstuse kiireimale taastamisele, sest sellest olenes suurel määral teiste tööstusharude ja kogu rahvamajanduse taastamise tempo.

"Võit" oli Tartus üks esimesi ettevõtteid, kus pärast linna vabastamist 1944. aasta augustis alustati taastamistöid. Kuumuses kokku sulanud masinate vrakid ja tahmunud telliskivimüürid tähistasid seda kohta, kus oli asunud tehas, kui 22 endist töölist 13. augustil 1944. aastal asusid tehast üles ehitama, õigemini tarvitamiskõlblikke masinaosi, tööriistu, telliseid, plekki jms. kokku koguma. 8.detsembril 1944. aastal jõuti niikaugele, et ettevõtet asuti üles ehitama.[1]

---

[1] "Postimees" nr. 114, 19.mail 1945.

Töö organiseerijaks ja hingestajaks oli tehase direktor sm. Aleksander SØLVAK, kes "Võidus" oli varem juba 18 aastat töötanud. Kuid tehases töötab praegugi viis töölist, kes esimeste hulgas lõid käed külge tehase taastamisele: treialid Edgar Puusepp ja Alfred Kull, valutsehhi töölised Osvald Rüütli ja Enn HALLIK ning lihvija Artur RÄTSEP. [1] See oli erakordselt raske ajajärk käitise elus. Autotransporti asendas hobune. Emajõest veeti tehase juurde taastamistöödeks vajalikku metsamaterjali. Lammutati kaheksa põlenud maja varemed tehase lähedal. Tellised ja varemetest saadud tarvitamiskõlblikku vana plekki kasutati "Võidu" hoonete ülesehitustöödel. [2]

Esimesena taastati montaažiruum (138 m [2] tootmispinda). See töö viidi lõpule üks päev enne ettenähtud tähtpäeva - 14. detsembriks. [3] 14. aprillil 1945. aastal saabuski kauaoodatud silmapilk - tehas lasti käiku. [4] See oli meeldejääv päev. Vaimustusega õnnitlesid töölised üksteist - ennastsalgav töö oli andnud esimesi tagajärgi. Kuid esimestesse kuidagi moodi taastatud ruumidesse puhus tuul. Oli suur nappus küttest.

---

[1] Ü. Tõruvere, Tehase ... lk. 6.

[2] "Postimees" nr. 174, 28.juuli 1945.

[3] "Postimees" nr. 2, 4. jaan. 1945.

[4] "Postimees" nr. 114, 19.mail 1945.

Treipinkide juures tuli töötada vatikuubedes. Mehhaanikaosakonnas küdesid bensiinivaatidest tehtud koksiahjud. Neid käisid töölised kordamööda hommikuti kella nelja-viie ajal sisse kütmas. [1]

Raskustele vaatamata oli esimeseks artikliks tehase töökavas külvimasinate valmistamine. Asus ju tehas tööle kevadel, ja et omalt poolt kaasa aidata esimese sõjajärgse külvikampaania edukale läbiviimisele, andsid tehase töötajad kohustuse kevadel välja lasta 60 külvimasinat. [2] Esimene külvimasin, mis tehasest väljus peale sõda, oli kokku monteeritud tööliste poolt põlenud laost korjatud osadest. [3]

5. augustil 1945. aastal toimus järjekordne suursündmus - taastatud valukojas saadi esimene sulam ning vormiti ja valati esimesed sõjajärgsed malmdetailid. Seda tööd juhatas valukoja elupõline meister, 45 aastat oma tööalal töötanud sm. Siim. [4] Esimene valu õnnestus hästi, praaki ei esinenud.

Valukoja taastamine avas uued võimalused tootmistegevuse arendamiseks. Rööbiti põllutöömasinate ja nende osade valmis-

---

1 Ü. Tõruvere, Tehase ..., lk. 6.

2 "Postimees" nr. 114, 19.mail 1945.

3 vestlusest valutsehhi töölise E. Hallikuga.

4 "Postimees" nr. 185, 10.aug. 1945.

tamisega hakati "Võidus" tootma laiatarbekaupu - taastati sõjaeelne nomenklatuur: valmistati malmist padasid, potte, ahjuuksi, pliidirõngaid jms. ning täideti mitmesuguseid tellimusi: Peipsi jõelaevandusele valmistati ülestõstetud laevade sõidukorda viimiseks mitmesuguseid seadeldisi, heakorratrustile ehitati kivipurustusmasin, Vara saeveskile valati kaks suurt hooratast jne. [1]

Esimesel sõjajärgsel aastal ei suutnud tehas loomulikult veel normaalselt tööle asuda. "Võidu" kahjumiks 1945. aastal kujunes 49 800 rubla (tolleaegses vääringus).[2] 1945.a. tootmistegevuse arvulised näitajad olid järgmised:

---

1 "Postimees" nr. 37, 14. veebr. 1946.

2 "Postimees" nr. 153, 3. juulil 1946.

Tabel 4 [1]

Tehase "Võit" tootmisnäitajad 1945.a.

Kogutoodang (1926/27.a. püsivhindades)	159,5 tuh.rbl.
Külvimasinad	94 tükki
Hekslimasinad	48 tükki
Keskmine toodangu väärtus ühe töölise kohta	2 165 rbl.
Personali arv	51
neist töölisi	35
" ITP	4
" õpilasi	8

Käitise tööd pidurdas tehase taastamistööde venimine. Tartu Ehitusvalitsus nr. 2 jättis paarikuise tegutseminse järel alustatud töö täielikult seisma vaatamata sellele, et tehas omalt poolt hankis ehitusmaterjali. Alles kohaliku tööstuse ministri asetäitja nõudmisel asusid ehitajad uuesti tööle ja pikaleveninud taastamistööd lõpetati 1946. aasta juuliks. Tehas sai uue kahekordse telliskivihoone, mis ehitati fašistide poolt mahapõletatud puumaja asemele. Hoonesse paigutati montaaži-

---

[1] Tartu Linna ja Raj. Arhiiv, fond 541, nim. 1, s.-ü. 23 lk. 10 ja samas, s.-ü. 21, lk. 1.

osakond. [1]

x

1946. aasta 13. juulil võeti Eesti NSV Ülemnõukogus vastu "Seadus Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise kohta aastaiks 1946-1950". Põhiülesandeks oli viie aasta jooksul taastada sõja läbi kannatada saanud majandus, saavutada sõjaeelne tase. ning see tunduvalt ületada. Plaani kohaselt pidi tööstuse kogutoodang võrreldes 1940. aastaga kasvama 3-kordseks. Masinaehituse ja metallitöötlemise tööstuse alal oli toodangu kasv ette nähtud veelgi suurem. [2]

1950. aastal ületati tegelikult sõjaeelne tase 3,4 kordselt.

Kuidas tehases "Võit" täideti esimese sõjajärgse viisaastaku plaan. Sellele annab tähtsamate tootmisnäitajate osas vastuse tabel 5 (lk 64).

Kuidas kulges esimese sõjajärgse viisaastaku täitmine tehases? Sõjajärgse viisaastaku esimene aasta tõi tehasele hulgaliselt uusi ülesandeid. Viisaastaku plaanis oli ette nähtud, et

---

[1] "Postimees" nr. 160, 11.juulil 1946.

[2] E. Kull, Masinaehitus ..., lk. 36.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

1950. aasta lõpuks peab Eesti NSV-s külvimasinate tootmine jõudma tuhandele külvimasinale aastas.[1] Selle ülesande täitmise kogu raskus langes just "Võidule" kui ainukesele külvimasinaid tootvale tehasele vabariigis.

1946. aastal oli tehasel ette nähtud valmistada 600 külvimasinat ja 500 hekslimasinat. Kuid tehases jäeti põhitoodangu plaani täitmine hooletusse. 7 kuu jooksul oli külvimasinate plaanist täidetud vaid 20,7 % (124 külvimasinat).[2] Vaatamata halvale plaanitäitmisele, korraldati tehases harva tootmisnõupidamisi, ei organiseeritud sotsialistlikku võistlust ega viidud ellu ratsionaliseerimisettepanekuid. See räägib sotsialistliku tootmise printsiipide ignoreerimisest tehase administratsiooni poolt. Tehase poolt väljalastavate külvimasinate ja hekslimasinate omahinnaks kujunes keskmiselt 1 389 rubla, kusjuures müügihind oli ainult vastavalt 600 ja 345 rubla.[3] See tekitas ka finantsraskusi. Kuigi tehas alates novembrikuust taotles riikliku dotatsiooni saamist põllutöömasinatele; jäi see soov rahuldamata.[4]

---

1 "Postimees" nr. 166, 18.juulil 1946.

2 "Postimees" nr. 188, 13. aug. 1946.

3 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 22, lk. 1.

4 samas, lk. 2.

Tehase halva töö põhjusi tuleb otsida muuhulgas ka direktori ja administratsiooni hooletust suhtumisest oma ülesannetesse. Tolleaegset direktorit sm. Kulli nähti tehases üldse harva.

25. augustil 1946. aastal tuli tehasesse uus direktor, demobiliseeritu Albert Tambaum. Sm. Tambaum asus energiliselt otsima vigu, mis takistasid tehase tööd. Sama energiliselt hakkas ta ka nende vigade kõrvaldamist juhtima.

Esimesi positiivseid tulemusi plaani täitmisel võis märgata juba septembrikuus. Kui augustis valmistati ettenähtud 50 külvimasina asemel vaid 20, siisseptembris oli juba 12. kuupäeval kuuplaanis ettenähtud 50 külvimasinast valmistatud 18. Heksli-masinate osas ei suudetud veel plaani täita. [1]

Kui varem toimus metallivalu üks korda nädalas, siis peagi jõuti kahe ja isegi kolme valuni nädalas.

Tunduvalt paranes töö kaadriga. Töölised mäletavad sm. Tambaumi kui "kurja direktorit", kes ei lubanud mingit töödistipliini rikkumist ning olevat oma käega joodikuid tehase värava taha visanud. [2]

Esimest korda märgiti tehase head tööd tootmisplaani ületamise puhul novembrikuus. [3] 1946. aasta riiklik plaan täideti 94,4 %-liselt. Tehas "Võit" oli oma töötulemusi aasta lõpuks

---

[1] "Postimees" nr. 214, 13. sept. 1946.

[2] Vestlusest E. Hallikuga.

[3] "Postimees" nr. 289, 13.dets. 1946.

tublisti parandanud. See lõi eeldused edukaks tööks ka 1947. aas-tal.

1947. aasta jaanuarikuus ületas tehas esmakordselt tootmis-ülesanded kõigil nomneklatuuri aladel. Kuuplaanis oli ette näh-tud valmistada 50 külvimasinat ja 34 hekslimasinat. Tegelikult toodeti vastavalt 60 ja 50 masinat. Kogu käitise ulatuses täi-deti kuuplaan 129 %-liselt. [1] Veebruarikuu plaan täideti juba 142 % -liselt. Ligi pool tööliskonnast täitis töönorme 200-650 %-liselt. [2] See lubab oletada, et töönormid olid liiga madalad, normeerimine ebaõige.

Märkimisväärsete edusammude eest anti "Võidu" kollektiivi-le jaanuari-veebruarikuu töösaavutuste eest üle Eesti NSV Ministrite Nõukogu rändpunalipp ja rahaline preemia 15 000 rubla suuruses summas. [3] See oli tehase töötajate ühine suur töövõit. Tehas "Võit" oli esimene ettevõte Tartus, kes oman-das selle lipu.

10. märtsiks täitis tehas kvartaliplaani, poolaasta plaan täideti 124,6 %-liselt. [4] Kaheksa kuu plaan täideti Eesti NSV

---

1 "Postimees" nr. 28, 4. veebr. 1947.

2 "Postimees" nr. 62, 15.märtsil 1947.

3 "Postimees" nr. 65, 19.märtsil 1947.

4 "Postimees nr. 70, 25. märtsil 1947,
"Postimees" nr. 158, 9. juulil 1947.

7. aastapäevaks 106,7 %-liselt. [1] Aastaplaan täideti juba 10. oktoobri õhtuks 103,8 %-liselt. [2] 1947. aastal sammus "Võit" pidevalt Eesti NSV vabariikliku alluvusega kohaliku töös-tusettevõtete seas esirinnas. Nimelt hoiti vabariiklikku rändpunalippu alates juulikuust kuni aasta lõpuni pidevalt "Võidu kollektiivi valduses. [3]

Tunduvalt paranes 1947. aasta jooksul tehase materiaalne olukord, täienes masinapark. Suurt abi osutasid tehasele vennas-vabariigid. 1947. aastal sai "Võit" uusi võimsaid tööpinke - mitu suurt treipinki, pressi jm. Enne nende tööpinkide kohale-saabumist tuli tehasel osa külvimasinate valmisdetaile hankida mujalt. Sageli aga hilines detailide saatmine ning tehas kaotas asjatult aega. [4]

Vennasvabariigid abistasid Eesti NSV põllumajandust ka otse-selt, puuduvate masinate saatmisega. Tškalovi oblastist saadeti äkkeid, Tuulast tsentrifuuge ja muud inventari, mida meie vaba-riigis ei valmistatud. Kokku saadi 1947. aasta esimese üheksa kuu jooksul vennasvabariikidest põllutöömasinaid ja tagavaraosi

---

1 "Postimees" nr. 169, 21.juulil 1947 .

2 "Postimees" nr. 239, 11. okt. 1947.

3 "Postimees" nr. 43, 21.veebr. 1948.

4 "Postimees" nr. 184, 8. aug. 1947.

350 000 rubla eest rohkem kui sama perioodi jooksul 1946. aastal. [1]

10. juulil alustati "Võidus" uudisena alumiiniumivalu. [2] Alumiiniumist hakati valmistama majatarbeid. See oli tähtis samm sõjajärgsetel aastatel, sest rahvas tundis suurt puudust alumiiniumist laiatarbekaupadest, sest Tartu Alumiiniumivabrik ei suutnud veel elanikkonna vajadusi alumiiniumnõude jms. osas rahuldada.

Saavutanud sõjaeelse taseme, laiendas "Võit" oma tootmisbaasi. 1947. aasta oktoobris-novembris ehitati uued laod kütteainetele, laiendati juurdeehitusega valamisosakonda. Aasta lõpuks viidi põhiliselt lõpule uue ühiselamu ja söökla ehitustööd.

"Võidu" tõusmisele vabariigi tööstusettevõtete esirinda aitas kahtlemata kõige rohkem kaasa tehase tööliskollektiiv. Palju eesrindlasi täitis aasta lõpuks isikliku kahe aasta plaani. Treial Alfred Kull, vormija-valaja Enn Hallik, sepp Karl Lill ja teised täitsid oma tööülesandeid pidevalt 200-500 %-liselt.

---

[1] "Postimees" nr. 247, 21.okt. 1947.

[2] "Postimees" nr. 161, 12. juulil 1947.

Muidugi ei möödunud 1947. aasta tehase elus raskusteta. Veel oli raskusi materjalidega, sageli jäi väheseks koksi. Esines ka töödistsipliini rikkumisi. Tunti puudust mitmetest tööriistadest, viilidest, treiteradest ja muust, iga terajuppi pidi hoolikalt hoidma. [1]

1946. aastaga võrreldes suurendas tehas 1947. aastal toodangut rohkem kui poolteist korda. 1947. aastal toodeti tehases üldse 921 külvimasinat (vt. tabel 51 lk. 64). Neist 7-realisi taldrikreaskülvajaid 51, 7-realisi sahkreaskülvajaid 121, 9-realisi sahkreaskülvajaid 403, 11-realisi taldrikreaskülvajaid 59 ning 11-realisi sahkreaskülvajaid 77. [2] Seega oli peaaõhk 9-realiste sahkreaskülvajate tootmisele (43,7 % reaskülvajate toodangust).

Tähtsamate toodete alal, nagu külvimasinad, õlelõikamismasinad, malmivalu, alandati tehases omahinda 12,7 % võrra üle plaani. [3]

Näiteks oli 7-realise taldrikreaskülvaja tööstuslik omahind 1947. aastal 1 192 rubla 54 kopikat, kusjuures planeeritud omahind oli 1 411 rubla 80 kopikat. 7-realise sahkreaskülvaja puhul olid vastavad hinnad 1 017 rubla 95 kopikat ja 1 116 rubla 25 kopikat. [4] Oli saavutatud küll edu omahinna alandamisel, kuid vahe

---

1 Vestlusest E. Hallikuga.

2 "Postimees" nr. 33, 10.veebr. 1948.

3 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 36, lk. 19-20

4 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 36, lk. 19.

müügihinnaga (mõlemal reaskülvaja tüübil 600 rubla) oli siiski liiga suur. Tehase kahjum 1947. aastal oli 222 956 rubla (1946.aastal oli kahjum vaid 24 809 rbl. [1]

1948. aastal jätkus edukas tootmistöö. Põhiliseks ülesandeks sai väljalastavate masinate ja detailide kvaliteedi parandamine. Otsustati saata tehasest tehniline töötaja maale iga kord, kui saabub signaal, et on avastatud viga tehase poolt valmistatud põllutöömasina juures. Võimaluse korral pidi see töötaja kõrvaldama vea kohapeal. [2]

Kvaliteedi parandamiseks tehti märtsis-aprillis kaheksakümnel varem valminud külvimasinal enne müügile laskmist olulisi täiendusi. [3]

Kuid kevadistel külvitöödel ilmnesid suured puudused tehases toodetud külvimasinate konstruktsioonis. 1948. aasta kevadel läksid talupoegade pisipõllulappide kõrval seemendamisele ka esimeste kolhooside suurpõllud. Nendel põldudel selgusidki "Võidus" toodetud külvimasinate väike töökindlus ja rida teisi puudusi. Üleminek vennasvabariikides toodetavale külvimasina tüübile oleks olnud liiga mugav ja pealiskaudne lahendus. Tuli osata ära kasutada ka olemasoleva konstruktsiooni häid külgi ja rohkem silmas

---

1 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 36, lk. 6.

2 "Postimees" nr. 43, 21.veebr. 1948.

3 "Postimees" nr. 99, 27. apr. 1948.

pidada meie vabariigi pinnaolusid.

1948. aastal ilmnesid tehases ka teised puudused: valmistoodang - külvimasinad - oli jäetud tehase õue vihma ja lume kätte. Kujunes peaaegu reegliks, et "Võidu" külvimasinate metallosad olid roostega kaetud ja värv kannatanud.

Tehases ei olnud veel välja töötatud kindlat tehnoloogiat. Valukoda hakkas järjest sagedamini seisma toormaterjali puuduse tõttu. Nii seisis valukoda augustis ja septembris kokku 12 päeva. See tähendas 1,5 tonni valu saamata jäämist iga päev, 30 külvimasina ja 18 hekslimasina osade valmistamata jäämist kuu jooksul.[1] Muretsetud koks ning malm osutusid sageli kõlbmatuks. Materjalipuudus andis tunda ka mehhaanikaosakonnas.

Tehase halba tööd ei saa vabandada ainult materjalipuudusega. Ilmnesid vead tehase juhtimisel, ebaõige tööstiil.

Direktor sm. Tambaum läks Tallinna majandusjuhtide kursustele. Direktori asetäitja sm. FOMENKO aga ei suutnud tööd organiseerida vajalikul tasemel. Juhtkond ei osanud töötada kaadriga. Tehasest lahkus palju suurte kogemustega vanu töölisi. Maaler-stahhaanovlane Alma Rätsep vallandati ainult seetõttu, et ta haigena töölt puudus.[2]

---

[1] "Edasi" nr. 129, 30. sept. 1948.

[2] "Edasi" nr. 129, 30.sept. 1948.

Kogu tehase toodangu kontrollimine enne väljalaset oli jäetud ühe inimese hooleks. Pealegi vahetati tehnilise kontrolli alal töötajat liiga sageli ja selle ala töötaja ei omanud vastavat eriharidust.

Tehases hakati isegi kriitikat summutama. Nii püüdis endine tsehhijuhataja sm. Mittin töölt kõrvaldada vanameister sm. Tassat, kes korduvalt protesteeris praagi tootmise vastu.[1]

Sotsialistliku võistluse organiseerimine ja juhtimine tehases oli nõrk. See põhjustas stahhaanovlaste arvu järsu languse. Kui 1948. aasta jaanuaris oli tehases 40 stahhaanovlast, siis märtsis oli neid 11, aprillis ja mais 13, juunis 15 jne. Alles septembris tõusis stahhaanovlaste arv tehases 27-ni.[2] Suurel määral aitas kaasa see, et osa töölisi võttis augustis endale individuaalsed sotsialistlikud kohustused.

Ka ratsionaliseerijad ei leidnud tehase juhtkonna poolt vajalikku tähelepanu. Ratsionaliseerijad ei saanud kuude viisi preemiaid ning nende ettepanekuid ei viidud ellu.

Nendest puudustest tegi administratsioon vajalikud järeldused. Saavutatigi teatud paranemine. 1948. aasta neljandas kvartalis loobus tehas riiklikust dotatsioonist.[3]

---

1 "Edasi" nr. 82, 6. aug. 1948.

2 "Edasi" nr. 133, 5. okt. 1948.

3 "Edasi" nr. 138, 10. okt. 1948.

Malmivalu suudeti organiseerida juba iga päev. Riiklik plaan kogutoodangu osas täideti 111,5 %-liselt, nomenklatuurne plaan ületati kõigi artiklite osas peale külvimasinate.[1] Metallitööstuse Peavalitsuse poolt pandi turustamisvõimaluste puudumise tõttu külvimasinate tootmine hoopis seisma.[x] Turustamisvõimalusi aga ei leitud külvimasinatel esinenud puuduste tõttu.

1949. aasta oli IV viisaastaku viimane aasta tehases, sest "Võit" järgis leningradlaste üleskutset täita viisaastak nelja aastaga. Kõik brigaadid tehases asusid võistlema eeskujuliku kvaliteediga brigaadi aunimetuse eest. 1950. aasta aprillis oli tehases 15 inimest, kes olid täitnud isikliku viie aasta töönormi. Kuue aasta normi oli täitnud 10 töötajat, seitsme aasta normi 5 töötajat. Vormija sm. Hallik oli täitnud juba kaheksa aasta töönormi ja treial sm. Pärn kaheteistkümne aasta töönormi.[2]

Tehase direktoriks määrati 1949. aastal sm. Fomenko, sest sm. Tambaum ~~määrati~~ sai ENSV Metallitööstuse Peavalitsuse juhatajaks.

Tehase tööd pidurdas uue administratsiooni oskamatus tööd organiseerida. Sageli tuli puudu materjalidest. Palju räägiti

---

1 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 81, lk. 1.

x 1949. a. I kvartali lõpul lubati külvimasinaid jälle tootma hakata

2 "Edasi" nr. 97, 23. apr. 1950.

tehnilise miinimumi kursuste organiseerimisest, kuid sõnadest kaugemale ei jõutud. Noortöölisi paisati sageli ühelt töölt teisele, mistõttu neil polnud võimalik õppida eriala. ~~jne.~~

Ka toodangu kvaliteeti ei suudetud 1949. ja 1950. aasta jooksul märgatavalt parandada. Kuigi tehases toodetud reaskülvajate konstruktsioon ja väljatöötlus ei rahuldanud kolhoosnikke, ei toimunud kogu 1950. aasta jooksul "Võidus" ühtki tootmisnõupidamist, kus oleks arutatud toodete kvaliteeti puutuvaid küsimusi. Töötajate märkusi toodete kvaliteedi osas ei arvestanud ka mehhaanikatsehhi juhataja sm. Timašov. [1]

1949. aasta kasumiplaan oli 284 000 rubla. Tegelik kasum bilansi järgi oli 281 968 rubla. [2] Toodangu omahind kujunes planeeritust 2,4 % kõrgemaks. [3] Aastaaruandes on takistustena tootmistöös märgitud 1) ebaregulaarset materjalidega varustamist, 2) polnud komplekteeritud tehnilist personali kahe vahetusega töötamiseks (kahe vahetusega tööd alustati 1949. aastal), 3) elektrienergia andmine piirdub väheste tundidega päevas, 4) puuduvad laoruumid materjalide ja valmistoodangu jaoks. Need takistused

---

1 "Edasi" nr. 302, 24. dets. 1950.

2 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 109, lk.2.

3 Samas.

olid põhilised kogu viisaastaku jooksul. Nende kõrvaldamine jäi aga juba järgmisesse, viisaastakusse.

Vaatamata kasvuraskustele oli tehase ilme viisaastaku lõpuks tundmatuseni muutunud. Sakslaste poolt purustatud hoonete asemele olid püstitatud uued, sõjaeelne toodangutase oli ületatud, toodete nomenklatuur mitmekesistunud jne. Esimese sõjajärgse viisaastaku täitmine kajastub arvuliselt tabelis 5.

Tabel 5 [1]

IV viisaastaku (1946 - 1950) plaan ja tulemused tehases "Võit"

	Mõõtühik	1946 esialgne plaan / korrigeeritud plaan	1946 tegelikult	1947 esialgne plaan / korrigeeritud plaan	1947 tegelikult	1948 esialgne plaan / korrigeeritud plaan	1948 tegelikult	1949 esialgne plaan / korrigeeritud plaan	1949 tegelikult	1950 esialgne plaan / korrigeeritud plaan	1950 tegelikult	1950.a. toodang %-des 1946.a. suhtes
Kogutoodang 1926/27. aasta püsivhindades	tuh. rbl.	300,0 / 300,0	249,73	300,0 / 390,9	541,5	384,0 / 630,0	702,6	550,0 / 655,0	644,5	630,0 / ...	3488	-
Külvimasinad (hobu-)	tk.	600 / 600	338	600 / 700	921	700 / 800	726	850 / 1000	940	1000 / 1000	1650	488,2
Hekslimasinad	tk.	500 / 500	94	500 / 400	609	500 / 500	617	600 / ...	...	650 / ...	82	87,2
Malmivalu	t	125 / 125	96,2	150 / 144,0	148,8	150 / 160	236,7	150 / 300	354,7	200 / ...	650,0	702,9
Alumiiniumivalu	t.	- / -	-	- / 19,3	16,4 ...	... / 20	47,8	... / ...	...	... / ...	Pronks ja al.valu 6,2	-
Teenustööd	tuh. rbl.	... / 17,5	136,6	... / 100	149,9 ...	... / 199	202,7	... / 106,0	214,7	... / ...	...	156,9

... andmed puuduvad

[1] Tartu Linna ja Rajooni Arhiiv, f. 541, nimistu 1, sü-d 21, 258, 109, 81, 36

Tehas "Võit"oli üks esimesi ettevõtteid Tartus, kus 1947. aastal sõlmiti kollektiivleping. Ometi tundub nende lepingutega tutvudes, et mitmed punktid olid kollektiiv-lepingutesse sisse kantud kergekäeliselt. Näiteks oli nii 1947., 1948., 1949., kui ka 1950. aasta kollektiivlepingus punkt 300 raamatuga tehnilise raamatukogu organiseerimise lubadusega, kuid administratsioon ei leidnud selleks vajalikke summasid. [1] Ilmselt ei olnud siiski asi üksnes rahas. Puudus tahe.

Ometi kasvas tehase töötajaskond viisaastakul tunduvalt ja tehnilise raamatukogu olemasolu muutus hädavajalikuks.

Tehase "Võit" töötajaskonna arvulisest kasvust viisaastakul annab pildi järgnev tabel.

---

1 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ük. 40, 87, 93, 140.

Tabel 6 [1]

"Võidu" töötajaskonna arvuline kasv 1945-1950.

	1945	1946		1947		1948		1950		Inimeste arv 1950.a. %-des 1945.a. suhtes
	tegelikult	plaan	tegelikult	plaan	tegelikult	plaan	tegelikult	plaan	tegelikult	
Personali arv	51	97 / 110	67	100 / 126	126	160 / 131	141	280 / -	207	405,9
neist: töölisi	31	80 / 79	43	83 / 101	101	138 / 107	116	220 / -	174	561,3
ITP	...	8 / ...	...	8 / ...	...	18 / -..	-..	18 / -..	14	...
õpilasi	8	... / 10	6	... / 6	6	... / 4	... / 5	... / -..	-..	...

Seega oli tööliskaader arvuliselt kasvanud 1945. aastaga võrreldes rohkem kui kaks korda.

Tabel 7 [2]

"Võidu" töötajate vanuseline, sooline ja rahvuslik koosseis 1950. aastal.

Vanuserühmad	Mehed	Naised	Kokku
16.-18.a.	10	4	14
19.-25.a.	31	26	57
26.-35.a.	36	16	52
36.-49.a.	38	18	56
50.-59.a.	14	7	21
60.a. ja vanemad	5	2	7
Kokku	134	73	207
neist eestlasi	61	19	80

[1] TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 21, 36, 81, 109, 258. 1949.a. kohta andmed puuduvad.
[2] TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 134, lk. 1,2.

Tabel 7 [1]

"Võidu" töötajate vanuseline ja rahvuslik koosseis

1950. aastal.

vanuserühmad	mehed	naised	kokku
16.-18.a.	10	4	14
19.-25.a.	31	26	57
26.-35.a.	36	16	52
36.-49.a.	38	18	56
50.-59.a.	14	7	21
60.a. ja vanemad	5	2	7
kokku	134	73	207
neist eestlasi	61	19	80

Seega moodustasid naised 35,3 % tehase tööliskonnast.

Tehase töötajate põhivanus oli 19 kuni 49 aastat. Selles vanuses töötajad (neid on 165) moodustasid 79,7 % kõigist töötajatest tehases.

Tehase töötajate tööstaaž viisaastaku viimasel aastal oli järgmine.

---

[1] TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 134, lk. 1,2.

Tabel 8 [1]

"Võidu" töötajate tööstaaž 1950. aastal.

Pidev tööstaaž (aastates)	Mehed	Naised	Kokku
alla 1.	59	36	95
1 - 3	49	27	76
3 - 5	18	8	26
5 - 6	5	2	7
15 - 25	1	-	1
25 - 40	1	-	1
40 ja üle selle	1	-	1
kokku	134	73	207

Järelikult oli tehase tööliskollektiiv noor, sest 82,6 % töötajaskonnast omas pidevat tööstaaž kuni 3 aastat.

Tootvate tööliste kvalifikatsioon oli järgmine:

[1] TLRA, f. 541, s.-ü. 134, lk. 2.

Tabel 9 [1]

Tööliste kvalifikatsioon tehases 1950. aastal.

	Ilma järguta	3. kat.	4. kat.	5. kat.	6. kat.	7. kat.	8. kat.	kokku
Tööliste arv	11	38	36	31	24	22	12	174
% tööliste üldarvust	6,2	21,8	20,7	18,3	13,8	12,3	6,9	100

Tabelist näeme, et töölisi tarifitseeriti 6. kategoorias. Seega moodustasid kõrgema (6., 7., 8.) kategooriaga töölised umbes ühe kolmandiku tööliste üldarvust (33,0 %).

Tabel 10 [2]

Ratsionaliseerimistegevus tehases IV viisaastakul.

Aasta	Rakendatud ettepanekuid	Ökonoomia (rublades)	Autoritele makstud preemia (rbl.)
1946	5	2 894.12	781.39
1947	10	114 329.90	4 309.43
1948	16	15 435.54	
1949	...	...	2 229.24 (kokku 13-le autorile)
1950	...	...	

[1] TLRA, f. 541, s.-ü. 134, lk. 2.

[2] TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 28, lk. 1, s.-ü. 115, lk. 76.

Ratsionaliseerimistegevus tehases oli neljandal viisaastakul veel algstaadiumis. Tabel ei anna ülevaadet tegelikust tööst tehase ratsionaliseerijate peres, sest nagu öeldud, ei osutanud tehase administratsioon ratsionaliseerijatele küllaldast tähelepanu. Põhiliselt töötasid tehase ratsionaliseerijad neil aastatel külvimasina kui põhilise toodanguartikli kallal. "Võidu" ratsionaliseerijate tööst sel perioodil annabki seetõttu kõige parema ülevaate külvimasina areng.

Esimene peale sõda tehases valminud külvimasin veeres "Võidu" taastatud (õigemini hädapärast korda seatud) hoonest välja juba 1944. aasta lõpus. [1] Kuigi ka see oli kahtlemata reaskülvaja, oli tal lähemal vaatlusel vähe ühist viisaastaku lõpul tehase poolt toodetavate külvimasinatega.

Mis põhjustas siis külvimasina nii kiire arengu? Sõjajärgne materjalinälg osutus stiimuliks andekatele konstruktoritele ja leiduritele. Sõjatules hävis kogu käitise puidutagavara. Esimesed tehase poolt valmistatud külvimasinad olid puuraxtastel, kuid puitu oli äärmiselt raske muretseda, kuna materjal pidi enne tarvitamiskõlblikuks muutumist vähemalt kolm aastat kuivama.

Tehasesse kühjus valmis külvimasinaid, mida ei saanud müügile

---

[1] "Postimees" nr. 43, 21. veebr. 1948.

lasta rataste puudumise tõttu. Direktor sm. Tambaumi initsiatiivil hakati otsima väljapääsu ja leiti see lihtsa uuenduse kujul. Juba vanad puurattad valmistati raudrehvidega. Nüüd otsustati raudrehv teha paksust lapikrauast ning lisada samast materjalist kodarad, jättes puitosa üldse ära. See projekt rakendati ellu ja tõi aastas ligi 90 000 rubla (vanas vääringus) kokkuhoidu. [1]

Teiseks teguriks, mis soodustas külvimasina arengut, oli töölajate loomingulise initsiatiivi ärkamine. Meister Johannes Tassa, kes oli töötanud tehases üle kümne aasta, tegi viisaastaku kahe esimese aasta jooksul 7 ratsionaliseerimisettepanekut, mis kõik rakendati. Sm. Tassa ettepanekul varustati reaskülvajad uut tüüpi hammasratta lülijatega (mis andis aastas 1 049 rubla kokkuhoidu), uut tüüpi kolgiveo klambritega (2 357 rubla kokkuhoidu), tema ettepanekul valmistati keriraua asemel malmist osa (1 647 rubla kokkuhoidu), kinnitati toru trehter stiftide asemel traadiga (5 891 rubla), anti silmusrinnuskolgile uus konstruktsioon (917 rubla), tehti ümber terakarbi vedru siiber (4 375 rubla), hakati valmistama reaskülvaja ühenduspulka kolme töövõttega endise viie asemel (6 000 rubla).

---

[1] "Postimees" nr. 43, 21.veebr. 1948.

Kuid sm. Tassa oli vaid üks esindaja ratsionaliseerijate arvukast perest. 1946. ja 1947. aastal ratsionaliseerimisettepanekute rakendamise tõttu kokku hoitud summadega oleks võinud ehitada 88 uut külvimasinat. [1]

1947. aastast alates valmistas tehas kaht tüüpi külvimasinaid: sahaga ja taldrikutega. [2] Külvimasinad olid 7-, 9- ja 11-realised ning 1948. aasta maieelses sotsialistlikus võistluses valmis 19. aprillil ka esimene 13-realine külvimasin. [3]

11-realise külvimasina monteerimiseks oli ette nähtud 60 16 töötundi, kuid monteerija sm. Karro jõudis selle töö ära teha ligikaudu kolm korda kiiremini. [4]

Iga ratsionaliseerimisettepanek, uus, ökonoomsem töövõte alandas ühtlasi külvimasina omahinda. Näiteks varem külvimasinale alla pandud puurattad maksid 140 rubla paar, hilisemad metallrattad aga kõigest 50 rubla paar, kusjuures metallrattad ei jäänud puuratastest maha oma omaduste poolest. [5]

1948. aastal kulus esimesest valust kuni valmis külvimasina väljumiseni tehasest 168 töötundi. Valmistatava külvimasina

---

1 "Postimees" nr. 43, 21.veebr. 1948.

2 "Postimees" nr. 298, 23. dets. 1947.

3 "Edasi" nr. 1, 1.mail 1948.

4 "Postimees" nr. 192, 17.aug. 1946.

5 "Postimees" nr. 33, 10.veebr. 1948.

juures sooritati 13 erinevat tööprotsessi: malmivalu, stantsimine, treimine, lukksepatööd, sepatööd, puurimine, vindilõikamine, käiamine, keevitamine, tisleritöö, höövelda mine, monteerimine ja värvimine. Viimaseks tööks masina juures oli tehniline kontroll. Töö oli organiseeritud nii, et iga päev valmis tehases neli reaskülvajat - seega iga kahe tunni järel üks masin. [1]

Kuid reaskülvaja konstruktsioon polnud veel kaugeltki täiuslik. Raske oleks loetleda kõiki edasisi täiendusi ja ratsionaliseerimisi, mida tehase töötajad esitasid nende aastate jooksul reaskülvaja konstruktsiooni parandamiseks. Vaatleme järgnevalt kogu kollektiivile suurt muret valmis tanud külvimasina rataste arengut. Just rattad olid osutunud suvisel tööperioodil külvimasina juures kõige nõrgemaks osaks - rataste lapikraud läks kergesti mõlki ja kodarad tulid välja. Ainukeseks efektiivseks lahenduseks oleks olnud rataste valmistamisel valtsraua tarvituselevõtmine. Kuid vajalikke valtse polnud esialgu võimalik muretseda. Kodaraid püüti kõvemini kinnitada keevitamise abil. See ga põhjustas tohutuid elektrienergia ja elektroodide kulutusi. Siis hakati rattarauda valtsimise asemel stantsima, kodarad aga kinnitati poltidega. Rataste konstruktsioon muutus sellega 4-5 korda tugevamaks, iga ratta töötlemisel hoiti kokku 7 rubla (siin pole

---

[1] "Postimees" nr. 43, 21.veebr. 1948.

arvestatud elektrikeevituse ärajäämisega saavutatud kokkuhoidu).[1]

Külvimasina seemnekarbi juhtseibi valmistamist peeti mehhaanikatsehhis mitu aastat kõige tülikamaks ja vähemtasuvamaks tööks. Parimad treialid suutsid anda päevas ainult 600-700 seibi, keskmiselt anti vaid 300-400 seibi. Iga seib tuli poldi ja kruviga kinnitada tööpingi külge, töödelda ning siis uuesti tööpingi küljest lahti keerata.

Ühel päeval sai noor treial V. Boboudinov ülesande valmistada külvimasina seemnekarbi juhtseibe. Enne tööle asumist otsustas ta selle tööprotsessi muuta lihtsamaks. Treial Boboudinov hakkas seibe treima kahe teraga. Nüüd polnud enam vaja mingit seibi kinnitamis-t, sest terad hoidsid teda ise kinni. Samuti oli valmisdetaili hiljem kerge tööpingilt kõrvaldada. Tööpäeva lõpuks oli noor treial valmistanud seibe kogu kuuplaani ulatuses.[2]

Kolhoosnikke ei rahuldanud reaskülvaja konstruktsioon. Reaskülvajalt nõutakse ühtlast külvitihedust. "Võidu" masinatega tehtud külv tuli aga ebaühtlane. Selgus, et külvirullikud olid pesadesse monteeritud lohakalt. Pesade asetus ei vastanud

---

1 "Edasi" nr. 177, 26. nov. 1948.

2 "Edasi" nr. 230, 28. sept. 1950.

rullikute asetuele, mille tagajärjel üks rullik andis rohkem seemneid ette kui teine. Vaatamata sellele, et skaala osuti oli külvamise ajal ühes ja samas asendis, oli külvitihedus töö alguses ja lõpus erinev. Ka külvisügavus oli ebaühtlane, sest sahad ei olnud monteeritud samale kõrgusele ja rõhk vedrud ei täitnud oma ülesannet. Seetõttu oli seemendamissügavus sama reaskülvaja iga saha puhul erinev. Külvisügavusest aga olenevad vilja kasvutingimused.[1]

Külvimasin anti järeleproovimiseks ja hindamiseks tolleaegsele Tartu Riikliku Ülikooli põllumajandusteaduskonna mehhaniseerimise kateedrile. Kateedri poolt tehti rida põhjalikke katseid külvimasina kvaliteedi ja agrotehnilistele nõuetele vastavuse kindlaksmääramiseks üleliiduliste riiklike standardnormide alusel.

Neist katseist omasid erilist tähtsust külvi sügavuse ja ühtluse kontroll. Külvi ühtluse juures jälgiti üksikute külvimehhanismide ja kogu masina külvi ühtlust, maksimaalset viljakülvi ja terade vigastamist. Külvi sügavuse ühtluse kindlaksmääramisel külvati masinaga teravilja ettenähtud agrotehnilistel külvitähtaegadel. Mõõtmist alustati siis, kui oras oli kas-

---

[1] "Edasi" nr. 302, 24. dets. 1950.

vanud juba 3-4 leheliseks. Tehti 400 mõõtmist iga 20-30 sm vahemaa järel juurtest kuni maapinnani. Veel tehti mõõtmisi külvimasina veotakistuse osas, et selgitada kui suures ulatuses külvamisel kasutatakse kahe hobuse veojõudu.[1]

Teadlaste ja tehase töötajate koostöö oli vxiljakas. Katsepõldudel selgus, et reaskülvaja ei tööta küllalt hästi ebatasasel põllul. Juhiraudade täpsema reguleerimisega kindlustati ühtlane külv ka ebatasasel põllul. Teadlaste näpunäidete järgi pikendati külvimasinate taldrikute telgi, mille tulemusena nende liikumine muutus vabamaks ja haarde laius ulatus endise 30 ^{o} asemel ligi 60 ^{o}-ni.[2]

Viisaastaku lõpuks oli külvimasinate kvaliteet tunduvalt paranenud. Külvimasina rataste konstruktsiooni oli tugevdatud, seemnete voolu ühtlustatud, montaažitöid tehti hoolikamalt ja külvimasinad varustati kõik tiislite ja riistakomplektidega.

Seega olid "Võidul" kõik eeldused, et valmistada meie oludele vastavaid külvimasinaid.

---

[1] "Edasi" nr. 148, 25. juul. 1949.

[2] "Edasi" nr. 196, 20. aug. 1949.

1949. aastal arenes kiiresti põllumajanduse kollektiviseerimine ning põllumajanduslikud suurettevõtted läksid üle masina-traktorijaamade teenindamisele. Sellega seoses vähenes vajadus hobujõul töötavate põllutöömasinate järele ning nende tootmist vähendati. Täielikult lõpetasid põllutöömasinate tootmise Tallinna Masinaehitustehas, tehas "Ilmarine" ja ETKVL-i Kopli Masinaehitustehas. Põllutöömasinate tootmine jätkus vaid "Võidus" ja Rakvere Mehaanikatehases.[1]

Tehas "Võit" elas neljandal viisaastakul üle tõusu ja mõõna. Esimestel sõjajärgsetel aastatel suudeti tehas kiiresti taastada ning 1947. aasta juulis-augustis saavutati sõjaeelne tootmistase. 1947. aasta oligi tehase tootmistegevuses kõige edukam aasta neljandal viisaastakul. 11 kuud järjest hoidis tehase kollektiiv enda käes vabariiklikku rändpunalippu. Pööre halvemusele saabus 1948. aasta veebruaris, mil tehasest lahkus direktor sm. Tambaum. Uus direktor sm. Fomenko ning teised uued juhtivad töötajad ei suutnud organiseerida häireteta tootmist. Alles 1949. aastal hakkas olukord pikkamööda paranema ning 1950. aasta plaan kogutoodangu osas täideti juba novembrikuuks![2]

---

[1] E. Kull, Masinaehitus ..., lk. 42.

[2] 1950. aasta alguses määrati tehase direktoriks sm. Novitski.

Võiks eeldada, et muredest ja rõõmudest tehase tootmistegevuses võtsid aktiivselt osa ka "Võidu" ühiskondlikud organisatsioonid.

Tehase partei-algorganisatsioon oli esimesel sõjajärgsel viisaastakul veel väikesearvuline. Partei liikmeid ja liikmekandidaate oli tehases 1948.a. mais 8, 1949.a. mais 6 ja 1950.a. mais 11. [1] Partei-algorganisatsiooni ~~1950. aasta algul määrati tehase direktoriks sm. Novitski,~~ sekretäriks oli kuni 1948. aastani sm. Vassiljev, kes samaaegselt töötas tislerina. 1948.-1949. aastal sm. Kotselainen, 1950. aastal sm. Antonov.

Kuni 1948. aastani ei võetud partei-algorganisatsiooni ridadesse vastu ainsatki uut liiget. [2] Üldse oli käitise parteiline juhtimine nõrk. Kordagi ei organiseerinud partei-algorganisatsioon töötajate üldkoosolekut, ei organiseeritud ka muid üritusi. Ainult üks kommunist näitas tootmistöös märkimisväärseid tulemusi.

1948. aastal olukord tehase partei-algorganisatsioonis paranes. Uus sekretär sm. Kotselainen suhtus oma ülesannetesse hoolikamalt. Tehase partei-algorganisatsioon kinnitas igasse osakonda toodangu kvaliteedi eest vastutava kommunisti, et suu-

---

1 EKP KK Partei Ajaloo Instituudi Partei Ajaloo Arhiiv (EKPA), f. 1 666, nim. 1, 2, 3, s.-ü. 1, lk. 1, 4. 25.

2 "Postimees" nr. 81, 6. aprillil 1947.

rendada kommunistide osax toodangu kvaliteedi kontrollimisel. [1] Üldse püüdis partei-algorganisatsioon tehases sel perioodil võimalikult rohkem tegelda tootmisküsimustega. Partei-algorganisatsiooni koosolekutel arutati toodangu omahinna küsimusi, tehase ~~xhxxxhx~~ ebarütmilise töö põhjusi jms. [2] 1948.a. suvel võeti "Võidu" partei-algorganisatsiooni koosolekul vastu otsus komsomoliorganisatsiooni loomise kohta tehases. [3] Septembris oli tehase komsomoliorganisatsioonis arvel 16 kommunistlikku noort. [4] Enamus neist olid töötsrindlased. Kuid organisatsiooniline töö tehase komsomoliorganisatsioonis oli nõrk. Sekretär sm. Leštšenko suhtus oma töösse hooletult. Ka uue sekretäri sm. Lindunemi ajal (1950. aastal) tunnistati tehase komsomoliorganisatsiooni töö ebarahuldavaks. [5] Kommunistlikele noortelexxsx ei antud konkreetseid ülesandeid, ei moodustatud ühtki süstemaatiliselt töötavatxx isetegevusringi, ei hoolitsetud noorte vaba aja veetmise eest. Peamiseks põhjuseks, miks kommunistlike noorte organisatsioon tehases neljandal viisaastakul jalgu alla ei saanud, oli kahtlemata vähene tähelepanu partei-algorganisat-

---

1 EKPA, f. 1 666, nim. 2, s.-ü. 1, l. 1-2.

2 EKPA, f. 1 666, nim. 1, s.-ü. 1, l. 15.

3 samas, l. 11.

4 "Edasi" nr. 111, 9.sept. 1948.

5 EKPA, f. 1 666, nim. 3, s.-ü. 1, l. 22.

siooni poolt. Kui sm. Kotselaineni partei-algorganisatsiooni sekretäriks oleku ajal kommunistid tundsid huvi tehase kommunistlike noorte elu vastu, külastasid nende koosolekuid, siis sm. Antonov ei osutanud kommunistlikele noortele mingit abi. Kuna kommunistlikel noortel puudus juhtimine, ei korraldatud mitu kuud isegi komsomolikoosolekuid ning komsomolitöö jäi täiesti soiku. Ka partei-algorganisatsiooni töö soikus 1950. aastaks. Partei-koosolekuid peeti korrapäratult (1949.a. augustis ja septembris ning 1950.a. jaanuaris ei toimunud ühtki parteikoosolekut) [1]. Koosolekutel vastu võetud otsuste täitmise üle puudus kontroll ning nii mõnedki head otsused jäid paberile. Näiteks võeti mitu korda vastu otsuseid partei-ajaloo õpiringi moodustamiseks, kuid ring jäigi neljanda viisaastaku jooksul organiseerimata. [2]

Partei-algorganisatsiooni ridade kasvu küsimust ei arutatud kahe aasta (1949. ja 1950) jooksul ühelgi parteikoosolekul, kuigi partei-algorganisatsiooni ridade kasv oli väike. Tehase kommunistide töö parteitu aktiiviga oli nõrk ning ka massiline poliitilist tööd tööliste hulgas ei teostatud.

---

1 "Edasi" nr. 103, 30. aprillil 1950.

2 samas.

Tehase ametiühingukomitee tegevus esimesel sõjajärgsel viisaastakul piirdus sotsialistliku võistluse organiseerimisega tehases. Kuid ametiühingukomiteel jäi puudu aktiivsusest sotsialistliku võistluse tulemuste kontrollimisel. Olukord paranes viisaastaku lõpuks: 1950. aastal maieelses sotsialistlikus võistluses võttis 80 % tehase töötajatest endale individuaalsed kohustused. Kontrolli nende täitmise üle organiseerisid tehase ametiühingukomitee ja partei-algorganisatsioon üks kord kuus. Tehase töötajad täitsid võetud kohustused. [1]

Tehase ühiskondlike organisatsioonide saavutused tootmistöö organiseerimisel ning töötajate ühiskondliku aktiivsuse tõstmisel olid neljandal viisaastakul tagasihoidlikud. See oli tingitud liikmete arvu vähesusest nendes organisatsioonides. Samuti ei osutanud linna juhtivad organid tehasele selles osas küllaldast tähelepanu. Näiteks tehase partei-algorganisatsioon ei saanud peaaegu mingit abi EKP Tartu Linnakomiteelt, kuigi tehase kommunistid pöördusid linnakomitee poole abiapalvega aidata organiseerida partei ajaloo õpiringi. [2]

Vaatamata raskustele tootmistöös ning puudustele tehase ühiskondlike organisatsioonide tegevuses, suudeti neljanda viisaastaku põhiülesanne täita:

---

1 "Edasi" nr. 81, 5. aprillil 1950

2 EKPA, f. 1 666, nim. 2, s.-ü. 1, lk. 4.

tehas taastati ning saavutati ja ületati sõjaeelne tase toot-

misnäitajate osas, tänu tööliskollektiivi pingutustele.

T e h a s "V õ i t" v i i e n d a l j a k u u e n d a l v i i s a a s t a k u l (1951 - 1958)

NLKP XIX kongressi direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamiseks aastail 1951-1955 nägid ette tööstuse ja sealhulgas masinaehituse edasist kiiret kasvu Eesti NSV-s. Viienda viisaastaku lõpuks suurenes Eesti NSV masinaehituse ja metallitöötlemise tööstuse kogutoodang võrreldes 1950. aastaga 199 % võrra.[1] Ainult põllutöömasinate tööstus ei teinud viiendal viisaastakul edusamme. Põllutöömasinaid tootis Eesti NSV-s sel ajal tehas "Võit". Toodeti reaskülvajaid, loomakasvatusfarmide rippteid söötade transporteerimiseks, tagavaraosi põllutöömasinatele. Kuid põllutööriistade osatähtsus tehase kogutoodangus langes 1955. aastaks 36 protsendile.[2] Tehas " Võit" kaotas viiendal viisaastakul põllutöömasinate tehase tootmisprofiili, kuid see samm osutus valeks. Hiljem tuli see profiil uuesti taastada.

Põllutöömasinate tööstuse tagasiminekut võib seletada sellega, et tööstusharu juhtivad töötajad ei korraldanud õigeaeg-

---

[1] E. Kull, Masinaehitus ..., lk. 49.

[2] samas, lk. 56.

selt ümber põllutöömasinate tootmist vastavalt uutele vajadustele, mis tekkisid külas põllumajanduse kollektiviseerimise tulemusena. Ühelt poolt oli vaja üle minna mehaaniliste põllutööriistade tootmisele ja teiselt poolt täiustada vastavalt uuele olukorrale hobujõul töötavaid masinaid. Vajadus põllutöömasinate järele oli suur. Kuid tehase "Võit" poolt toodetud vananenud konstruktsiooniga hõbujõul töötavad põllutöömasinad ei vastanud uutele tingimustele. Samuti olid masinad ~~k~~ madalakvaliteedilised. Kuna seetõttu "Võidus" toodetud põllutöömasinate järele puudus nõudmine, tekkis tööstusharu juhtivates organites arvamus, et vajadus hobujõul töötavate põllutöömasinate järele on ära langenud. Tegelikult oleks olnud vaja kohe pärast põllumajanduse kollektiviseerimist asuda Eesti oludele sobivate põllutöömasinate tootmisele. Seda aga õigeaegselt ei tehtud. Alles 1956-1958. aastail hakati seda küsimust lahendama. Nimelt kuulus tehas viiendal viisaastakul Eesti NSV kohaliku-, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemi. Korduvalt tegi tehase juhtkond ettepanekuid viia "Võit" üle põllumajandusministeeriumi süsteemi, kuid tulemusteta. Kohaliku-, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumil aga puudus ülevaade vabariigi põllumajanduse vajadustest ning kujuneski välja olukord, kus "Võidul" ~~puudus~~ polnud kindlat profiili. Sageli tuli täita tellimusi, milledel põllumajandusega polnud midagi ühist.(Näiteks valmistati 1952. aastal

Alumiiniumivabriku tellimisel 20 000 tulekustutajate pead,[1] 1955. aastal - üle 15 000 konservikarbi avaja[2] jms. See takistas tehasel põhiliste tellimuste korrapärast täitmist ning sundis tehase kollektiivi sageli ümber kohanduma küll üht, küll teist liiki toodangu väljalaskmiseks. Kõik see häiris omakorda tehase rütmilist tööd. Suureks takistuseks uute toodanguliikide väljalaskmisel oli ruumipuudus. Kuigi toodangu maht 1955. aastaks oli võrreldes 1950. aastaga suurenenud kaks korda, oli tehase tootmisruumide pindala jäänud samaks. Seega tuli 1955. aastal tootmispinna ühe ruutmeetri kohta toodangut kaks korda rohkem. Näiteks valutsehhis saadi vormimispinna ühelt ruutmeetrilt 4,9 tonni kõlblikku malmvalu aastas, mis oli 1,8 korda rohkem kui 1950. aastal.[3] See tulemus on kõigepealt seletatav seadmete võimsuse kasvuga ja tootmispinna parema ärakasutamisega ning sisemiste reservide rakendamisega. Valutsehhis viiendal viisaastakul seati üles 8 uut mehhanismi ning valutsehhi seadmete arv tõusis 24-le ühikule.[4]

Ka tehase teistes tsehhides saadi juurde uusi tööpinke, kuid see ei lahendanud olukorda, sest tootmispind (tsehhide all

---

1 "Edasi" nr. 53, 2. märtsil 1952.

2 vt. tabel 11.

3 "Edasi" nr. 251, 24. dets. 1955.

4 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 311, l. 2.

oli 1 532 m ^{2}) [1] jäi samaks. Kuues viisaastak, mis algas 1956. aastal, tõi murrangu "Võidu" ellu. Tehas hakkas omandama kaasaegsemat ilmet, kerkisid uued tootmishooned. 1955. aastal lõpetati mitu aastat kestnud montaažitsehhi ehitamine Peetri tänava äärde, 1957. aastal anti ekspluatatsiooni uus valutsehh ja katlamaja, 1958. aastal ehitati hoone, kus praegu asuvad stantsimis- ja termiline osakond. [2]

Eriti märkimisväärseks sündmuseks tehase elus kujunes x uue valutsehhi käikulaskmine. Uus valutsehh mehhaanilise rippuva valukonveieri ja penummatiliste vormimismasinatega, valupuhastamise poolautomaadiga, kahe suure tootlikkusega malmisulatusahju ja teiste uute mehhanismidega, tähendas suurt hüpet tehnilise progressi teel.

Tootmispind kasvas 1958. aasta lõpuks 3 700 m^{2} -le. [3] Märkimisväärselt uuenes seitseaastaku künnisel tehase masinapark, eriti valutsehhis. 1958. aastal oli uues valutsehhis seadmeid 48, neist enamus väljalaskeaastaga 1957.-1958. Enne 1950. aastat väljalastud seadmeid valutsehhis ei esinenud. [4] Mehhaanikatsehhi 109-st seadmest oli 63-l märgitud väljalaskeaastaks 1951.-1958.

---

1 TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 258, l. 3.

2 Ü. Tõruvere, Tehase ... , lk. 8.

3 Tehase pass 1958.a.

4 samas.

aasta, kuid ligi pooltel mehhaanikatsehhi seadmetest (53-1) oli seadme töökõlblikkus alla keskmise või kapitaalremonti vajav. [1] Ülejäänud tootmistsehhide kohta andmed puuduvad, kuid on ilmne, et tehase elus hakkas toimuma murrang paremusele.

1957. aasta tähistab ka suurte organisatsiooniliste muudatuste perioodi tehase juhtimises. NLKP Keskkomitee 1957. aasta veebruaripleenumi otsuse kohaselt reorganiseeriti tööstuse ja ehituse juhtimine territoriaalse printsiibi alusel ja moodustati rahvamajanduse nõukogud. 20 masinaehituse ettevõtet, nende hulgas ka tehas "Võit", allutati Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Masinaehituse Valitsusele. [2]

Aastaid 1956-1958 "Võidu" elus iseloomustab järk-järguline spetsialiseerumine põllutöömasinate tootmisele, mis jätkus seitseaastakul. 1958. aastal moodustasid põllutöömasinad juba 70 % kogutoodangust [3] ning tendents suurendada põllutöömasinate osatähtsust toodangus jätkus ka seitseaastakul.

Tehas "Võit" hakkas spetsialiseeruma hobu- ja traktori jõul töötavate kartulivõtmise ja kartulipanemismasinate tootmisele ning 1958. aastal lõpetatigi tehases reaskülvajate tootmine ning

---

1 tehase pass 1958.a.

2 E. Kull, Masinaehitus ..., lk. 64.

3 "Edasi" nr. 232, 26. nov. 1958.

laiendati järsult kartulivõtjate tootmist. 1958. aastal toode-

ti tehases juba 8 876 hobukartulivõtjat KKK-1.

Tabell 11[1]

Tähtsamate toodanguliikide valmistamine a. 1951-1958.

	Mõõt-ühik	1951	1952	1953	1955	1957	1958	Toodangu tõus 1958. aastal võrreldes 1951. a-ga.
Kogutoodang	tuh.rbl.	4264,3	4105,0	4851,5	7064,0	10013,0	15700,0	4,4 korda
Kaubatoodang	" "	4268,0	3987,0	4348,0	5779,0	...	11800,0	2,8 korda
Raskülvikud	tk.	2314	1963	578	1002	-	-	
Tuhakülvikud	"	-	-	-	22	-	-	
Kultivaatorid	"	196	-	-	-	-	-	
Malmivalu	tonn	776,2	937,0	997,6	1240,0	1498,8	2376,0	3,0 korda
Sellestmasinavalu	"	250,0	318,0	335,7	...	...	...	
Ehitusmaterjale	t	263,6	366,0	472,6	632	...	962	3,6 korda
Pronksi- ja alumiiniumvalu	t	0,5	7,0	25,9	...	...	...	
Malmkatlad	m^2	-	-	643,8	1424,0	1479,0	...	
Rippteed	tk.	-	6	127	153	-	-	
Gaasikraanid	tk.	-	-	-	-	7172	8069	
Fitingud	tonn	-	-	-	-	-	60,7	
Konservikarbiavajad	tk.	-	-	-	15402	-	-	
Hobukartulivõtjad KKK-1	tk.	-	-	-	612	3939	8876	14,5

[1] TLRA, t. 541 nim. 1, s.-ü. 258, 289; lk. 7, 11, Tehase pass 1958.a.

Aastatel 1956-1958 saadi tehases "Võit" üle viiendal viisaastakul tekkinud paigaltammumisest. Taastati tehase endine profiil - põllutöömasinate tootmine. Kuigi 1958. aastaks ei suutnud tehas veel täiel määral rahuldada esitatud nõudmisi põllutöömasinate väljalaske osas, oli tehasel juba olemas kindel arengusuund ning materiaalsed ja organisatsioonilised eeldused põllutöömasinate tootmise arendamiseks.

Viienda ja kuuenda viisaastaku jooksul kasvas ja arenes tunduvalt ka "Võidu" tööliskollektiiv.

Tabel 12[1]

Tehase töötajaskonna ning töötasufondi kasv aastatel 1951-1958.

	1951	1952	1953	1954	1955	1958	Kasv 1958.aastal võrreldes 1951.a-ga
Kogu personali keskmine arv	206	212	221	212	226	383	1,86 kor da
neist:töölisi	165	158	164	172	183	317	1,92
ITP	14	19	20	21	23	39	2,79
Kogu personali töötasufond (tuh.rbl.)	1819,9	2021,0	2323,1	2438,0	2559,0	3565,0 (1957.a.)	1,9

[1] TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 258, 289, ll. 3,5; Tehase pass 1958.a.

Töötajaskonna arvuline kasv saavutati peamiselt kuuendal viisaastakul. Eriti märgatavalt kasvas sel ajavahemikul tööliste (üle 1,7 korra) ning insener-tehnilise personali (ligi 1,7 korda) arv.

Ei saa märkimata jätta tööjõu suurt voolavust, eriti viiendal viisaastakul. Näiteks 1951. aastal lahkus tehasest 109 töötajat (neist töölisi 74). (Tööle võeti 108 töötajat, neist 73 töölist). [1] Tööjõu suure voolavuse põhjustas ühelt poolt raske töö, kuid teisest küljest osutasid tehase administratsioon ja ühiskondlikud orgnisatsioonid sellele küsimusele vähe tähelepanu. See omakorda oli tingitud muidugi ka sellest, et ka administratsioon ise pidevalt vahetus. Viiendal viisaastakul vahetusid direktorid tehases viis korda.

Kaadri voolavus oli üheks madala töödistsipliini põhjuseks. Esines alkoholi kuritarvitamist, omavoliliselt töölt puudumisi[2] ja teisi töödistsipliini rikkumisi. Ka distsipliini osas paranes olukord 1958. aastaks. Sellele aitas suurel määral kaasa tehase partei- ja ühiskondlike organisatsioonide töö hoogustumine. Aastatel 1951-1956 kordusid nii partei-algorganisatsiooni,

---

[1] TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 150, l. 9.

[2] 1951. aastal puudus töölt põhjuseta 114 inimest ning töölt omavoliliselt puudumiste tõttu läks tehases kaduma 277 tööpäeva (TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 150, l. 4,9.)

komsomoliorganisatsiooni kui ka tehase ametiühingukomitee töös veel endised vead: töötajate passiivsus, vähene osavõtt tehase tootmistegevuse organiseerimisest, organisatsiooniline nõrkus jne. 1956. aastast alates sai alguse järk-järguline murrang. Nimelt hakkas tehase partei-algorganisatsiooni tööd alates 1956. aastast juhtima parteibüroo. Algas partei-algorganisatsiooni ridade kasv, mis tõelise hoo sai seitseaastakul. Parteiliikmete ja liikmekandidaatide arv aastatel 1950-1959 oli järgmine: [1]

1950.a. mais - 11 liiget,

1952.a. septembris - 14 liiget,

1953.a. veebruaris - 13 liiget,

1954.a. oktoobris - 13 liiget,

1956.a. jaanuaris - 16 liiget,

juulis - 23 liiget,

1959.a. - 36 liiget.

Seitsme-liikmeline parteibüroo (sekretär sm.V.Mansonov) sekkus aktiivselt kõigisse tehase ellu puutuvatesse küsimustesse ja aitas neid lahendada. Parteibüroo liikmete vahel jaotati ülesanded.

---

[1] EKPA, f. 1 666, nim. 3,5,6,7,9,10.

Näiteks jäi sm. Kaljula ülesandeks poliitõppuste organiseerimine ning parteiliste ülesannete täitmise kontroll. [1] 1958. aastal loodi poliitring ning konkreetse ökonoomika õppering. Õppetöö neis hakkas toimuma regulaarselt. [2]

Ka ülejäänud kommunistid täitsid neile pandud ülesandeid enamikus hästi. Enamikul kommunistidest olid kindlad parteilised ülesanded: sm. Komlev oli partei-grupi organisaator ja ametiühingukomitee liige, sm. Kangro ülesandeks oli töö tehase komsomoliorganisatsiooniga, agitkollektiiviga jne.

Tehases "Võit" töötasid 1957. aastal peaaegu kõik kommunistid tootmistööl. See oli üheks eelduseks, et partei-algorganisatsioon tegutses edukalt tootmistöö organiseerimisel tehases. Partei-algorganisatsiooni lahtisel koosolekul 1957. a. juunis oli arutusel ettekanne tehase valutsehhi ehitustööst. [3] Et kiirendada tsehhi seadmete monteerimist ning tsehhi käikulaskmist, otsustati suunata valutsehhi appi kommuniste teistest tsehhidest. [4] See otsus täideti ning vähem kui aasta jooksul suudeti uus valutsehh täie võimsusega tööle rakendada. Suure

---

1 EKPA, f. 1 666, nim. 9, s.-ü. 6, l. 33.

2 samas, s.-ü. 7, l. 17.

3 EKPA, f. 1 666, nim. 9, s.-ü. 4, l. 29.

4 "Edasi" nr. 162, 17.aug. 1957.

panuse andsid siin ja teiste probleemide lahendamisel tehase kommunistlikud noored. Partei-algorganisatsiooni juhtimisel saavutas võrdlemisi väikesearvuline (22-30 inimest)[1] kommunistlike noorte kollektiiv häid tulemusi kogu tehase noorte töö organiseerimisel.

Nimelt moodustati komsomolitöö paremaks juhtimiseks juba 1951. aastal 3-liikmeline tehase komsomolikomitee. Komitee sekretärideks valiti aktiivsed kommunistlikud noored, tootmistöö eesrindlased seltsimehed Nikolai Komlev (1951-1953.a.), Endel Taal (1954-1955), Erich Asumäe (1956-1959). Kommunistlikud noored lugesid oma peamiseks ülesandeks jõudude mobiliseerimist tootmisplaanide täitmiseks ja ületamiseks.[2] Komsomolikoosolekul 1954. aasta algul võeti vastu otsus moodustada mehhaanikatsehhi xxx stantsimisosakonnas kommunistlike noorte ja noortebrigaad. Noortebrigaad loodi ning brigaadi kollektiiv lülitus Tartu Linna kommunistlike noorte ja noortebrigaadide vahelisse sotsialistlikkuxvxxxx võistlusse. 1954. aasta novembris anti brigaadile üle ELKNÜ Tartu Linnakomitee rändpunalipp[3] ning ka detsembris suudeti

---

1 vestlusest TKO juhataja sm. E. Asumäega, kes oli tehase komsomoli-algorganisatsiooni sekretäriks aastatel 1956-1959 ja 1964-1965.

2 EKPA~~KK PAA~~, f. 5 873, nim. 1, s.-ü. 4, l. 5.

3 "Edasi" nr. 1, 1. jaan. 1955.

rändpunalippu enda käes hoida. [1] Umbes 10-liikmelise brigaadi brigadiriks oli sel ajal Rein Särkki, tehase üks paremaid noor-töölisi. Tema juhtimisel täitis brigaad tööülesandeid pidevalt 250-300 %-liselt. 1955. aastal võttis brigaadi juhtimise üle Endel Taal, kes sel ajal oli ka tehase komsomoli-algorganisat-siooni sekretäriks. [2] Esikohta linna noortebrigaadide vahelises võistluses suudeti hoida 1956. aastani. Siis brigaad lagunes, sest nimetus "noortebrigaad" ei õigustanud end enam - brigaadi endised liikmed olid läinud teistele töödele, Nõukogude armeesse aega teenima jne. ning mõned brigaadi juurde tulnud töölised olid juba pensioniealised. [3]

Kuid seeme, mis oli noortebrigaadi väljapaistvate saavutus-te tulemus, langes viljakasse pinnasesse. Võib öelda, et just tä-nu kommunistlike noorte aktiivsusele hoogustus tehases sellest ajast alates sotsialistlik võistlus. Peagi moodustati valutseh-his Armilde Teppo juhtimisel töötav vormijate brigaad (kes ~~muide~~ seitseaastakul pani aluse kommunistliku töö liikumisele Tartu linnas) ning kolm noortebrigaadi mehhaanika- ja montaaži-tsehhis, kes olid omavahel pidevas sotsialistlikus võistluses.

---

1 "Edasi" nr. 10, 15. jaan. 1955.

2 vestlusest konstruktor sm. E. Taaliga.

3 samas.

Kommunistlikud noored organiseerisid omal algatusel mitmesuguseid üritusi tootmistegevuse parandamiseks. 1957. aastal oli tehases veel puudus töölistest. Kommunistlike noorte algatusel võeti vastu otsus, et kõik insener-tehnilised töötajad töötavad vähemalt ühe päeva nädalas oma töö kõrval ka tootmistööl, masina taga. See kommunistlike noorte poolt vastu võetud otsus täideti ning mitmed insener-tehnilised töötajad töötasid näiteks treipingi taga isegi kauem, kui ette nähtud, sest see uudne üritus haaras kõiki kaasa. Ühisel jõul täideti plaan edukalt. [1] Kuigi see üritus oli ajutise iseloomuga ning hõda sunnil organiseeritud, kujunes sellest siiski järjekordne ettevõte, mis näitas tehase kommunistlike noorte algatusvõimet ja tõstis organisatsiooni autoriteeti kogu tehaserahva silmis, eeskätt aga noorte hulgas. Seepärast on ka mõistetav komsomoli-algorganisatsiooni ridade kasv. 1958. aasta lõpuks oli tehases 40 kommunistlikku noort, [2] s.o. ligi poole võrra rohkem kui 1955. aastal.

Palju tegid kommunistlikud noored neil aastatel ühiskondlikku tööd. Aastatel 1956-1958 rajati tehasele ühiskondliku töö korras spordiväljak. [3] Tehase tugev spordikollektiiv sai aluse

---

[1] vestlusest sm. Asumäega.

[2] samas.

[3] samas.

just neil aastatel.

Ka isetegevusringidele panid aluse kommunistlikud noored koostöös ametiühinguaktivistidega. Anti välja staiirilehte "Nöges". Aastad 1956-1959 olid tehase komsomoli-algorganisatsiooni tegevuses kõige väljapaistvamaks perioodiks üldse. Kommunistlike noorte kollektiiv suutis end näidata heast küljest peaaegu kõigil tehaseelu aladel. See oli tingitud ühest küljest partei-algorganisatsiooni suunavast ja abistavast osast (eriti tihedad olid sidemed partei-algorganisatsiooniga, kui partorgiks oli aastatel 1957-1958 sm.V.Mansonov). [1] Teisest küljest oli kommunistlike noorte hulgas sel ajal palju aktiivseid noori, kes hiljem näitasid end võimekate tootmisjuhtidena. Tolleaegsetest komsomoli kasvandikest töötavad mitmed praegugi tehases vastutusrikastel kohtadel, näiteks endine komsomolikomitee liige Gunnar Uusi direktorina; Rein Steinberg, valutsehhi normeerija, on valitud tehase parteibüroo liikmeks jne. Endine komsomolisekretär Erich Asumäe, praegune tehnilise kontrolli osakonna juhataja, on ühtlasi üks tehase ajaloo uurimise initsiaatoreid.

Ametiühingutöö tehases "Võit" sai samuti õige hoo sisse

---

[1] vestlusest sm. Asumäega.

alles 50-ndate aastate lõpul, kui seoses tehase laienemisega suurenes arvuliselt ka ametiühinguorganisatsioon. Sel ajal hakkas kasvama ka ametiühingugruppide osatähtsus tsehhides, ametiühingukomitee ja parteiorganisatsiooni tähelepanu gruppidele suurenes. Ametiühingu grupiorganisaatoritele korraldati seminare kogemuste vahetamiseks, korraldati ekskursioone teiste Tartu tehastega tutvumiseks jne. [1]

Tehases elavnes kultuur-massiline töö, seati korda punanurk, elavnes agitkollektiivi töö, kuhu 1958. aastal kuulus 35 inimest.[2]

Kollektiivlepingu koostamine, vastu võtmine ja täitmise kontroll hakkasid tõsisemat ilmet võtma 1952.-1953. aastal, mil kollektiivlepingute täitmist hakati hoolikamalt kontrollima. Kontrollimise aktidest selgub, et enamus kollektiivlepingu punkte täideti igal aastal edukalt. Täitmata jäänud punktidest torkab silma, et sageli ei täitnud administratsioon just töökaitse alaseid kohustusi (ventilatsiooni sisseseadmine jms.). [3]

Ratsionaliseerimisliikumist tehases suunasid ja soodustasid nii ametiühingukomitee kui ka parteiorganisatsioon.

---

[1] EKP KK PAA, f. 1 666, nim. 9, s.-ü. 4, l.27.

[2] samas, s.-ü. 6, l. 34.

[3] TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 173, 331 jt.

Tabel 13 [1]

Ratsionaliseerimisliikumine tehases aastail 1951-1955.

	1951	1952	1953	1955	Kasv 1955.a. võrreldes 1951.a.-ga.
Rakendatud ettepanekuid	35	54	83	53	1,5 korda
Saadud ökonoomia (rublades)	21116	48500	225300	136200	6,4 korda

Tabelist näeme, et aastate läbilõikes ratsionaliseerimisest saadud ökonoomia küll kasvas, kuid mitte pidevalt. Viisaastaku kõrgpunkt ratsionaliseerimisliikumises oli 1953. aastal, mil rakendatud ettepanekutest saadud ökonoomia ületas rohkem kui kümnekordselt 1951. aastal ratsionaliseerimisettepanekute rakendamisest saadud tulu.

Ratsionaliseerimisliikumise hüppeline areng neil aastatel oli tingitud organiseerimatusest; ettepanekute juurutamisega viivitati, esines kampaanialikkust, ratsionaliseerijaid ei juhendatud küllaldaselt jne. Ratsionaliseerimisliikumise arengut pidurdas ka tehase ebamäärane tootmisprofiil.

50-ndate aastate lõpul hakkas olukord paranema. 1958. aastal

---

[1] TLRA, f. 541, nim. 1, s.-ü. 283, l.22; EKPAKK PAA, f. 1 666, nim. 6, s.-ü. 1, l. 102; "Edasi" nr. 62 (1732), 26.märtsil 1954.

asus tehas "Võit" esmakordselt sotsialistlikku võistlusse Kaunase sõsarettevõttega "Metalas." [1] Kõik võetud kohustused täideti. Näiteks võttis "Võidu" kollektiiv kohustuse saada ratsionaliseerimiste arvel tingökonoomiat 650 000 rubla ulatuses. Tegelikult ulatus saadud ökonoomia 770 000 rublani aastas. Aasta jooksul premeeriti ligi 90 ratsionaliseerijat. [2]

Tehases moodustati ratsionaliseerimiskomisjon, mis tuli kokku kord dekaadis, ning kus määrati kindlaks iga vastuvõetud ettepaneku rakendamise tähtaeg ja ettepaneku rakendamise eest vastutav töötaja, ratsionaliseerimiskomisjoni liige. [3]

Ratsionaliseerijate töö hoogustus 1957.-1958. aastal ja seepärast, et juurutati tootmisse hobukartulivõtjadja teised uued tooted, mille omahind oli veel kõrge.

Parimateks ratsionaliseerijateks neil viisaastakutel olid stantsimisjaoskonna meister Ülo Pensa, mehhaanikatsehhi treial Ivan Dolindo, töötajad V. Matto, R. Särkki ja paljud teised. [4]

x

---

[1] "Edasi" nr. 61, 27.märtsil 1959.

[2] "Edasi" nr. 1, 1.jaan. 1959.

[3] "Edasi" nr. 16, 23. jaan. 1959.

[4] "Edasi" nr. 40 (~~1710~~), 26. veebr. 1954. jm.

Aastaid 1944-1958 olid suure tõusu aastateks tehase "Võit" tootmistöös ning töötajate ühiskondlikus aktiivsuses. Tehase kogutoodangu väärtus kasvas selle aja jooksul ligi 10 korda, toodangu nomenklatuur täienes kümnete uute toodanguliikidega, toodangu omahinda alandati ning mitmeid teisi majanduslikke näitajaid suudeti oluliselt parandada.

Tehase toodangu kasvu kõver näitab küll pidevat tõusu, kuid tõusunurk oleks võinud olla märksa suurem. Nagu nägime, elas tehas "Võit" aastatel 1944-1958 üle mitu tõusu ja languseperioodi. Sõjajärgsetel aastatel saavutati võrdlemisi kiiresti paari aastaga sõjaeelne toodangutase ning tehase kollektiiv suutis tõusta vabariigi parimaks ettevõtteks kohaliku tööstuse ettevõtete hulgas. 1947. aasta oli sõjajärgsetel aastatel "Võidu" tootmistegevuses üheks kõrgpunktiks.

Seoses sellega, et tehas kaotas 50-ndatel aastatel põllutöömasinate tootmise profiili, algas paigaltammumine. Uut profiili tehasele ei antud ning see avaldas mõju tootmistegevusele. Real aastatel ei suudetud plaani täita, sest kindlate toodanguartiklite puudumine plaanis ja plaanide sagedane muutmine tingisid omakorda tööliste vähese huvi ratsionaliseerimistegevuse arendamisel ning tööprotsessi vastu üldse. Siin avaldub sotsialistliku ühiskonna üks eelis võrreldes kapitalistliku ühiskonnaga: tööliste teadlikkus oma töö kasulikkusest, perspektiivi nägemi-

ne ettevõtte arengus on üheks tööviljakuse tõusu stimuleerivaks teguriks. Objektiivsete faktorite kõrval ei saa alahinnata ka subjektiivsete faktorite mõju, mis tagas tootmise intensiivse kasvu ja tööviljakuse tõusu peale 1957. aastat, mil määrati kindlaks tehase arenguperspektiivid. Aastatel 1956-1958. tegi "Võit" esimesed sammud spetsialiseeritud põllutöömasinate tehaseks kujunemisel. See protsess viidi lõpule seitseaastaku jooksul.

Rööbiti tootmistegevuse arenguga kasvas ja arenes "Võidu" töötajate kollektiiv, ja seda eelkõige arvuliselt. Töötajate arv kasvas aastatel 1945-1958 51-lt 383-le, s.o. üle 7,5 korra. Tööliste arv kasvas samal ajavahemikul üle 8,3 korra (38-lt 317-le).

Töötajate ühiskondliku aktiivsuse kasvu näitab tehase partei-algorganisatsiooni, komsomoli-algorganisatsiooni ja ametiühinguorganisatsiooni arvuline kasv ja aktiivsuse tõus nende liikmeskonnas.

Tehas "Võit" oli 1958. aasta lõpuks kindlustanud nii ettevõtte materiaalset kui ka organisatsioonilist baasi. Tehase töötajaskond oli kasvanud arvuliselt ning tugevnenud ideelis-poliitiliselt. Tehas kujunes kaadrite sepikojaks ja nende kommunistliku kasvatuse keskuseks. Olid loodud eeldused selleks, et "Võit" võis edukalt asuda seitseaastaku plaani täitmisele.

III PEATÜKK

S e i t s e a a s t a k t e h a s e s "V õ i t"

T o o t m i s t e g e v u s ja t e h n i l i n e p r o g r e s s e t t e v õ t t e s

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks: 1959-1965 nägid ette Eesti NSV masinaehituse toodangu kasvu 2,3 kordseks, samal ajal kui tööstuse kogutoodang pidi sama aja jooksul kasvama ligikaudu 1,8 kordseks. [1] Seega oli Eesti NSV tööstuse arendamisel silmas peetud rasketööstuse südamiku - masinaehituse - eelisarendamise leninlikku joont.

Tehase "Võit" põhiülesandeks seitseaastakul oli välja arendada tehases põllutöömasinate tootmise profiil, et omalt poolt kaasa aidata vabariigi põllumajanduse tehnilise baasi tugevdamisel, sest põllumajanduse ette olid seitseaastakul seatud eriti suured ülesanded.

Kuidas siis "Võidu" kollektiiv täitis tehasele antud ülesanded? Enne tootmistöö tulemuste analüüsi vaatleme organisatsioo-

---

[1] E. Kull, Masinaehitus ..., l. 85.

nilisi muudatusi, mis "Võidul" tuli üle elada seitseaastaku algaastail.

1959. aasta veebruaris nimetati Tartu Remonditehas ümber Tartu Põllutöömasinate Tehaseks. 1960. aasta märtsi algul ühendati nimetatud ettevõte Tartu Põllutöömasinate Tehasega "Võit". Ühendatud tehaste nimetuseks jäi Tartu Põllutöömasinate Tehas. Kuid loodud tehase iga ei olnud kuigi pikk. Juba 1962. aasta jaanuari lopul anti endine Tartu Remonditehas üle koondisele "Eesti Põllumajandustehnika" ning Tartu Põllutöömasinate Tehas "Võit" jäi endiselt Rahvamajanduse Nõukogu alluvusse.[1] Seega taastati "Võidu" endine nimi. "Võidu" töötajad olid ~~just~~ ise huvitatud tehase endise nime taastamisest, sest nimi, mis tehasele anti töötajate endi poolt 1940. aasta revolutsioonilistel päevadel, oli "Võidu" kollektiivile kallis.[2]

Seoses masina-traktorijaamade reorganiseerimisega 1958. aastal, organiseeriti Ahja, Puurmani ja Rõngu masina-traktorijaamadest tehase "Võit" tsehhid. Juba 1959.aasta mais ~~t~~ loodi aga Puurmani ja Rõngu tsehhidest iseseisvad ettevõtted.[3]

Eelpool nimetatud organisatsioonilised muudatused ei tulnud kasuks "Võidu" arengule, vaid ainult segasid ettevõtte nor-

---

[1] E. Kull, Masinaehitus ..., lk. 32.

[2] Vestlusest Ü. Tõruverega.

[3] E. Kull, Masinaehitus ..., lk. 32-33.

maalset tööd plaanitäitmisel. Näiteks jäi 1960. aastal aasta-plaan nomenklatuurses osas täitmata. [1] Siin olid süüdi ka plaani-organid, kes planeerisid tehasele 1960. aastaks 12 uut d toodangu liiki, nägemata ette lisavahendeid nende tootmiseks. [2]

Organisatsiooniliste muudatuste tõttu tekkisid muutused ka tehase personali arvus, territooriumi suuruses, kogutoodangu väärtuses jne. Kuna need muutused olid ~~aga~~ ajutise iseloomuga ja ei iseloomusta tehase "Võit" arengut, on järgnevates tabelites toodangu, personali ja muude näitajate dünaamika arvutamise lähtepunktiks võetud 1962. aast-a arvulised andmed, sest sel aastal sai "Võit" tagasi oma endise kuju.

Üheks tootmistöö eduka arengu aluseks on ettevõtte varustatus küllaldase tootmispinna ja nõuetele vastava masinapargiga.....

1950-ndate aastate keskpaiku alanud tootmishoonete ehitamine jätkus "Võidus" seitseaastakul. Aastail 1959-1961 valmis tehase territooriumil kahekorruseline tootmiskorpus, mille ~~xkuxmi~~ alumisele korrusele paigutati mehhaanikaosakonna masina-park. Aastatel 1961-1963 laiendati montaažijaoskonna hoonet ja ehitati välja elukondlike ruumide kompleks. 1963. aastal lammutati vana mehhaanikatsehhi hoone, mis oli püstitatud 1897. aas-

---

[1] EKPA, f. 1 666, nim. 9, s.-ü. 16, l. 43.

[2] EKPA, f. 1 666, nim. 9, s.-ü. 13, l. 99, 106.

tal, ja ehitati samale kohale avaram tootmisruum, kuhu paigutati keevitusjaoskond. 1964. aastal anti tehasele üle varem Tartu Ehitusmaterjalide Tehasele kuulunud valutsehh, mille tagajärjel "Võit" muutus ainsaks malmivalu tootvaks ettevõtteks Kagu-Eestis.[1]

Tabel 14[2]

Tehase territooriumi, ja tootmispind, põhivahendid ja töötajate elamispind aastail 1961-1965.

	1960	1961	1962	1963	1964	KaSV 1964.a. võrreldes 1961. a.-ga (kordades
Tehase territooriumi suurus (ha)	8,46	2,4	2,7	2,7	4,4	1,8
Hoonete pinnala (m^2)	9030	5220	6930	6640	11755	2,2
Sealhulgas tootmispinda m^2	6910	3565	3740	4195	7755	2,2
Tehasel elamispinda (m^2)	2156	196	196	196	196	-
Põhivahendite kogumaksumus (milj. rbl.)	17,6	0,88	1,04	1,22	2,12	2,4

[1] Ü. Tõruvere, Tehase ..., lk. 9-10.

[2] Tehase pass 1961, 1962, 1963, 1964, 1965.

Tabel annab arvudes edasi eelpool öeldut. Tootmispinna kasv seitseaastaku nelja aasta jooksul (1961-1964) üle kahe korra on hea näitaja, kuid samal ajal kasvas tehase territoorium ainult 1,8 korda. Seitseaastaku viimastel aastatel olukord ei muutunud selles osas oluliselt ning praegu on ilmne, et tehase territoorium on seal kitsaks jäänud ning tehasel pole maa-ala, kuhu ehitada uusi tootmispindu vastavalt kasvavatele vajadustele. Praegu ehitatav uus nelja- korruseline juurdeehitus Liiva ja Peetri tänava nurgale endise puidust lao asemele jääb viimaseks suuremaks ehituseks, mis mahub tehase praegusele territooriumile. Uude hoonesse, mis peab valmima juba paari aasta pärast, saavad endale uued ruumid ladu, söökla, saal, klubi, administratsioon jt. Hoone valmimisel saab tehas juurde 978,1 m^2 kasulikku pinda. [1]

Kuid ehitatav hoone ei suuda kindlasti 10-20 aasta pärast tehase vajadusi rahuldada. Edasine ettevõtte laiendamine on aga raskustega seotud. Seega oli "Võidu" väljaarendamine praegusel kohas vale samm. Tehase üleviimine teisale on raske, sest palju materiaalseid väärtusi jääb maha. Tartu linna tööstusrajoonide planeerimist alustati aga alles 1964. aasta suvel, kuigi elu nõudis seda ammu. [2]

---

[1] Tehase "Võit" Juurdeehitus-pealeehitus-rekonstruktsioon. Projektülesanne, Tartu 1966.

[2] "Edasi" nr. 91, 19.apr. 1966.

Seitseaastakul jätkus tehases tehniline progress.

Uue tehnika rakendamisega tegelev tehnikakomisjon (moodustati 1959. aastal) paigaldas 1960. aasta jooksul 13 eri liiki seadmeid kokku 110 000 rubla väärtuses. [1] 1962. aastal anti ekspluatatsiooni kõrgsagedus karastusseade, millega sai kiiresti ja kvaliteetselt karastada treiterasid.[2] Seadme monteeris kokku ja reguleeris ning rakendas tööle tehase elektrik Raul Kumari, TPI kaugõppeosakonna üliõpilane. [3]

1962. aasta sügisel lasti tehases käiku vooluliinid kartulipanemismasinate KSKN-2 ja kartulivõtjate KTN-1E tootmiseks. [4]

1963. aastal ~~lasti tehases käiku valukonveier ning~~ valutsehh asus tööle kahes vahetuses. [5]

---

[1] "Edasi" nr. 197, 4. okt. 1960.

[2] Linnamuuseumi ankeet 1963.

[3] "Edasi" nr. 4, 6. jaan. 1962.

[4] Linnamuuseumi ankeet 1963.

[5] samas, 1964.a.

Praegu on tehase põhivahendite kogumaksumus 2,3 miljonit rubla, seadmete maksumus moodustab sellest 0,7 miljonit rubla. Tehases on praegu seadmeid umbes700 ühikut [1], neist metallilõikepinke 125, valuseadmeid 73, sepa-, pressiseadmeid 26 jne. [2] 1960. aasta 16. märtsist viidi valutsehh lühendatud tööpäevale, 1. aprillist 1960. aastal läks aga kogu tehas üle 7-tunnisele tööpäevale. [3]

Nimetatud abinõud tagasid seitseaastaku plaani eduka täitmise tehases "Võit". Mõningate toodanguartiklite väljalaset tehases näitab tabel 15.

---

1 Ü. Tõruvere, Tehase ..., lk. 9.

2 Tehase pass 1966.

3 "Edasi" nr. 58, 22.märtsil 1960.

Tabel 15 [1]

Tähtsamate toodanguartiklite väljalase aastatel

1960-1965.

	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	Toodangu kasv kordades toodetavatel aastatel
Kogutoodang (milj.rbl.)	16,08	27,2	2,18	2,07	2,54	3,25	...	
Kaubatoodang (milj.rbl.)	14,7	26,5	2,23	2,09	2,55	3,25	...	
Hobukartulipanijaid (tk.)	8108	5000	3000	2000	...	...	-	
Traktorikartulipanijaid (tk.)	506	5000	5000	5000	...	740	1200	2,4
Kartulivõtjaid (tk.)	1100	2000	2400	...	3812	2224	1600	1,4
Fitinguid (tk.)	70,1	100	100	100	100,5	100,8	101,0	1,4
Malmivalu (t)	2732,4	...	3500	3700	3800	11100	7432	2,7
Pliidi-ahju - valu (t)	1127,4	1350	1465	1465	1427	1449	1483	1,3
Kultivaatoreid (tk.)	-	-	-	-	-	1303	1900	1,5
Mineraalväetise külvikuid (tk.)	-	-	-	-	...	4089	6020	1,5
Muldajad					2430	1302	1300	-

[1] Tehase pass 1960-1966; Tartu Linnamuuseumi ankeet linnas asuvate töö tusettevõtete kohta. 1963.

Tabeli arvulised andmed ei kajasta aga seda suurt edasiminekut, mis on toimunud toodetavate masinate nomenklatuuri mitmekesistamisel ja konstruktsiooni täiustamisel. Masinate kvaliteet paranes, tõusid nende tehnoloogilised ja ekspluatatsioonilised omadused. Kartulivõitjaid KKK-1 asendasid mudelid KKK-2, KTN-1E ja praegu toodetav KTN-1A. 1961. aastast käesoleva ajani toodab tehas kartulipanemismasinaid KSKN-2, 1963. aastast alates kultivaatoreid ja muldajaid. 1964. aastal hakati valmistama mineraalväetise külvikuid, et põllumehed saaks edukalt läbi viia põllumajanduse kemiseerimise üritust. [1] Tehas "Võit" saadab põllumajandusmasinaid kõigisse NSV Liidu majanduspiirkondadesse. 1965. aastal realiseeriti põllutöömasinaid väljapoole Eesti NSV-d 70-88 %, toodangust, kusjuures toodetud 6020-st mineraalväetise külvikust läksid 5705 külvikut väljapoole meie vabariiki.[2] Esimesed masinad eksporditi 1963. aastal, kui Indiasse saadeti 4 kultivaatorit ja Kuubasse 2 kartulivõtjat KTN-1E. [3] Seitseaastaku lõpul tõusis eksport juba mitmesaja masinani aastas ning "Võidus" toodetud põllutöömasinaid (peamiselt kultivaatoreid) eksporditakse praegu juba viide välisriiki, nagu näeme kaardilt.

---

[1] Ü. Tõruvere, Tehase ..., lk. 10.

[2] Tehase pass 1966.

[3] Linnamuuseumi ankeet 1964.

Kaart 1 [1]

Tehase toodangu turustamine.

Tehases toodetakse nii põllutöömasinaid, mille konstruktsioon on välja töötatud mitmesuguste projekteerimisinstituutide juures kui ka oma tehase konstruktorite poolt konstrueritud masinaid.

Mitmed tehases väljalastud masinad ehitati Üleliidulises Põllutöömasinate Projekteerimise Instituudis valmistatud joonistе järgi, kuid neil masinatel ilmnesid töötamisel mitmed vead. Näiteks ei osutunud kartulisorteerimismasin KPR-5 (valmis 1961. aastal) küllalt töökindlaks. [2]

---

[1] Näitus "80 aastat ...".

[2] "Edasi" nr. 199, 12. nov. 1961.

Töö käib ka tehase oma konstruktorite büroos, kus loodi mitmete kartulivõtmismasinate mudelid. Esimestel tehases konstrueeritud masinatel olid esialgu suured puudused, mis aga järk-järgult likvideeriti uutel mudelitel. 1961. aasta lõpul konstrueerisid konstruktor Märt Kork ja tehase peakonstruktor Leo Puolakainen uue kartulivõtmismasina KTN-1A. [1] See mudel on ka praegu tootmises. Uue mudeli agrotehnilised omadused olid märksa paremad vana mudeli omadest ning ta kaalus 30 kg vähem kui vana masin.

Suur tähtsus uute masinate loomisel on 1960. aastal moodustatud eksperimentaalgrupil. [2] Konstruktorite, ratsionaliseerijate jt. ühiste pingutuste viljana õnnestus seitseaastakul mitmete toodete omahinda märgatavalt alandada.

---

[1] "Edasi" nr. 242, 10.dets. 1961.

[2] "Edasi" nr. 54, 4. märtsil 1961.

Tabel 16 [1]

Mõnede toodete omahind ja müügihind aastatel 1961-1965.

	1961		1962		1963		1964		1965		Omahinna alanemine
	OH	MH	OH	MH	OH	MH	OH	MH	OM	MH	%-des
Kartaulipanijad KSKN-2	284	240	236	240	187	240	173	240	154	240	45,8
Kartulivõtjad KTN-1E	124	115	114	115	109	115	107	115	127 (KTN-1A)	107	13,7
Kultivaatorid KKN-2, 25 B	-	-	-	-	185	203	159	203	162	203	12,4

Tabelist näeme, et eriti märgatavalt (45,8 % võrra) õnnestus alandada kartulipanemismasina mudel KSKN-2 omahinda, mis 1962. aastal oli juba 4 rbl. võrra madalam toote müügihinnast. 1965. aastal moodustas selle masina omahind ~~juba~~ 64,2 % müügihinnast. Ka enamiku teiste tootmises olevate masinate omahind on praegu müügihinnast madalam.

"Võidu" tootmisnäitajad seitseaastakul oleks kahtlemata olnud veelgi paremad, kui ka Rahvamajanduse Nõukogu Masinaehituse Valitsuse plaaniorganid oleks vastutusrikkamalt suhtunud oma töösse. Seitseaastaku esimestel aastatel häiris normaalset tootmistööd tehases aastaplaanide pidev muutmine. Näiteks muudeti

---

[1] Tehase pass 1960-1966.

"Võidu" finantsplaani 1959. aastal 8 korral. [1] Selline olukord õõnestas isemajandamise aluseid tehases ning vähendas kollektiivi huvi tootmistöö majanduslike tulemuste vastu.

Igal aastal planeeriti ka rohkesti uudistooteid, kuid nende valmistamiseks puudusid tööpingid ning muud vahendid. Näiteks planeeriti tehasele 1960. aastal röntgeniaparaatide tootmine. 1960. aasta suvest peale hakkas tehase viieliikmeline konstruktorite grupp välja töötama uue aparaadi mudelit. [2] Käidi Leningradi tehases "Burevestnik" tutvumas röntgeniaparaatide tootmisega [3], kulutati palju aega ning riigi raha, kuid aparaate valmistati "Võidus" ainult kümmekond. Aparaatide tootmine "Võidus" läks väga kalliks, sest puudus vajalik masinapark. Oli ju "Võit" siiski põllutöömasinate tehas, mitte täpsusaparaatide tootmiseks kohandatud tehas. Üleminekuplaan röntgeniaparaatide tootmisele varises kokku ning ka tehase aastaplaan jäi 1960. aastal täitmata. [4]

Seitseaastaku lõpul olukord paranes ning 1965. aasta plaan täideti edukalt. 1966. aastast alates kuulub "Võit" NSV Liidu Traktorite ja Põllutöömasinateehituse Ministeeriumi alluvusse.

---

1 "Edasi" nr. 245, 15. dets. 1959.

2 "Edasi" nr. 3, 4. jaan. 1961.

3 "Edasi" nr. 191, 26. sept. 1961.

4 "Edasi" nr. 35, 18.veebr. 1961.

Seoses sellega avardusid tunduvalt tehase materiaalsed võimalused, suureneb töötajate töötasu jne., kuid teisest küljest on juhtivad organid tehasest liiga kaugel, palju raha läheb asjatult kaotsi komandeeringutele, telefonikõnedele jne., tekivad varustusalased raskused. [1] Kuidas see samm end õigustab, näitab käesolev viisaastak.

Seitseaastaku tootmisülesanded õnnestus "Võidu" kollektiivil täita. Seitsme aasta jooksul toodangu maht kolmekordistus. 1965. aastal toodeti "Võidus" 12 000 põllutöömasinat kokku 2 620 100 rubla eest. [2] Tehasest "Võit" kujunes seitseaastakul spetsialiseeritud põllutöömasinate tehas.

Kaader, tema tootmisalase ja ühiskondlik-poliitilise aktiivsuse vormid.

Tehase "Võit" töötajate kollektiiv kasvas seitseaastaku jooksul tunduvalt. Töötajate arvuline kasv on toodud tabelis 17.

---

1 Vestlusest Ü. Tõruverega.

2 Tehase pass 1966.

Tabel 17 [1]

Tehase töötajate arv aastail 1959-1965.

	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	kasv 1965.a. võrreldes 1962.a. (kordades)
kogu personal	577	...	734	613	659	807	885	1,4
sellest tootev	411	758	722	596	649	794	868	1,5
neist töölisi	397	611	575	481	527	658	703	1,5
ITP	47	86	85	76	82	95	108	1,4
teenistujaid	17	46	39	29	27	30	34	1,2
Naistöötajate arv tehases	106	...	...	168	175	227	260	1,5
Naistöötajate % tehase töötajate arvust	...	...	...	...27,4	26,5	28,1	29,4	1,1

Seitseaastaku lõpuks oli planeeritud "Võidus" 850 töötajat.

Näeme, et see tase saavutati ja ületati.

Huvitav on naistöötajate arvu kasv tehases.

Kuigi töö tehases on füüsiliselt küllaltki raske, tulevad ka naistöölised aast -aastalt üha paremini toime oma töökohustes-

[1] Tehase pass 1960-1966.

netega. Siin on oma osa ka uutel mehhanismidel ja tööprotsesside ratsionaliseerimisel, mis kergendavad tööd ja võimaldavad naistöötajail üha edukamalt osa võtta tehase tootmistööst. Tabelist näeme, et naistöötajate arv tehases kui ka nende erikaal kogu tehase töötajaskonnas kasvab aasta-aastalt. Võrdluseks võib märkida, et kui kogu Eesti NSV rahvamajanduses moodustasid naistöötajad 1964.a. 52 %, siis tööstuses oli naistöötajate prot sent 51. [1] Tehases "Võit" oli 1964. aastal naistöötajaid 28,1 % töötajate üldarvust.

"Võidu" töötajate põhikaader on märkimisväärselt tugev. Tehases on 33 töötajat, kelle tööstaaž "Võidus" algab 40-ndatest aastatest. [2] Praegu tehases töötavatest töölistest on kõige pikema tööstaažiga kuuenda kategooria remondilukksepp A. Tari, kes töötab tehases juba 1933. aastast alates. [3]

Insener-tehnilisi töötajaid, kelle tööstaaž tehases ulatub 15 aastani ja rohkem, on "Võidus" seitse. Instrumentaaljaoskonna meister Ivan Dolindo töötab tehases 1947. aastast alates. [4] Sm. Dolindol on treimise ja freesimise alal kõrge kvalifikatsioon. Töötades 15 aastat tsehhis tööpingi taga, õpetas ta välja

---

1 25 aastat Nõukogude Eestit, Statistiline kogumik, T. 1965, lk. 84.

2 Tehase kaadriosakonna andmed

3 Ü. Tõruvere, Tehase ..., lk. 13.

4 Tehase kaadriosakonna andmed.

palju noori töölisi. Sm. Dolindo kuulus 10 aastat järjest käitise ametiühingukomiteesse, kus ta tegeles peamiselt ratsionaliseerimisküsimustega. Sm. Dolindo on ka ise arvukate ratsionaliseerimisettepanekute autor. Praegu kuulub I. Dolindo tehase parteibüroosse.

Tublisid töötajaid on tehases arvukalt, neid kõike siin loetleda pole võimalik. Tähtsaks ülesandeks seitseaastakul oli töötajate kultuurilis-tehnilise taseme tõstmine. 1963. aastal oli "Võidus 691 töötajat, neist vanusega kuni 30 aastat 264 töötajat. [1] Töötajate hariduslik tase oli järgmine: [2] algharidus - 283 töötajal, lõpetamata keskharidus - 242 töötajal, keskharidus - 93 töötajal, lõpetamata kõrgem haridus 2 töötajal, kõrgem haridus - 23 töötajal. Õpinguid jätkas 81 töötajat, neist 30 töölisnoorte keskkoolis, 31 kaugõppe teel kõrgemates õppeasutustes jne. Praegu on olukord selles osas veelgi paranenud. Peaaegu kõik noored tehases õpivad. Nende õppedistsipliini ja õppeedukust jälgivad tehase ühiskondlikud organisatsioonid, eriti komsomolikomitee õppesektor. [3]

Erialase kvalifikatsiooni tõstmise viise on tehases mitmeid.

---

1 Tartu Linnamuuseumi ankeet "Töötajate kultuurilis-tehniline taase Tartu tööstusettevõtetes 1962. ja 1963. aastal".

2 samas.

3 vestlusest sm. E. Sobolevaga, tehase komsomoli-algorganisatsiooni sekretäriga 1965. aastal.

1963. aastal täiendas end tootmis-tehnilistel kursustel 46 tehase töötajat. Peale selle toimus töötajate individuaalne väljaõpe. [1]

Töötajate tehnilise taseme tõstmisel on suur osa täita tehase tehnilisel raamatukogul, millel on tehase töötajate hulgas mitusada lugejat, sealhulgas ka palju töölisi. Tehases on ka raadiosõlm, kuid seda ei kasutata veel küllalt efektiivselt.

Seevastu näitlik agitatsioon on tehases heal järjel. Ilmub mitu seinalehte, sealhulgas venekeelne "Kvaliteedi eest". Tehase õuel on stendid tehase sotsialistliku võistluse kohustustega, igas tsehhis on üles pandud tsehhi kollektiivi kohustused. Siin tuleks ehk isegi kasuks mitmesuguste stendide, aluste ja loosungite vähendamine, sest neid ripub mõnel seinal juba liiga suur arv, mis muudab pildi asjatult kirjuks.

---

[1] Linnamuuseumi ankeet II.

Töötajate kultuurilis-tehnilise taseme kasv on üheks eelduseks ratsionaliseerimisliikumise arengule. Eduka ratsionaliseerimistöö aluseks on ettevõtte väljakujunenud tootmisprofiil. See väide leidis kinnitust ka tehases "Võit". Alates 1959.aastast hakkas ratsionaliseerimistöö tehases hoogustuma. Kui 1958.aasta 8 kuuga laekus 64 ettepanekut, mis andsid säästusummaks 35 000 rubla [x], siis 1959.aastal esitati sama aja jooksul 103 ettepanekut, mis andsid 450 000 rubla ökonoomiat.[1]

Kuid ka seitseaastaku esimestel aastatel venitati vahel mõnegi kasuliku uuenduse ellurakendamisega lubamatult kaua. Olukorra parandamiseks moodustati 9-liikmeline ratsionaliseerimiskomisjon, kes juhtis ja suunas ratsionaliseerimisliikumist tehases, pidas sidet autorite ning vastava ala spetsialistidega. Eriti häid tulemusi noorte ratsionaliseerijate töö hoogustumisel andis tehase komsomolikomitee ja ratsionaliseerimiskomisjoni koostöö. Parimaks nooreks ratsionaliseerijaks 1959.aastal osutus valutsehhi meister -normeerija REIN STEINBERG [2], kes esitas 8 ratsettepanekut.

Rein Steinberg oli ka ratsionaliseerijate kompleksbrigaadi loomise mõtte algataja . Nimelt olid esitatud ratsionaliseerimisettepanekud mõnigi kord tehniliselt abitud või puudusid joonised. Noortel tekkis mõte luua kompleksbrigaad, kuhu kuuluksid insener-konstruktor, tehnoloog, instrumendilukksepp jt.Loodigi viis sellist brigaadi.[3] Samuti organiseeriti noortele ratsionaliseerijatele

---

x siin ja edaspidi 1961.a. vääringus
1 "Edasi" nr. 180, 12 .sept. 1959.
2 "Edasi" nr. 241 , 9.dets. 1959.
3 "Edasi" nr.68, 5.aprillil 1961.

öppusi ja konsultatsioone. Juba 1959.aasta lõpuks oli tehases 34 noort ratsionaliseerijat, kelle uuendusettepanekud andsid 38 300 rubla kokkuhoidu aastas.[1]

Tehases organiseeriti ratsionaliseerijate konkursse. Aktiivselt võeti osa ka vabariiklikest konkurssidest. 1960.aastal noorte ratsionaliseerijate ja leiutajate vabariiklikul konkursil tunnistati valutsehhi meistri LEO LAIPALU ettepanek rippkartulivõtja pukside valutehnoloogia muutmise kohta teise preemia väärilliseks. Ettepanek andis aastas ligikaudu 10 000 rubla kokkuhoidu.[2]

Neil aastatel pandi "Võidus" alus ratsionaliseerimisliikumise kindlale tõusule, mis jätkub ka käesoleval viisaastakul. Sotsialistliku võistluse kokkuvõtete tegemisel Tartu linnas 1966.aasta I kvartalis tunnistati A-grupi tööstusettevõtetest ratsionaliseerimistegevuse alal parimaks tehas "Võit" , kus iga 100 töötaja kohta juurutati 3,5 ettepanekut säästuga 16 500 rubla.[3] Sellele suurepärasele tulemusele viis ratsionaliseerimisliikumise areng tehases seitseaastaku viimastel aastatel, mida kajastab tabel 18.

RATSIONALISEERIMISLIIKUMINE TEHASES Tabel 18 [4]

aastail 1962-1965

	1962	1963	1964	1965
Esitatud ettepanekute arv	189	325	341	132
Vastuvõetud ettepanekute arv	179	215	239	113
Juurutatud ettepanekute arv	147	163	170	111
Säästusumma (tuh. rublades)	62,1	76,7	72,7	121,1
Ratsionaliseerijate arv	95	120	143	81

1 Samas
2 "Edasi" nr. 197, 4.okt.1960.
3 "Edasi" nr.101, 30.aprillil 1966.
4 Tehase ratsionaliseerimisbüroo andmed.

	1962	1963	1964	1965
Parimad ratsionali-seerijad	A.KNOLL M.KORK	K.VEIMAN G.PINKIN A.KNOLL	K.VEIMAN G.PINKIN A.PROST H.SIREL	A.TREIMAN J.JASKA A.RUNGE E.VESKIVÄLI

Kuigi ratsionaliseerijate arv tehases on vähenenud (rangem valik ratsionaliseerijate ridadesse vastuvõtmisel!), tõusis ettepanekute juurutamisest saadav säästusumma neil aastatel ligi kaks korda. Samuti väärib märkimist, et peaaegu kõik vastuvõetud ettepanekud viidi ellu, samal ajal kui 1962.aastal viidi ellu 81,7 % vastuvõetud ettepanekutest. Kuigi 1965.aastal juurutati vaid 111 ettepanekut 1964.aasta 170 vastu, andsid need ometi 48 400 rubla võrra kokkuhoidu rohkem, kui 1964.aastal. Seega toimus 1965.aastal tehase ratsionaliseerimisliikumises kvalitatiivne hüpe. Esitati kaalukamaid ja tehniliselt paremaid ettepanekuid. Lisaks ratsionaliseerimisettepanekutele vormistati ka 20 leiutist ,[1] milledest eriti väärtuslik oli tehase peakonstruktori LEO PUOLAKAINENI leiutis - kartulivõtmismasina KTN-1A kivikaitseseadme originaalne konstruktsioon, mis tunduvalt tõstis masina töövõimet ja ekspluatatsioonikindlust kivistel põldudel.[2]

Tehase ratsionaliseerijad leiavad toetust ka "Võidu" juhtkonnalt (direktor sm. UUSI, peainsener sm. KALJUSTE , ratsionaliseerimisinsener sm. ROOSE), ratsionaliseerijate käsutuses on tehase tehniline

1 Tehase ratsionaliseerimisbüroo andmed.
2 Ü.TÕRUVERE , Tehase ...., lk. 11 .

raamatukogu ja muu tehnikainformatsioon.

Komandeeringutelt ja ekskursioonidelt saadud teadmisi jagavad töötajad vestlustes, ettekannetes tehnikaalastel koosolekutel jm.

Kiirendada tehnilist progressi - see juhtmõte jääb ka edaspidi tehase ratsionaliseerijate suunajaks nende töös.

Oluline osa töö tootlikkuse tõstmisel ja töötajate kommunistlikul kasvatamisel on täita sotsialistlikul võistlusel ja eriti selle kõrgemal vormil - kommunistliku töö liikumisel, mis sai alguse seitseaastakul.

Aastaid on "Võit" olnud sotsialistlikus võistluses Leedu NSV sõsarettevõtetega. 1958. , 1959., ~~ja~~ 1960. ja 1962.a. võisteldi Kaunase tehasega " METALAS."

Vahetati delegatsioone, omandati vastastikku kogemusi. Ka kultuurisidemed ettevõtete vahel tugevnesid, võisteldi isegi jalgpallis .[1] 1958. ja 1959.aastal täitsid nii "Võit" kui ka "Metalas" aastaplaani edukalt, kuid 1960.aastal jäi "Võidus" aastaplaan täitmata. Järgneval aastal soikus sotsialistlik võistlus selle Kaunase ettevõttega. Oma osa oli selles ka organisatsioonilistel muutustel, mis toimusid "Võidus" neil aastatel.

1962.aastal oli "Võidu" kollektiiv sotsialistlikus võistluses Kaunase linna J.GREIFENBERGISE NIMELISE Metallitehasega (endine „Metalas") 1962.aastal külastas "Võitu" selle ettevõtte 93-liikmeline delegatsioon.[2] 1963.aastal sidemed kahe tehase vahel katkesid jällegi.

1 "Edasi nr. 49, 10.märtsil 1959; "Edasi" nr.35, 18.veebr. 1961.

2 Linnamuuseumi ankeet 1963.

13.oktoobril 1958.aastal sai Moskva Rjazani raudtee sorteerimisjaama depoos alguse kommunistliku töö liikumine, mis levis kiiresti kogu Nõukogude Liidu ettevõtetes. Tartu linnas sai kommunistliku töö liikumise algatajaks "Võidu" kollektiiv: valuosakonna masinalvormijate brigaad brigadiir ARMILDE TEPPO juhtimisel hakkas esimesena Tartus taotlema kommunistliku töö brigaadi nimetust.[1] Brigaadi 16 liiget võtsid endale kõrgendatud kohustusi töotmisülesannete täitmisel. Üheks kohustuseks brigaadi liikmetel oli omandada 5-6 aastaga kesk - või keskeriharidus. Brigaadi liikmed esitasid mitmeid ratsionaliseerimisettepanekuid, käisid abistamas šeflusalust Kaagvere lastekodu jne.[2]

ARMILDE TEPPO brigaadi eeskujule järgnesid "Võidus" 1958.aastal veel 3 brigaadi ning 1961.aastal hõlmas kommunistliku töö liikumine ühe kolmandiku tehase kollektiivist [3]. Kuid aasta lõpul ilmnes seisak kommunistliku töö liikumise arengus tehases. Arvude tagaajamisega oli jäänud tahaplaanile sisuline töö. Näiteks anti 1961.aastal kommunistliku töö brigaadi nimetus 8-liikmelisele montaazilukkseppade brigaadile (brigadiir TOOMAS PAE) . Peale austava nimetuse saamist brigaadi liikmed enam uusi kohustusi ei võtnud. Heade tootmisnäitajate kõrvale polnud brigaadi liikmetel midagi lisada - ühiskondliku tööga ei tegeldud, üks brigaadi liige jättis isegi õhtukeskkooli pooleli. Ka tehase komsomoliorganisatsioon ei tundnud brigaadi liikmete vastu huvi,

1 B. Viiding, Kommunistliku töö kollektiivides, Tallinn, 1961, lk.5.
2 "Edasi " nr.117, 14.juunil 1960.
3 "Edasi " nr. 213, 25.okt. 1961.

jättis mad omapead.[1]

Tehtud vigadest õpiti ning arvuliste näitajate kõrval (vt. diagramm 1) parandati ka sisulist tööd.

Diagramm 1[2]

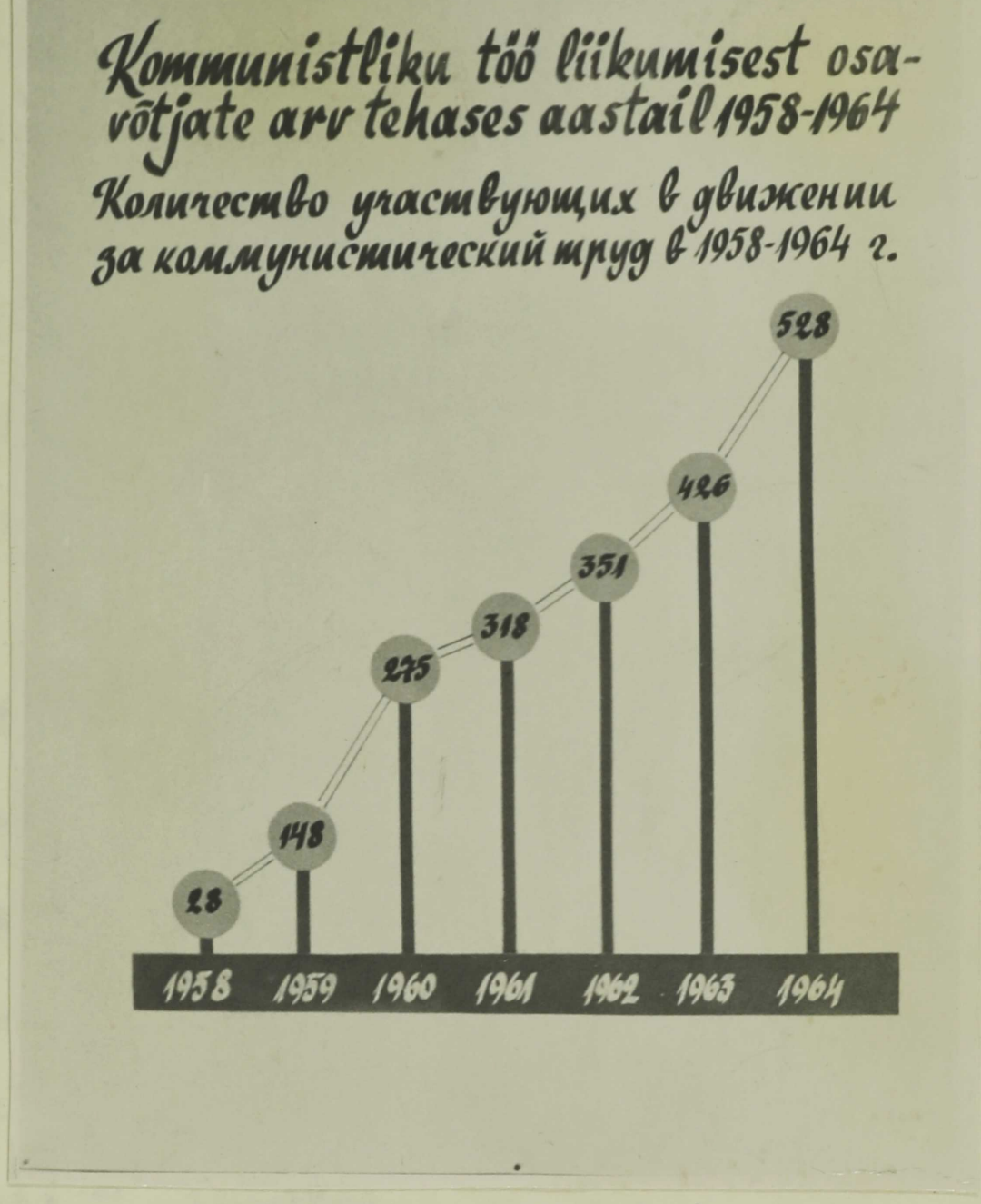

2 näitus : " Tehniline progress " ...."

Praegu võtab tehases kommunistliku töö liikumisest osa üle 600 inimese[3], neist valutsehhis 170 töötajat .[4]

Liikumisse on lülitunud ka insener-tehnilised töötajad (mehhaanikaosakonna meistrid A.LÄTTI, R.LEOSK, tehnoloog

1 "Edasi " nr.18, 24 .jaan. 1962.
2 Ü.TORUVERE , Tehase ..... , lk.10
3 "Edasi " nr.231, 24.nov. 1965.

K. SIION jt.) Kokkuvõtteid võistlusest tehakse iga kuu. Hästi kasutatakse töötajate ergutamiseks materiaalseid stiimuleid (rahalised preemiad esikoha saavutanud osakondadele, raamatute kinkimine eesrindlastele, ekskursioonide korraldamine jne.). Peale selle premeeritakse esikohale tulnud tootmisjaoskonna vanemmeistrit ning tsehhi ametiühingukomitee esimeest ja partei- ning komsomoliorganisaatoreid. Praegu on tehases "Võit" antud kommunistliku töö eesrindlase nimetus 128 inimesele, kommunistliku töö brigaade on kaks , jaoskondi üks (instrumentaaljaoskond).[1]

Otsustavaks jõuks töötmistöö organiseerimisel ning kollektiivi kommunistlikul kasvatamisel on kujunenud tehase partei- , komsomoli - ja ametiühinguorganisatsioonid.

Tehase partei- algorganisatsiooni liikmete arv hakkas järsult suurenema seitseaastaku esimestel aastatel. 1959.aastal oli partei- algorganisatsioonis arvel 36 kommunisti , 1960.a. - 75 ja 1961.aasta märtsis juba 84 kommunisti [2]. 1960/61 aruandeaasta jooksul võeti partei ridadesse vastu 25 uut liiget ja liikmekandidaati, neist 17 töölist[3]. 1965.aastal kuulus tehase parteialgorganisatsiooni 107 parteiliiget ja liikmekandidaati. [4]

Töö paremaks organiseerimiseks loodi 1960.aastal tehases parteigrupid.

---

1 "Edasi" nr.231, 24.nov. 1965.
2 PAA, f.1666, nim. 9, s.-ü. 10,16, l-42,32; "Edasi" nr.197, 4.okt. 1960.
3 Samas , s.-ü. 16, l.45.
4 Ü.TÕRUVERE , Tehase ..... , lk.10.

Tehase partei.-algorganisatsiooni liikmed võtavad aktiivselt osa kõigi tehase ellu puutuvate küsimuste lahendamisest. Tehases pole ühtki töölõiku, milles ei oleks tunda kommunistide suunavat osa. Palju kasu tõi majandusliku tegevuse parteilise kontrolli uute vormide rakendamine. 1960.aastal moodustati parteikontrolli komisjonid väljalastavate toodete kvaliteedi, riikliku plaani täitmise ja uue tehnika juurutamise kontrollimiseks[1]. 1962.aastal moodustati veel töökaitse- ja ohutustehnika komisjon[2]. Komisjonid täitsid oma ülesandeid edukalt.

Põhiline parteitöö toimub tsehhide parteigruppides. Koos ametiühingu tsehhikomiteega tehakse kokkuvõtteid sotsialistlikust võistlusest, arutatakse tööseisakute ja praagi põhjusi, poliitilist kasvatustööd tsehhis jne. Valutsehhis peeti 1960.aastal päevikut, kuhu partei grupiorganisaator kandis sisse köik, mis päeva jooksul tehti, sealhulgas ka kommunistidele antud parteiliste ülesannate täitmise.[3]

Tehase partei-algorganisatsiooni abiliseks ja tulevaseks ridade täienduseks on komsomoli-algorganisatsioon. Arvuliselt kuulus tehase komsomoli-algorganisatsiooni ridadesse 1.jaanuaril 1965.aastal 77 inimest, 26.aprillil 1966.aastal oli arvel juba 130 kommunistlikku noort. Tehases on viis komsomoliigruppi.[4]

1 PAA, f. 1666, nim. 9, s.-ü. 16, l.43.-44.
2 Samas, lk.51.
3 "Edasi" nr.102, 24.mail 1960.
4 Vestlusest sm. E.SOBOLEVAGA, tehase komsomoli-algorganisatsiooni sekretäriga.

Kahjuks ei ole tehase arvukas komsomolipere seitse.-aastakul end tehase elus heast küljest näidanud.

1962.aastal organiseeriti komsomoliprozektor[1], kuid töö soikus peagi. Kogu 1965.aasta jooksul ei ilmunud ühtki komsomoli seinalehte, näitlik agitatsioon puudus. Hästi töötas vaid komsomolikomitee õppesektor (juhataja 1965.aastal VELLO ETS).[2] Töö alaealistega (neid on tehases praegu 19 inimest) toimub ühiskondliku kaadrite osakonna kaudu, kes kontrollib, kas meister täidab nõudeid, mis on ette nähtud tööseadlusandluses (lühendatud tööaeg alaealistele, nende öötööle rakendamise keeld jne.).

Ometi ei ole tehases tunda kommunistlike noorte otsustavat osa. See on tingitud koostöö puudumisest tehase partei-algorganisatsiooni ja ametiühingukomiteega ning lahkhelidest administratsiooniga. Kommunistlikud noored on solvunud, et nende arvamust ei arvestata preemiate jagamisel ja teistes küsimustes.[3] Ametiühingukomitee liikmed on küll arvamusel, et komsomoliorganisatsioon eksisteerib tehases ainult paberil, kuid enda süüd selles ei näe. Rahalisi takistusi ametiühingukomitee komsomoliorganisatsioonile ei tegevat, alati saavad nad summasid ürituste (puhkeõhtud jne.) läbiviimiseks[4]. Tegelikult ei seisa asi muidugi rahas, vaid asjalikus suunamises ja abistamises. Ametiühingukomiteel, ja eriti parteibürool on viimane aeg hakata

1 "Edasi" nr. 123, 23.juunil 1962.
2 Vestlusest E. SOBOLEVAGA.
3 Vestlusest E.SOBOLEVAGA.
4 Vestlusest sm. E.SOOSAAREGA, tehase ametiühingukomitee aseesimehega.

tehase komsomolialgorganisatsiooni konkreetsete tegudega abistama, et aidata jalule komsomolitöö tehases just sisuliselt. Komsomoliorganisatsiooni juhtidel ei tarvitseks aga oma initsiatiivi puudumist veeretada teiste kaela, õigem oleks otsida tihedamat kontakti tehase kommunistlike noortega.

"Võidu" 12-liikmeline ametiühingukomitee on tehases töötajate kõige massilisema organisatsiooni esindajaks ja töö organiseerijaks. Peaaagu kõik tehase töötajad kuuluvad ametiühingu ridadesse. [1]

Ametiühingu tsehhikomiteedel on samasugused õigused kui tehase ametiühingukomiteel. Tehase ametiühingukomitee teeb kokkuvõtteid sotsialistlikust võistlusest tehases , selgitab iga kuu kutseala parimad töölised jne.

Juba rea aastate jooksul tegeldakse töötajate heaolu küsimustega. Üks oluline tingimus, mis tagab tootmisnäitajate tõusu, on kõrge tootmiskultuur. Möned aastad tagasi ei osutatud sellele küsimusele veel vajalikku tähelepanu. Kuid madal tootmiskultuur tehases oli ka kaadri voolavuse üheks põhjuseks. Seitseaastakul on tehase tootmiskultuur tundwvalt paranenud. 1960.aastal anti tehase kõige madalama tootmiskultuuriga tsehhile või tööpiirkonnale ametiühingukomitee poolt "rändluud" [2].

Praegu vastavad töötingimused tehases normidele. Valgustus ja temperatuur töökohtadel ~~vastavad normidele~~ on head. Iga töölise kohta tuleb tsehhides pinda 5,4 - 9,4 m^2 ning

---

1 Vestlusest sm. SOOSAAREGA.
2 "Edasi" nr. 58 , 22.märtsil 1960.

35- 48 m^3 kubatuuri (normide järgi 4,5 m^2 ja 15m^3). [1]
Ka ohutustehnika osas on olukord hea. Ometi esineb veel tööõnnetusi. 1965.aasta esimesel poolaastal oli 15 tööõnnetust [2], aasta lõpuks kasvas nende arv 38-le .[3]

Õnnetuste põhjuseks on enamasti lohakus - nii administ-ratsiooni kui ka töötajate endi poolt. Tehase ameti-ühingukomitee peabki oma ülesandeks süüdlased selgitada ja neid karistada vastavate summade sissenõudmisega.[4]

Ametiühingukomitee koolitseb ka töötajate vaba aja veetmise eest. Aasta -aastalt kasvab töötajatele eraldatud puhkekodu~~de~~ ja sanatooriumi tuusikute arv(1963.aastal said tehase töötajad 53 tuusikut, neist tasuta 5)[5].

Üheks töötajate heaolu kasvu näitajaks on tehase töötasu-fond, mille kasvu näitab diagramm 2.

Diagramm 2 [6]

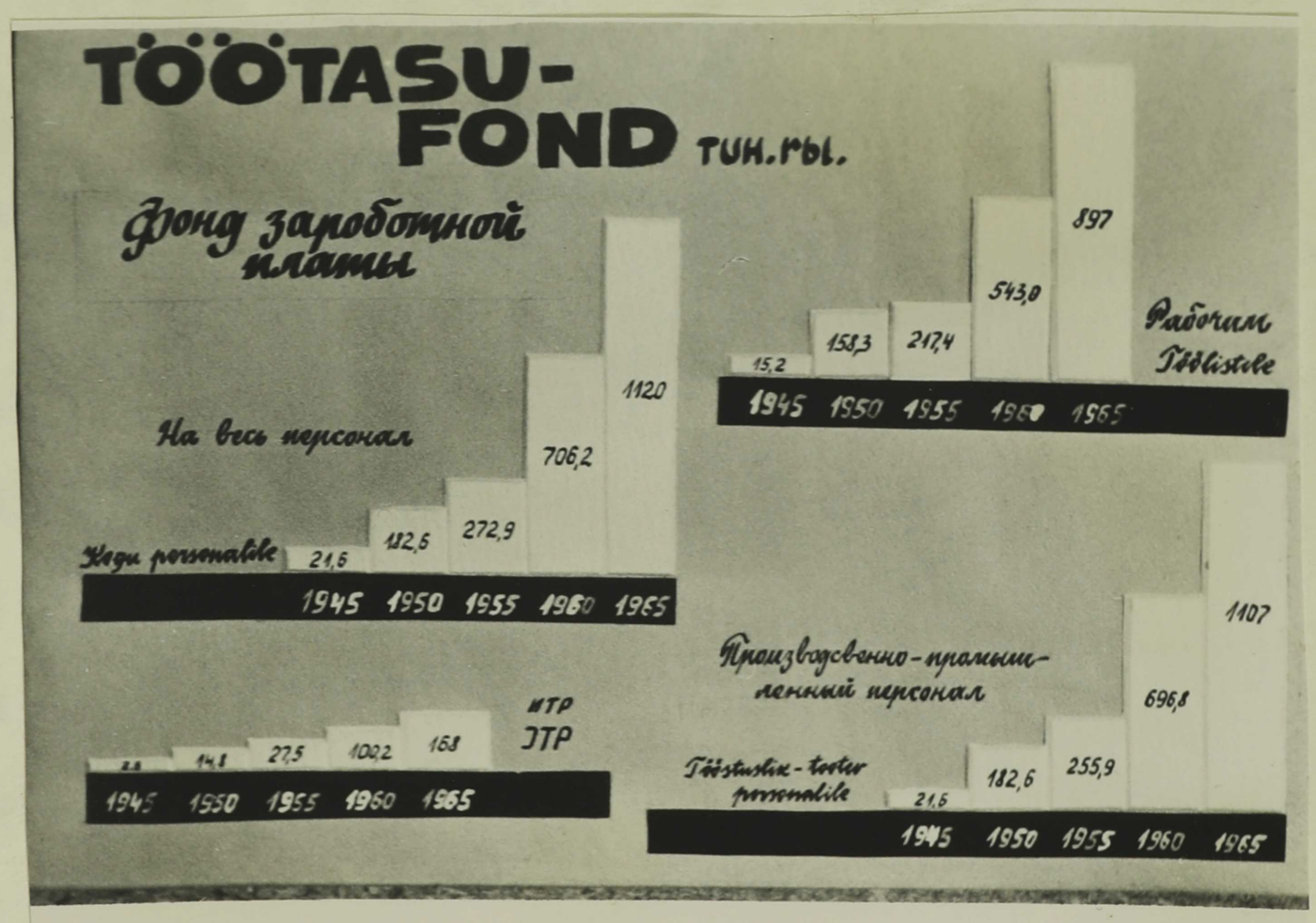

1 V. Maide , (lehed nummerdamata).
2 Samas.
3 Vestlustest sm. Soosaarega.
4 Samas.
5 Linnamuuseumi ankeet 1964.
6 näituselt ."Tehniline progress ....."

Diagramm näitab tehase töötasufondi kasvu aastatel 1945 -1960 ning annab 1965.aasta plaanilised näitajad. Tegelikult kujunes kogu personali töötasufond 1965.aastal 73 000 rubla võrra suuremaks planeeritust (vt. tabel 19).

Personali töötasufond aastail 1961-1965 Tabel 19 [1]

	1961	1962	1963	1964	1965	Kasv aastatel 1962--.1965
Kogu personali töötasufond (tuh.rublades)	890,3	775,0	841,6	1061,8	1193,0	53,9%

Seega suurenes kogu personali töötasufond seitseaastaku lõpuks 53,9% võrreldes 1962.aastaga.

Tehaseelu rõõmude ja murede kirjapanemise, säilitamise ja tehase varasema ajaloo uurimise eesmärgil moodustati tehases 1961.aasta aprillis koduloorin g. Koduloo-ringi üheks asutajaliikmeks ja praeguseks esimeheks on tehase peamehaanika osakonna vaneminsener ÜLO TÖRU-VERE. Kõdulooringi liikmed prganiseerisid tehase 80.aas-tapäevaks ettevõtte ajalugu käsitleva alalise näituse. Stendidele paigutatud arvukad fotod koos selgitava teksti ja skeemidega annab ülevaate tehase ajaloost aastatel 1885 - 1965. Näituse organiseerimise eeltööd kestsid mitu aastat . Koduloo ringi liikmed kogusid tehase eluga seotud fotomaterjali, endiste tehase töötajate mälestusi, vestlesid tööveteranidega jne.jne. Tehtud töö kandis vilja ning tehase 80.aastapäeva tähistamine õnnestus hästi. Tehase koduloo ring on üheks

1 Tehase pass 1962 -1966.

parimaks koduloorингiks Tartu ettevõtetes ja teda võib pidada tehase uhkuseks.

X

Seitseaastak kujunes otsustavaks etapiks tehase elus. Tootmisnaitajate osas täideti ettenähtud ülesanded. Seitseaastaku viimasel aastal väljus tehasest 12 000 põllutöömasinat, tööviljakus kasvas seitseaastakul rohkem kui 70 protsendi võrra.[1] Käesoleval aastal asus tehase kollektiiv täitma uue viisaastaku ülesandeid. Töö kulgeb edukalt . Esimeses kvartalis väljus tehasest uudistootena 2 000 gaasipliidi keeduplaati ning monteeriti kokku esimesed kivikoristusmasinad.[2]

Tehase partei- ja ametiühinguorganisatsiooni töö sai seitseaastakul õige hoo. Tehase partei- algorganisatsiooni büroo koos ametiühingukomiteega seisavad tehase tootmistöö keskpunktis ning on suunavaks jõuks kogu tehase arengus.

Tagasihoidlikum on seitseaastaku jooksul olnud tehase komsomolialgorganisatsiooni osa, kes pole suutnud hoida seda head nime, mille tehase kommunistlikud noored 1950-ndatel aastatel kätte võitsid.

Seitseaastaku töotmisülesannete täitmine ning töötajate tootmisalase ja ühiskondlik -poliitilise aktiivsuse töus seitseaastakul on aluseks käesoleva viisaastaku ülesannete edukale täitmisele tehase kollektiivi poolt.

---

1 U. TORUVERE , Tehase ....., lk. 13.
2 "Edasi" nr.70, 25.märtsil 1966.

L õ p p s õ n a

Rasketööstus on NSV Liidus alati olnud tööstusharu nr. 1, sest tema üheks funktsiooniks on teiste rahvamajandusharude varustamine masinatega, s.o. tootmisvahenditega, meie majanduselus. Kui kõik teised masinaehituse harud varustavad oma toodanguga tööstust ja transporti, siis põllumajandusmasinate tööstuse toodangu tarbijaks on oma iseloomult eelnevatest erinev majandusharu - põllumajandus.

Ajalooliselt kujunenud olukorra tõttu on põllumajanduses masinate ja mehhanismide kasutamine maha jäänud tööstuse mehhaniseerimise astmest. Põllumajandusmasinate tööstuse ülesandeks sotsialistlikus ühiskonnas on aidata likvideerida see mahajäämus, sest ainult uue tehnika baasil on põllumajandus võimeline rahuldama meie maa elanikkonna kasvavaid vajadusi toiduainete ja teiste põllumajandussaaduste järele. Seega on põllumajandusmasinate ehitus muutunud esmajärgulise tähtsusega tööstusharuks.

Tartu Põllutöömasinate tehas "Võit" kui Eesti NSV suurim põllumajandusmasinaid valmistav tehas peab omalt poolt kaasa aitama põllumajanduse tehnilise baasi tugevdamisele.

Praeguse tehase "Võit" eelkäijaks on C. J. Lesta poolt 1885. aastal asutatud väike rauatöökoda.

Kogu tehase arengu võib tinglikult jagada kahte kvalitatiivselt erinevasse perioodi:

Aastad 1885 kuni august 1940, mil ettevõte töötas tsaarirežiimi ja kodanliku diktatuuri tingimustes ja 1940. aasta augustist kuni tänapäevani (välja arvatud saksa fašistliku okupatsiooni aastad 1941 - 1944), mil tehase töö aluseks on sotsialistlikud tootmissuhted.

Aastail 1885 kuni 1940 elas ettevõte üle kaks suuremat tõusuperioodi tootmistegevuses. Esimene tõus saavutas haripunkti aastail 1913 - 1914, kui vabrikus töötas 100 töölist, ja teine - aastail 1922 - 1924, kui vabriku toodangu väärtus ulatus 7,1 kuni 14 miljoni eesti margani aastas.

Suurima languse perioodid elas ettevõte üle aastatel 1919 - 1920 ja 1929 - 1933. Neil aastatel oli tehas laostumise/äärel ning suurte raskustega suudeti tootmistegevust jätkata. Kodanliku diktatuuri lõpuaastatel paranes ettevõtte olukord mõnevõrra.

Töötajate initsiatiiv vabanes 1940. aasta augustis, kui Lellepi metallivabrik natsionaliseeriti ning muudeti Tartu Metallivabrikuks "Võit".

Esimesel nõukogude aastal pandi "Võidus" alus sotsialistlikele tootmissuhetele, uuele tööliskollektiivile. 1940. aastal moodustati ettevõttes 5-liikmeline partei-algorganisatsioon.

Suure Isamaasõja käigus purustasid saksa fašistid tehase hooned täielikult. Juba 1944. aasta sügisel asuti tehast taastama ning suurte raskustega võideldes suudeti sõjaeelne tase saavutada 1947. aasta sügiseks.

Esimese sõjajärgse viisaastaku viimasel, 1950. aastal oli "Võidu" toodang külvimasinate kui põhilise toodangu&x-

artikli osas tõusnud 1650 hobukülvimasinale aastas.

Viiendal viisaastakul (1951 - 1955) läks põllutöömasinate tootmine "Võidus" tagasi, nomenklatuuri ilmusid juhuslikud toodanguartiklid. "Võit" kaotas väljakujunenud profiili.

1957. aastast alates, seoses ENSV Rahvamajanduse Nõukogu süsteemi üleminekuga, hakati "Võidus" taastama endist profiili. Seitseaastaku jooksul muutus tehas spetsialiseeritud põllutöömasinate tehaseks, kus 1965. aastal toodeti 12 000 põllutöömasinat.

Koos toodangu kasvuga on ettevõttes vaadeldud aastail toimunud pidev tehniline progress. Vanade seadmete kõrvale hakkas juba esimesel sõjajärgsel viisaastakul teistest vennasvabariikidest saabuma uusi tööpinke.

Eriti kiire tehniline progress toimus 1950-ndate aastate lõpul, kui valmis ja lasti käiku tehase uus valutsehh, mis varustati peaaegu täielikult uute seadmetega (suurim neist oli valukonveier). 1965. aastal oli tehases juba kaks valutsehhi. Seadmete arv "Võidus" ulatub 700 ühikuni. Aastail 1945 - 1965 on kasvanud tehase kollektiiv rohkem kui 17,3 korda. "Võidu" töötajad moodustavad praegu Tartu 85 000- lisest elanikkonnast [1] rohkem kui ühe sajandiku.

Vaadeldud aastail toimunud tööviljakuse kasvu ja toodangu kvaliteedi paranemine oli tingitud ka töötajate tootmisalaste teadmiste kasvust ja üldharidusliku taseme tõusust. Kaadrite väljaõpe tehases muutus aasta-aastalt sisukamaks.

Võimekaid noori töötajaid on edutatud vastutavatele ametikohtadele ning nad on end näidanud ~~võimekate~~ heade tootmisjuhti-

---

[1] "Edasi" nr. 91, 19. aprillil 1966.

dena. 33 tehase töötajat töötavad ettevõttes 1940-ndatest aastatest alates.

Olulisi muudatusi on toimunud töötajate suhtumises oma töö tulemustesse. Tehase elu probleemid on muutunud partei-, komsomoli ja ametiühinguorganisatsiooni vahendusel kõigi töötajate probleemideks.

Töötajate suhtumist tootmistöösse näitab ratsionalisee-rimisliikumise areng kui üks töötajate tootmisalase aktiiv-suse avaldumise vorme. Kui 1945. aastal oli tehases ratsio-naliseerimisliikumine veel juhusliku iseloomuga ning tingi-tud sageli vaid teise väljapääsu puudumisest küsimuse la-hendamisel, siis praegu toimub tehase ratsionaliseerijate peres teadlik ja läbimõeldud tehnilise progressi toetamine oma ettepanekutega. "Võidu" ratsionaliseerijad sammuvad praegu Tartu ettevõtete ratsionaliseerijate pere eesotsas.

Töötajate uue töössesuhtumise väljenduseks on sotsialist-liku võistluse ja kommunistliku töö liikumise areng tehases. Sotsialistlik võistlus, mis tekkis tehases juba 1940. aasta septembris, jõudis oma kõrgema vormini, kommunistliku töö liikumiseni, 1958. aastal, kui A. T E P P O masinalvormi-jate brigaad sai kommunistliku töö liikumise algatajaks Tar-tu linnas. Praegu on kommunistliku töö liikumisest haaratud $^{2}/_{3}$ tehase töötajatest. Pidevalt on tõusnud ühiskondlike organisatsioonide osatähtsus tehase elu juhtimisel. Otsus-tavaks jõuks tehases administratsiooni kõrval on muutunud tehase parteibüroo ja ametiühingukomitee.

Uuel viisaastakul on tehase administratsiooni, partei- ja ühiskondlike organisatsioonide peatähelepanu pööratud kõrgekvaliteedilise toodangu andmisele. Jätkub tehniline

progress ning kaadri kvalifikatsiooni tõstmine, partei-, ametiühingu- ning komsomoliorganisatsiooni osatähtsuse kasv tehase elus, töötajate heaolu kindlustamine.

Kahtlemata suudab Tartu Põllutöömasinate tehase "Võit" kollektiiv anda oma võimetele vastava panuse kommunismi materiaalse tehnilise baasi loomiseks meie maal.

Foto 1

Tehase "Võit" peakontor 1965. aastal

Foto 2

Sama koht 1944. aasta augustis

Foto 3

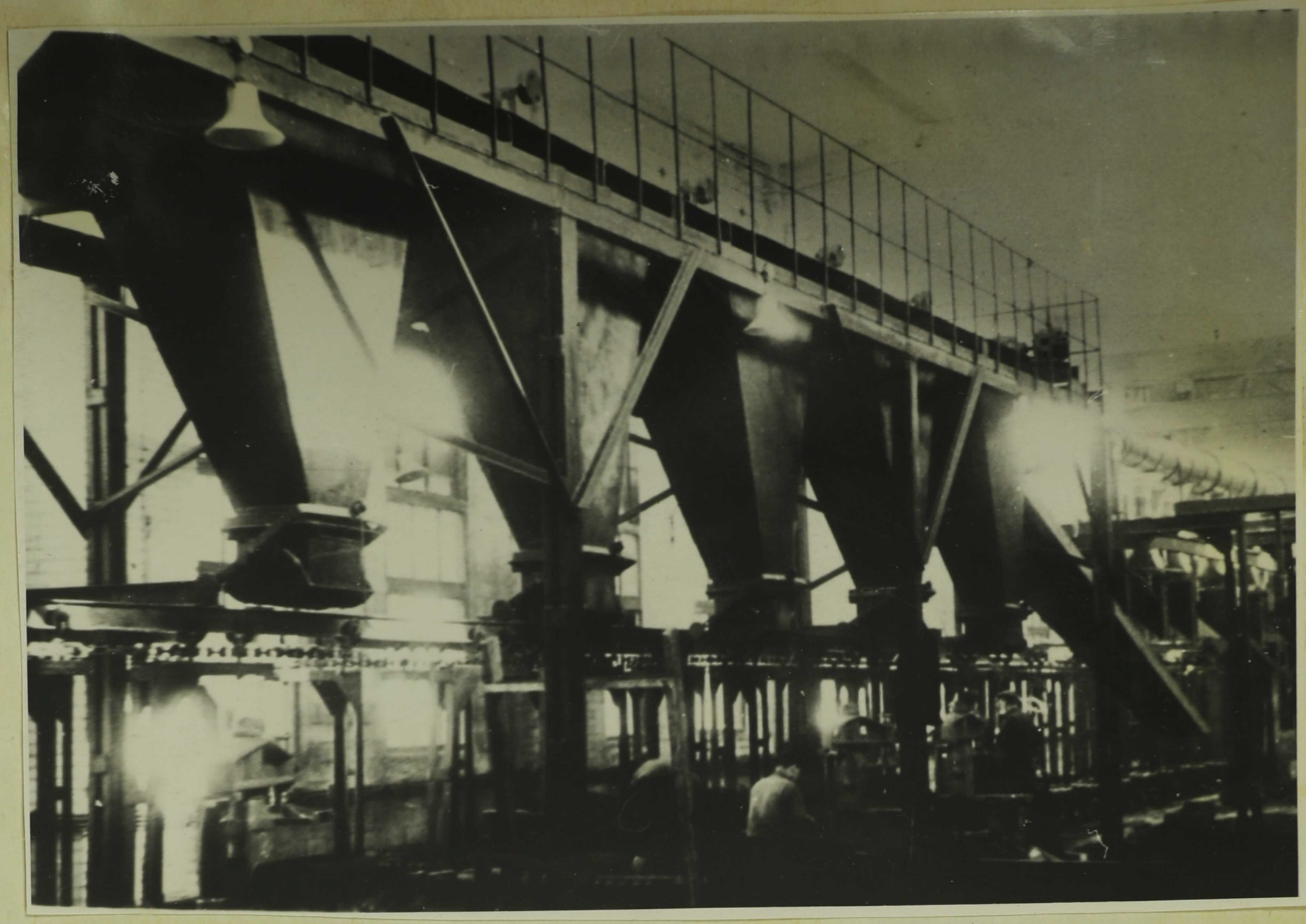

Uue valutsehhi sisevaade. Foto 1957.a. sept.

Foto 4

Malmivalu vanas valutsehhis. Foto 1957.a.

Foto 5

Vanameister Johannes TASSA, praegu pensionär. Foto 1954.a.

Foto 6

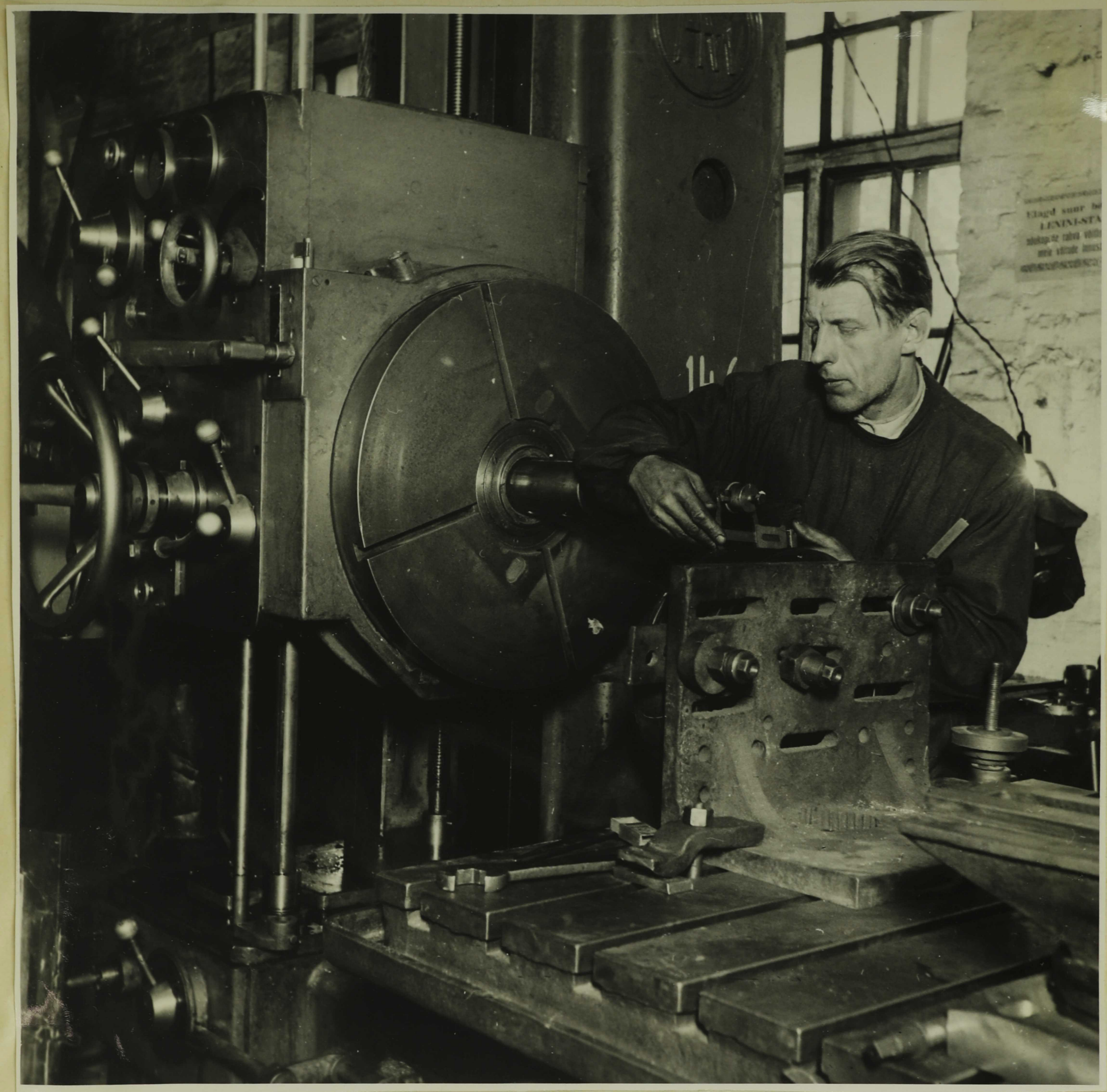

Tehase veteran IVAN DOLINDO töötamas tehase tolleaegsel suurimal seadmel sisetreipingil "Plauert". Foto 1954.a. Praegu on sm. Dolindo instrumentaalosakonna vanemmeister, tehase parteibüroo liige.

Foto 7

Tehase veteran, endine treial RUDOLF PÄRN, oma tööpostil. Foto 1954.a.

Praegu töötab sm. Pärn kompressor-masinistina.

Foto 8

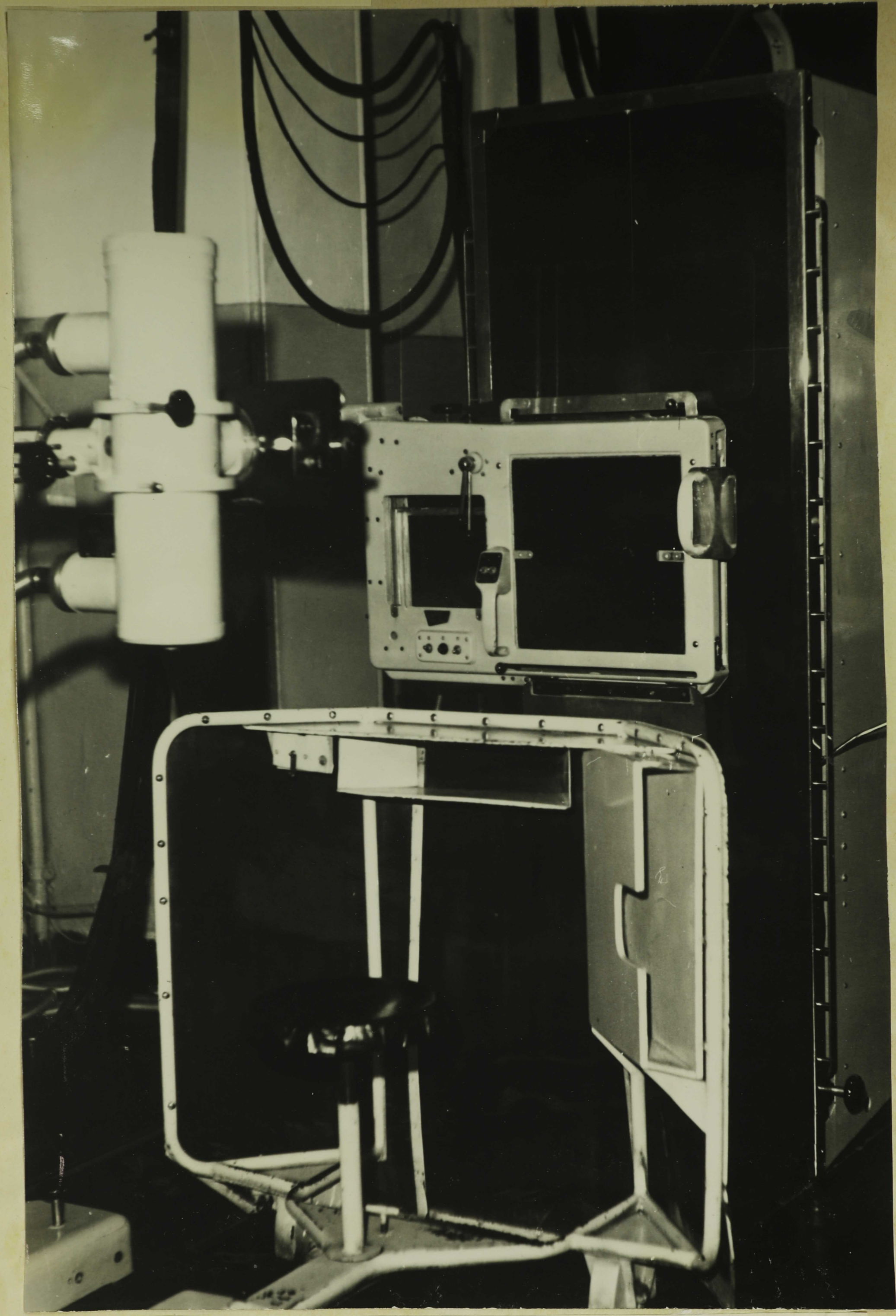

Üks tehases 1960/61.a. valmistatud diagnostilistest röntgeniaparaatidest APA- 110 A.

Foto 9

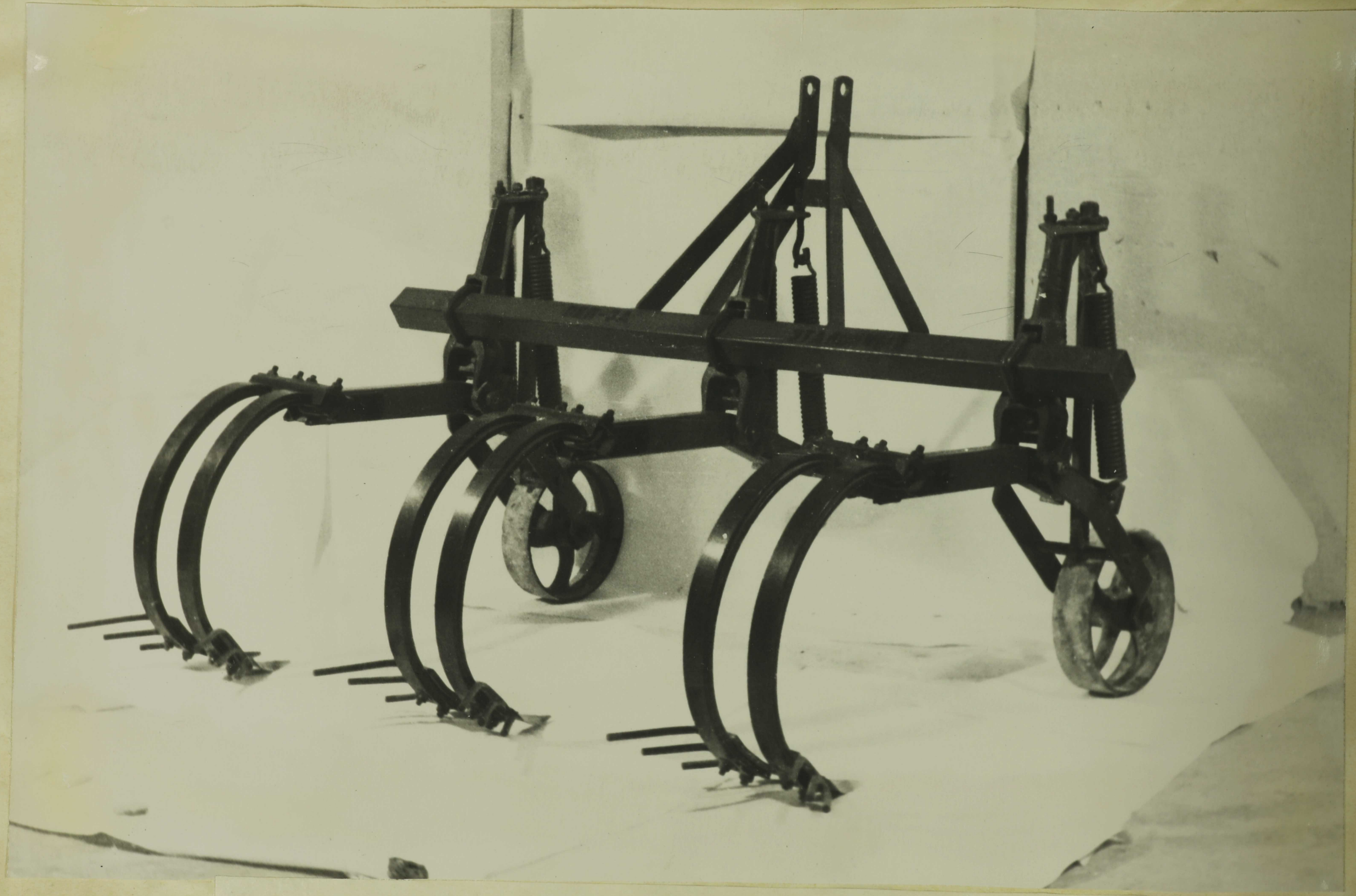

Muldaja ОКП- 3А, mis on praegu tootmises

Foto 10

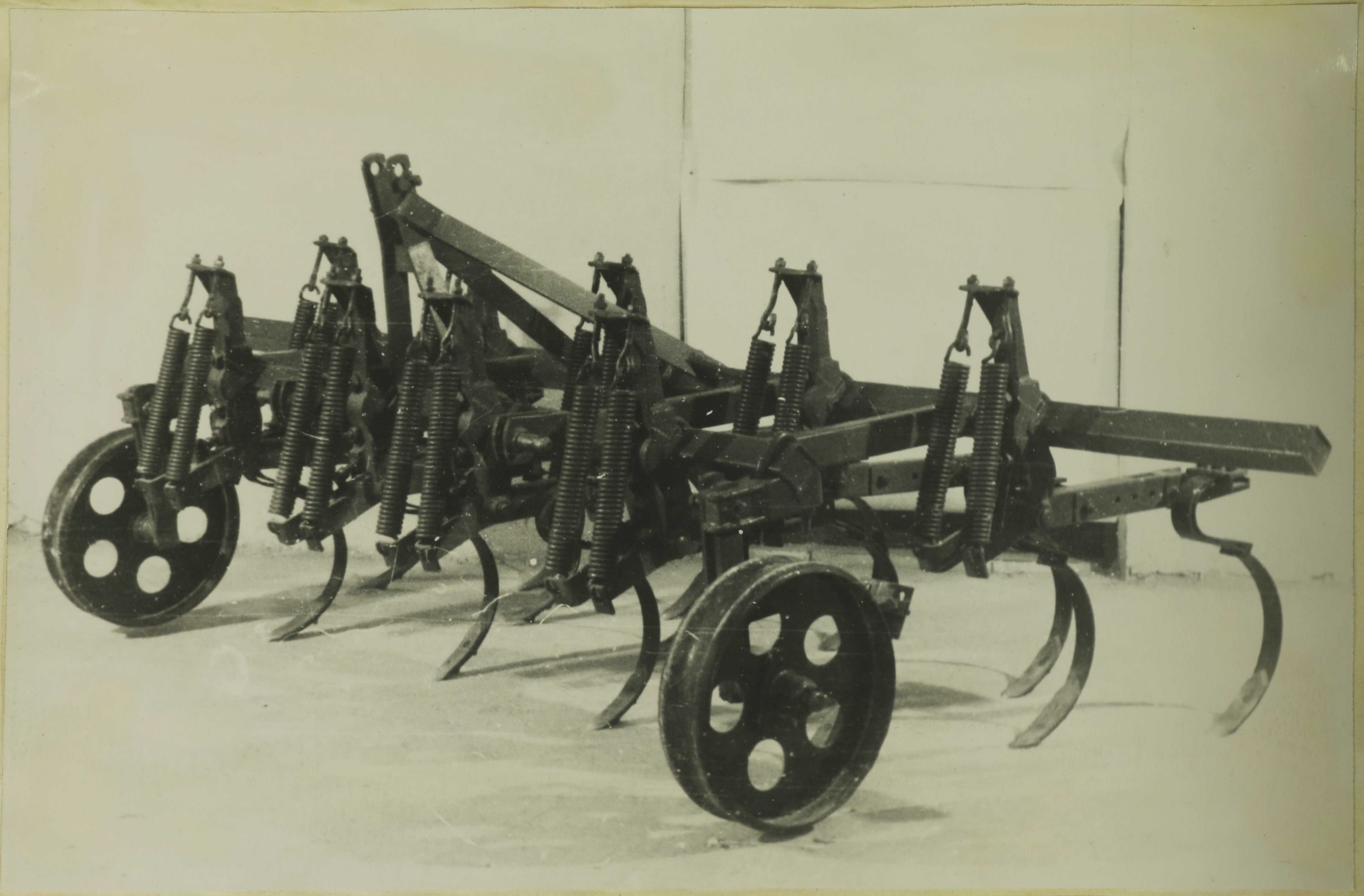

Kultivaator KKH- 2,25 Б, mis on praegu tootmises.

1-146

Foto 11

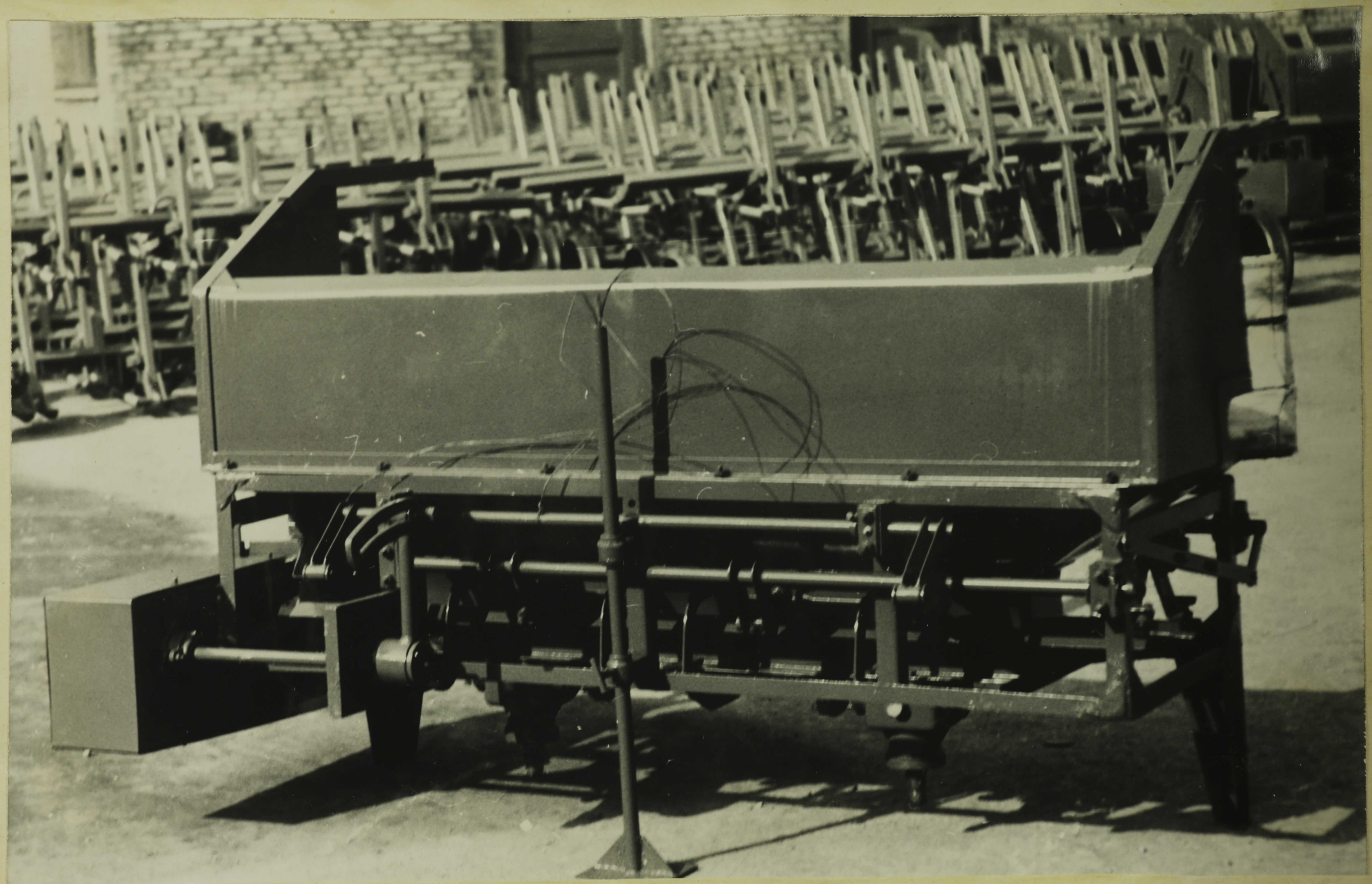

Mineraalväetise külvik РМИ-2, mis on praegu tootmises

Foto 12

Kartulipanemismasin KCKH-2, mis on praegu tootmises

Foto 13

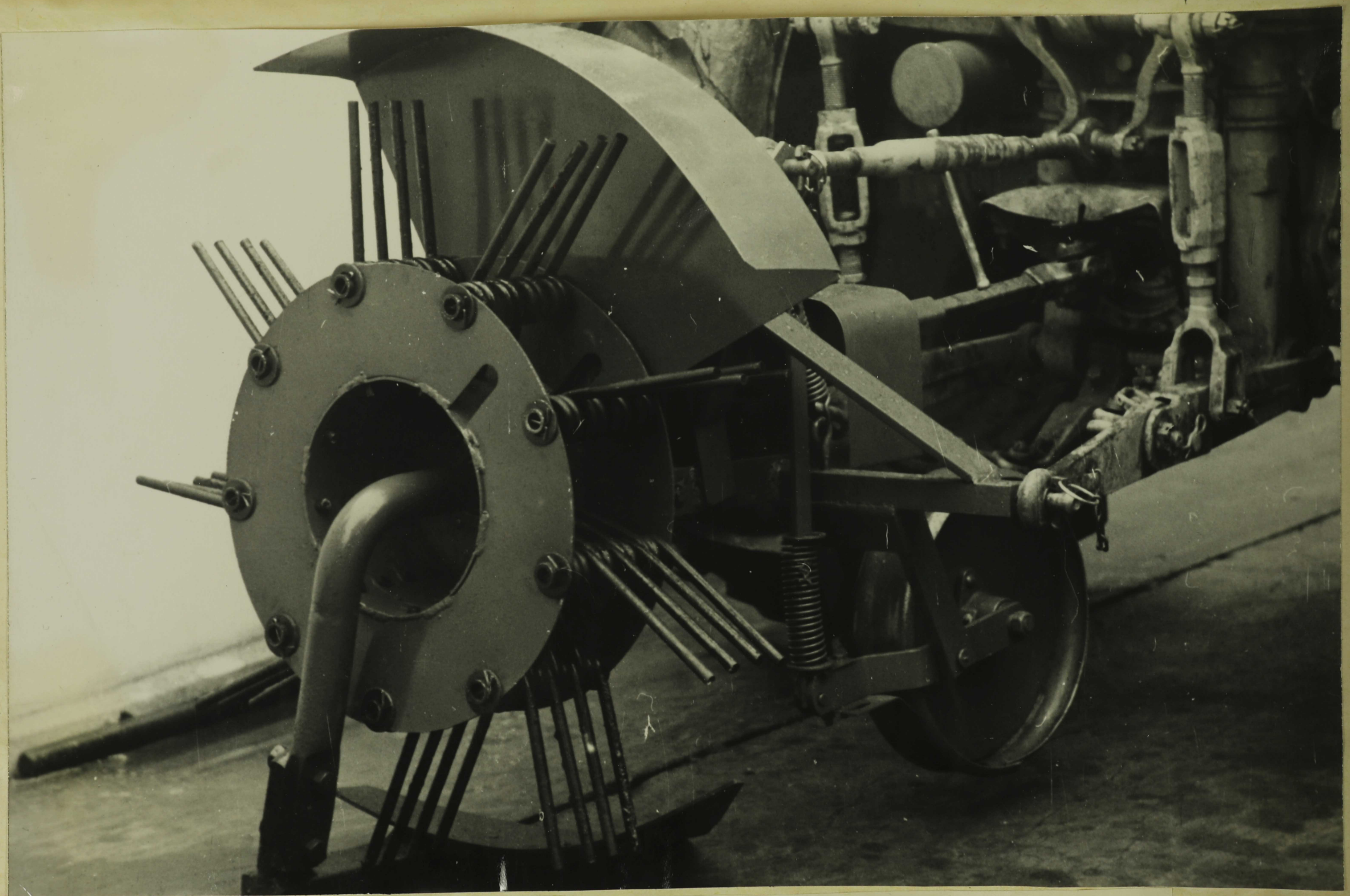

Rippkartulivõtja KTH-1A, mis on praegu tootmises

Kasutatud materjalide nimestik

K i r j a n d u s:

1. Lenin V.I., Teosed, 29 kd.

2. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (vastu võetud NLKP XXII kongressi poolt), Tallinn 1961 = NLKP programm

3. Eesti Maa, Rahvas, Kultuur, Tartu 1926.

4. Eesti Metallist. Metallitööstuse käsiraamat, Tallinn 1934.

5. "Eesti Statistika" 1923, 1925, 1926

6. 25 aastat Nõukogude Eestit, Statistiline kogumik, Tallinn 1965

7. Kull, E., Masinaehitus Eesti NSV-s, Tallinn 1960 = E. Kull, Masinaehitus ...

8. Nõukogude Eesti majandus 1940 - 1960, Tallinn 1960.

9. Tartu Näituse Album, 4. - 7. sept. 1936

10. Viiding, B., Kommunistliku töö kollektiivides, Tallinn 1961.

A r h i i v i m a t e r j a l i d:

1. Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Partei Ajaloo Arhiiv, Fond nr. 1666 "Tartu Põllutöömasinate tehase "Võit" parteialgorganisatsioon" = EKPA f. 1666;
Fond nr. 5873 "Tartu Põllutöömasinate tehase "Võit" komsomoliorganisatsioon = EKPA f 5873.

2. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Ajaloo Keskarhiiv, Fond nr. 1831 "Riigi statistika Keskbüroo" = ORKA, f. 1831

3. Tartu Linna ja Rajooni Arhiiv, Fond nr. 541 "Tartu linna tööstusettevõtted" = TLRA f. 541

4. Tehase "Võit" kaadrite osakonna andmed.

5. Tehase "Võit" pass aastaist 1959 - 1966.

6. Tehase "Võit" ratsionaliseerimisbüroo andmed.

P e r i o o d i k a :

1. "Edasi" 1. mai 1948 - 30. aprill 1966.
2. "Tartu Kommunist" 28. sept. 1940 - 24. juulil 1941.
3. "Postimees" 1920, 1921, 1922, 1925, 1931.
4. "Postimees" 21. juuli 1940 - 27. sept. 1940;
   3. jaan. 1945 - 30. apr. 1948.
5. "Tööliste Hääl" 1928, 1930, 1933, 1936, 1937.

K ä s i k i r j a l i s e d materjalid:

1. Kalev, T., A/s Tartu Metallivabrik G. ja H. Lellep (aastad 1920 - 1940), Eriseminaritöö käsikiri TRÜ NSV Liidu ajaloo kateedris = T. Kalev.
2. Näitus "80 aastat tehast "Võit" = näitus "80 aastat..."
3. Näitus "Tehniline progress Tartu tööstusettevõtetes 1944 - 1964"
4. Tartu Linnamuuseumi ankeet linnas asuvate ettevõtete kohta aastail 1963, 1964 = Linnamuuseumi ankeet.
5. Tartu Linnamuuseumi ankeet "Töötajate kultuurilis-tehniline tase Tartu tööstusettevõtetes 1962. ja
   b 1963. aastatel = Linnamuuseumi ankeet II.
6. Tartu Põllutöömasinate tehase "Võit" juurdeehitus-pealeehitus-rekonstruktsioon, Projektülesanne, Tartu 1966.
7. Tehase "Võit" koduloorингi materjalid.
8. Tõruvere, Ü., Tehase "Võit" ajaloost, käsikiri tehases "Võit" = Ü. Tõruvere, Tehase ...
9. Maide, V., *Проект усовершенствования методики планирования в цехах основного производства на Тартуском заводе сельскохозяйственных машин „Выйт"*, *Тарту 1965*, käsikiri tehases „Võit" = V. Maide.

Tehase "Võit" töötajate

s u u l i s e d a n d m e d:

1. ASUMÄE, E., tehase "Võit" TKO juhataja, tehase komsomoliorganisatsiooni sekretär aastail 1956 - 1959 ja 1964 - 1965.

2. Hallik, E., tehase "Võit" valutsehhi vormija-valaja.

3. SOBOLEVA, E., tehase "Võit" komsomoliorganisatsiooni sekretär 1966.a.

4. SOOSAAR, N., tehase "Võit" ametiühingukomitee aseesimees.

5. TAAL, E., tehase "Võit" konstruktor, tehase komsomoliorganisatsiooni sekretär 1954 - 1955.a.

6. TÕRUVERE, Ü. tehase "Võit" peamehhaanika osakonna vaneminsener, tehase koduloringi esimees.

Töös asuvate tabelite, diagrammide

graafiku ja fotode

nimestik

lk.

Tabel 1, A/S G. ja H. Lellepi Metallivabriku toodangu väärtus ja tööliste arv aastail 1919 - 1926 13

Tabel 2, A/S G. ja H. Lellepi Metallivabriku varustamine toorainega aastail 1920 - 1923 14

Tabel 3, Mõningaid näitajaid tehase "Võit" kohta aastail 1940 - 1941 - - - - - - - - - - - 31

Tabel 4, Tehase "Võit" tootmisnäitajad 1945.a. . 50

Tabel 5, IV viisaastaku (1946 - 1950) plaan ja tulemused tehases "Võit" 64

Tabel 6, "Võidu" töötajaskonna arvuline kasv 1945 - 1950 66

Tabel 7, "Võidu" töötajate vanuseline, sooline ja rahvuslik koosseis 1950. aastal 66

Tabel 8, "Võidu" töötajate tööstaaž 1950. aastal 68

Tabel 9, Töötajate kvalifikatsioon tehases 1950. aastal 69

Tabel 10, Ratsionaliseerimistegevus tehases IV viisaastakul 69

Tabel 11, Tähtsamate toodanguliikide valmistamine aastail 1951 - 1958 89

Tabel 12, Tehase töötajaskonna ning töötasufondi kasv aastail 1951 - 1958 90

Tabel 13, Ratsionaliseerimisliikumine tehases aastail 1951 - 1955 99

Tabel 14, Tehase territoorium, tootmispind, põhivahendid ja töötajate elamispind aastail 1961 - 1965 106

Tabel 15, Tähtsamate toodanguartiklite väljalase aastail 1960 - 1965 110

Tabel 16, Mõnede toodete omahind ja müügihind aastail 1961 - 1965 114

Tabel 17, Tehase töötajate arv aastail 1959 - 1965 117

Tabel 18, Ratsionaliseerimisliikumine tehases aastail 1962 - 1965 122

Tabel 19, Personali töötasufond áastail 1961 - 1965 132

Diagramm 1, Kommunistliku töö liikumisest osavõtjate arv tehases aastail 1958 - 1964 . . 126

Diagramm 2, Tehase töötajate töötasufond aastail 1945 - 1965 131

Graafik 1, Töötajate arv Lellepi metallivabrikus aastail 1929 ja 1933 17

Fotod 1 - 13 .. . . . . 139 -149-